

KANTASUOMEN BALTTILAISLAINAT

Sanakirjan alustava versio keskustelun pohjaksi

1. (A–)H

Santeri Junttila 2020

GEFÖRDERT VOM



Bundesministerium
für Bildung
und Forschung

SANAKIRJASTA

Esipuhe

Tätä teosta ryhdyin ideoimaan työskennellessäni Helsingin yliopistossa kolmivuotisella tutkimusrahoituksella vuosina 2017–19. Tuolloin suurin osa ajastani ja tarmostani kului kuitenkin opetukseen, Suomen vanhimman sanaston etymologisen verkkosanakirjan (EVE) käynnistämiseen sekä eräisiin artikkeleihin, joitten kirjoittamista pidän tämän työn kannalta välttämättöminä esivalmisteluina. Sain kuitenkin laadittua kymmenkunta hakusana-artikkelia käsittävän ensimmäisen luonnostelman tätä sanakirjaa varten.

Tällä hetkellä, helmikuussa 2020, työskentelen Greifswaldin yliopistossa niin ikään kolmivuotisella rahoituksella, jonka ainoana julkilausuttuna tavoitteena on tämän teoksen laatiminen. Työ on sujunut hyvin, mutta osoittautunut niin laajaksi ja aikaavieväksi, että koko teoksen valmistuminen hankkeen aikana, elokuun 2022 loppuun mennessä, ei näytä enää mahdolliselta. Tavoitteenani on kuitenkin sanakirjan saattaminen valmiiksi sen jälkeen tavalla tai toisella.

Kun ryhdyin työhön, alkoi SMS:n verkkoversio vielä sanasta *emaali*, joten aloitin H-kirjaimesta. Vasta myöhemmin huomasin, että EMS aakkostaa H-alkuiset sanat seuraavan vokaalin mukaan; niinpä H:nkin loppupuoli on viron ja ukalan osalta vielä VMS:n anteitten varassa. Aivan viime viikkoihin saakka toivoin saavani lisättyä näihin 51:een H-alkuiseen sanaan vielä 13 A-alkuista ja yhden E-alkuisen, mutta nyt ovat niistä valmiina vain levikkiskeemat, ja aika näyttää loppuvan tältä erää kesken. Luonnosversioon jäävä, lähinnä teoksen edelleenkehittämiseen liittyvä teksti on tässä versiossa punaisiin kirjaimin.

Hyvä tutkimus on aina ryhmätyötä. Tämä teos pohjautuu ensinnäkin useitten tutkijasukupolvien työn tuloksille, aina Vilhelm Thomsenista lähtien. Nykyisellä itämerensuomalaisen etymologian tutkijayhteisöllä on ollut merkittävä osa tämän tutkimuksen taustatyössä ja sen toivon nyt vain vahvistuvan, kun tämä työni luonnosversio ilmestyy kommentoitavaksi.

Tämän suomenkielisen luonnosversion tarkoitus on toimia sen esittämistä etymologisista väitteistä ja niitten esitystavoista käytävän keskustelun pohjana kaikille etymologian akateemisille tutkijoille. Keskustelun alustana on *Suomen kielen vanhimman sanaston etymologinen verkkosanakirja*. 21.2.2020 olen julkaissut siellä tämän käsikirjoituksen H-alkuiset hakusana-artikkelit ja koonnut niistä hakemiston osoitteeseen https://sanat.csc.fi/wiki/Luokka:Kantasuomen_balttilaislainat_-käsikirjoituksen_artikkeliluonnokset.

Verkkosanakirjan rekisteröidyt käyttäjät voivat sekä muokata sana-artikkeleita että kommentoida niitä kunkin wikisivun yhteydessä olevalla Keskustelu-sivulla, jolle pääsee sivun ylälaidan linkistä. Toivon, että lähetätte kaiken sanakirjaan liittyvän palautteen verkkosanakirjan kautta! Näin se näkyy heti koko tutkijayhteisölle ja tieto pääsee kumuloitumaan.

Käyttäjäksi voivat rekisteröityä kaikki etymologian akateemiset tutkijat. Käyttäjätunnusta voi pyytää Juho Pystyseltä (@helsinki.fi).

Kuuden kuukauden keskusteluajan jälkeen valmistelen tekstistä version käännettäväksi ja julkaistavaksi. Tämä määräaika päättyy 21.8.2020 eli samana päivänä kuin fennougristikongressi Wienissä. Verkkosanakirjassa

teoksen etymologioista voi luonnollisesti keskustella tämän jälkeenkin, mutta siinä kertyvä tieto ei painettavaan sanakirjaan enää välttämättä ehdi.

Kiitän Johanna Pažemeckasta ja Sini Kataista LKŽ:n murremerkitysten suomenkielisistä käännöksistä. Heidän työstänsä on ollut minulle valtava apu ja ajansäästö. Itse olen käynyt kaikki käännökset läpi ja muokannut niitä jonkin verran, joten vastaan itse niitten mahdollisista virheistä. Juha Kuokkalaa kiitän ohjelmointiavusta, jota ilman en olisi saanut muunnettua hakusana-artikkeleita wikimuotoon. Puolisoani Eve Liivamägeä kiitän sekä monenlaisesta konkreettisesta avusta tietojenkäsittelyssä että tietenkin kaikesta muustakin taustatuesta.

Gripswoldissa 22.2.2020
Santeri Junttila

SISÄLLYS

SANAKIRJASTA	2
Esipuhe	2
Sanakirjan suunnitelma ja tavoitteet	6
Sana-artikkelien rakenne	7
Hakusanan otsikko ja hakusanaan viittaaminen	7
Merkitykset ja niiden levikkiä kuvaava karttaskeema	8
Hakusanan balttilaislainaetymologian tiivis muoto	11
Balttilaislainaetymologian argumentaatiohistoria	14
Muut selitykset	15
Päätelmäosa	15
Sanakirjatyön tähänastiset tulokset	16
*AHTAS	20
*AHTINGAS	20
*AHĒRO	21
*AINA	22
*AISA	22
*ANGĒR-	23
*ANKĒRIJAS	24
*ANSA	24
*APILA	25
*ARTO	26
*ASTRA ~ *ASTRAGA ~ *ASTRAIN	26
*ATIVO	27
*ATKALA ~ ATKĒLA	28
*ELKI	28
*HAARA ~ *HARA ~ *HARO(I)	30
*HAASTADAK (?oik. *HAGASTADAK).....	32
*HAAVA	34
*HABĒN	35
*HAIMO	37
*HAINA	38
**HAITTA	38
*HAKARA ~ *HĀKĀRĀ	40
*HAKO ~ *HAKA	41
*HALAGA	44
*HALĒDA	45
*HALJAS ⇒ *halja kka; -kkas; -inĕn; *ha(a)lēda	46
*HALLA ⇒ *hallĕi	50
*HALMĒH	52
*HALTIA ⇒ *-in; *-s	53

*HAMBAS	54
*HANHI	55
*HANKA ~ *HANGAS ⇒ *hankoi	56
*HAPU ~ *HAVU	60
*HARAGA ⇒ *-s; *harakka ⇒ *-s	60
*HARJA	62
*HARMĒI ~ *HARMAGA ⇒ *-s	63
*HATRA ~ *HATRU	64
*HAUKI	66
*HAUKKUDAK	69
*HAURU ⇒ *häürü; *höürü	70
*HAUTA ⇒ *hautodak	72
*HELDEH	74
*HELLÄ ⇒ *hel-tü-däk ⇒ *held-īt-täk	76
*HEREDÄ ⇒ *her kkä ~ *HĒRĒDA	77
*HERHILÄINEN	81
*HERNEH	82
*HEÜHEN ~ *HEÜHEIN	83
*HIHNA	85
*HIIVA	86
*HINTA	88
*HIRCI	89
*HIRVAS	91
*HIRVI	92
*HOOLI	93
*HOONĒH	94
*HUKTA	95
*HULAS	96
*HUTTU	98
*HUURU ~ **HUTRU	99
*HÄHKÄ	100
*HÄI- ⇒ *hāi-tā-däk; *hāigā-ī-täk; *hāikā-is-täk; *hāigā-stā-däk	101
*HÄICI ⇒ *höütü; *häideh; *häide lmä, -rmä; *häidice-	103
*HÄRKÄ	107
*HÄRMÄ	108
*HĒLMA	109
*ĒHVA ⇒ *ēhvo(i)	111
KIRJALLISUUS	111
VIRHEELLISIKSI TODISTETUT BALTTILAISETYMOLOGIAT	122

Sanakirjan suunnitelma ja tavoitteet

Tavoitteenani on kattava yleisesitys kantasuomen balttilaisperäisestä sanastosta. Teos julkaistaan useampana niteenä saksan kielellä ja sähköisenä versiona sekä suomeksi että saksaksi. Lopullisen teoksen tarkoitus on sisältää seuraavat osat:

1. Yleisosassa hahmottelen lainaetymologioitten pohjalta kuvan balttilaislainojen äännesuhteista ja muotokriteereistä. Tämä vienee yli puolet yleisosan laajuudesta; muut sen kappaleet käsittelevät levikkikysymyksiä ja lähtömuotojen todistamiseen liittyviä eksistenssiargumentteja. Tutkimushistoriallista johdantoa teokseen ei tule, sillä tutkimushistorian olen julkaissut jo aiemmin (Junttila 2015c).

2. Sanakirjan hakusana-artikkeleissa päähuomion saa hakusanojen vanhimpien merkitysten jäljittäminen ja balttilaisetyymologioitten todennäköisyyden päättelemisen semantiikan pohjalta. Merkitysten levikkiä havainnollistavat skeemakartat sana-artikkeleissa. **Merkityksenkehitysten perustelemiseksi tarvittavien rinnakkaistapausten (merkitysparalleelien) löytäminen on tässä vaiheessa työtä vielä ollut oman muistini ja sattumalta vastaan tulleitten tapausten varassa, joten juuri niitten suhteen toivon eniten apua muilta tutkijoilta.**

Sanakirjaosuus jakaantuu kahteen osaan, joista laajempi kattaa pohjoiseen itämerensuomeen (imsP) eli Suomenlahden pohjoispuolisiin kieliin ulottuvat lainasanat, ja myöhemmin kirjoitettava toinen osa Suomenlahden eteläpuolelle rajoittuvat balttilaislainat, joitten selvittelyyn kannattaa käsittääkseni ryhtyä vasta, kun levikin perusteella varmasti vanhojen balttilaislainojen äännesuhteet on suhteellisen luotettavasti kartoitettu – paitsi lainojen substituution myös itämerensuomen keskisten ja eteläisten murteitten välisten, edelleen monilta osin epäselvien äännesuhteitten osalta. Eteläisiin murteisiin on omaksuttu balttilaisperäistä sanastoa myös kantasuomen jälkeen, joten rajanveto eri kerrostumien välillä on niitten lainasanoja koskeva lisäkysymys.

Sanakirjaosuus sisältää myös luettelon jo aiemmin virheellisiksi osoittautuneista balttilaislainaetymologioista.

3. Tulososassa teen kantasuomen balttilaislainojen äänne- ja merkityspiirteitten pohjalta päätelmiä niitten lähtö- ja kohdekielestä sekä niitten välisten kontaktien esihistoriallisesta kontekstista.

Sanakirjaan otan kaikki yleisesti hyväksytyt ja kiistanalaiset balttilaislainaetymologiat. **Tämän koeversion pohjana on vuoden 2017 tutkimustilanne, jossa balttilaislainaselitystä kannatettiin 456 itämerensuomen sanalle.¹ Lopulliseen sanakirjaan otan mukaan tämän jälkeenkin kannatusta saaneet balttilaisetyymologiat.** Lisäksi mukana ovat ne toistaiseksi ilman kannatusta jääneet balttilaislainaselitykset, joita pidän vähintään mahdollisina. Esitän teoksessa myös kokonaan uusia etymologioita.

Tässä ensimmäisen osan koeversiossa ei ole aiemmin julkaisemattomia balttilaislainaetymologioita. Monelle balttilaisperäiseksi esitetyle sanalle olen

¹ Etymologian kannatuksen määrittelen väitöskirjani (Junttila 2015c) sivulla 78.

kuitenkin esittänyt uusia vaihtoehtoisia alkuperänselityksiä; ne olen tässä merkinnyt vihreällä korostuksella.

Tämän teoksen hakusanojen joukosta olen rajannut pois kaikki erisnimet, sillä niitten etymologian tutkiminen vaatii erityisesti semantiikan osalta aivan erilaisia välineitä kuin muun sanaston. Balttilaista alkuperää on ehdotettu sekä muutamille lähinnä mytologisille henkilönnimille että vielä useammille itämerensuomalaisen alueen paikannimille ja niihin liittyville heimonnimille, mutta näistä pidän todennäköisenä vain nimelle *Koiva* esitettyä (Viitso 1983: 272–4, Kallio 2015a).

Sana-artikkelien rakenne

Hakusanan otsikko ja hakusanaan viittaaminen

Hakusanana on myöhäiskantasuomen (mksm) rekonstruktio. *Yhteissuomalaisen sanaston* (YSuS)² sanoista käytän sen rekonstruktioita ja olen muokannut niitä vain aineiston sitä poikkeuksellisesti vaatiessa. Uskottavat rekonstruktiot olen varustanut yhdellä asteriskilla *. Epäuskottavat rekonstruktiot, joitten pohjalta on esitetty tässä hylättyjä balttilaislainaetymologioita, olen merkinnyt kahdella asteriskilla **. Kaikki hakusanat kirjoitan sana-artikkelien otsikossa lihavin suuraakkosin ja tekstissä pienin kapitaalikirjaimin. Asteriski jää pois vain ”katso, vertaa”-nuolen ^ jäljestä.

Hakusanan yhteydessä annan standardisoitujen yleiskielten muodot seuraavista yleiskielten perussanakirjoista:

sm ³	suomi	Kielitoimiston sanakirja, KS
ka	karjala	Karjalan kielen sanakirja, KKS
ve	vepsä	Словарь вепсского языка, СВЯ
va	vatja	Vad'daa tšeelee sõna-tširja, VTŠS
vi	viro	Eesti keele seletav sõnaraamat, EKSS
li	liivi	Livõkiel-ëstikiel-leŕkiel sõnärõntõz, LELS
uk	ukala	Võro-estii synaraamat, VES

Kielitoimiston sanakirjasta puuttuvat nyky-suomen kirjakeielessä käytetyt muodot ovat *Nyky-suomen sanakirjasta* (NS). Vepsän suppean sanakirjan tietoja olen täydentänyt *Vepsän verkkosanastosta*. Liivin tietoja olen täydentänyt *Livisches Wörterbuchin* (LW) anteilla, ja LELS:n liivin oikeinkirjoitusta olen muuttanut helppolukuisemmaksi ja fonemaattisemmaksi korvaamalla *õ:n y*:lla, *õ:n ŷ*:lla, *ó:n uo*:lla, *õ:n ūo*:lla, *õ:n â*:lla ja *ã:n ä*:llä.

Etelävirosta käytän johdonmukaisesti lyhyempää nimimuotoa ukala, joka auttaa välttämään sekaannusta viroon. Nimitys viro kieli viittaa tässä sanakirjassa yksinomaan pohjoisviroon murteineen. *Võro-estii synaraamatua* olen hyödyntänyt uudemman *Eesti-võro sõnaraamadun* (EVS) kanssa yhdistettynä verkkotietokantana.

² Sanakirjoihin, myös yhden kirjoittajan laatimiin, viittaan niitten nimestä muodostetulla lyhenteellä eri lähdetyyppien (ensisijainen tutkimus vs. hakuteos) tunnistamisen helpottamiseksi.

³ Kaikki kielennimet lyhennän ilman pistettä luennan helpottamiseksi ja eräissä tapauksissa käyttäkseni samaa kirjainlyhennettä eri tarkoituksiin: pr = (muinai)spreussi, pr. = preesens. Pisteteettöminä kirjoitan myös lyhenteet f(emiini), m(askuliini) ja n(eutri).

Jos nykykielten muodot ovat rekonstruoidun mksm muodon suoria jatkajia, on niitten edellä äännekehitysnuoli \succ . Tällöin kielten järjestys on muuten yllä mainittu, mutta kirjoitusasultansa identtiset muodot esitän yhdessä (^AIIKA).

Suomen, viron ja võron yleiskielistä puuttuvat, mutta suomen, viron tai ukalan eli eteläviron murteista tai nykykielten varhaisista kirjallisista lähteistä tavatut säännölliset vastineet mainitsen kunkin kielen kohdalla viitteellä alkulähteeseen (^AHERO) tai mahdollisimman tarkalla murrealuelyhenteellä varustettuina (^AHTINGAS). Jos murremuoto kuitenkin on laajalevikkinen, on murrealuelyhenteen sijalla lyhenne ”murt.”.

Jos joissakin yleiskielissä esiintyy ainoastaan tai tavallisimpana jonkin epäsäännöllisen äännekehityksen muovaama muoto, luettelen tällaiset muodot vasta säännöllisten vastineitten jäljessä toisen äännekehitysnuolen perässä.

Jos nykykielten muodot ovat mksm kannasta eri johtimilla muodostettuja johdoksia, on hakusanana rekonstruoitu kantasana ja nykykielten muotojen edellä johdosnuoli \Rightarrow . Jos kantasana on säilynyt joissakin nykykielissä, luettelen sen muodot ennen muitten kielten johdosedustuksia.

Toisesta itämerensuomalaisesta kielimuodosta lainautuneet nykykielten muodot annan suluissa varustettuna lainanuolella \rightarrow ja lainanantajakielen lyhenteellä.

Joillekin sanueille on rekonstruoitava useampi äännteellinen variantti myöhäiskantasuomeen. Tällöin mainitsen sana-artikkelin otsikossa ne kaikki lihavin suuraakkosin toisistaan aaltoviivalla \sim eroteltuina, todennäköisimmin ensisijaisen variantin ensin, ja kunkin variantin jäljessä sen nykykielten edustuksen. Artikkelien tekstissä viitataan tällaiseen hakusanaan mainitsemalla vain ensisijaisen variantin (esim. *HAKO).

Kun hakusanana on useampia myöhäiskantasuomeen rekonstruoitavia johdoksia samasta, kadonneesta kantasanasta, olen menetellyt muuten samoin, mutta tällaisiin hakusanoihin viitatessani mainitsen molemmat rinnakkaiset johdokset (esim. *HARMI \sim *HARMAGA).

Eräillä hakusanoilla on niin laajalevikkisiä johdoksia, että ne voi rekonstruoida myöhäiskantasuomeen. Jos jokin tällainen johdos on säilynyt kantasanasensa levikin ulkopuolella tai on sen alkuperän selvittämisen kannalta esimerkiksi merkityksensä takia keskeinen, olen ottanut sen alahakusanaksi. Alahakusanat (johdokset) olen merkinnyt sana-artikkelin otsikkoon lihavin pienin kirjaimin erotukseksi päähakusanoista (kantasanoista ja niitten äännteellisistä varianteista).

Hakusanarivin viimeinen lyhenne ilmaisee hakusanan sanaluokan:

s.	substantiivi
a.	adjektiivi
v.	verbi
adv.	adverbi

Merkitykset ja niitten levikkiä kuvaava karttaskeema

Heti otsikon alla luettelen hakusanan itämerensuomen perinteisistä murteista ja vanhoista kirjallisista lähteistä tavatut merkitykset tiiviisti mutta etymologian kannalta riittävää kattavuutta tavoitellen. Pois olen jättänyt vain eräitä

selvimmin myöhäisiä tai kuvaannollisia merkityksiä. Tässä ja muissa Tiivisnuotoisissa tekstikappaleissa esitys on sanakirjamainen, eikä merkitysten selityksiä varusteta puolilainausmerkein.

Olen ryhmitellyt merkitykset havainnollistaakseni niiden levikkiä karttaskeeman avulla. Ryhmittely palvelee ensisijaisesti etymologian tarpeita: eri merkitysten keskinäisen kronologian selvittämistä ja mahdollisesti erilähtöisten merkitysten erottamista (homonymian tunnistamista). Siellä, missä hakusanan kaikilla merkityksillä on sama levikki, en ole erotellut merkityksiä niiden suuristakaan eroista huolimatta.

Läheisten alamerkitysten muodostamia ryhmiä nimitän hakusana-artikkeleissa hakusanan merkityksiksi. Nimeän ne lihavilla suuraakkosilla. Pääsääntöisesti merkitykset alkavat kunkin hakusanan kohdalla **A**:sta, mutta äännekehitysten vuoksi osin homonymisoituneita erilähtöisiä hakusanoja (esim. *HALĒDA + *HALJAS) olen voinut poikkeuksellisesti aakkostaa yhteenkin. Koska karttaskeeman yhteydessä käytän merkityksistä myös pienaakkosia, ei pieneen I-kirjaimen helposti sekaantuva **I** ole käytössä.

Alahakusanoiksi ottamistani päähakusanan johdoksista olen laatinut erilliset karttaskeemat päähakusanan karttaskeeman alle. Tällöin luettelen kunkin pää- ja alahakusanan merkitykset erikseen kunkin skeeman yläpuolella. Eräät päähakusanan yhteydessä yksityiskohtaisesti kuvaamani merkitykset esitän tiiviimmin alahakusanojen skeemoissa. Toisinaan saman kirjaimen alle ryhmittelemäni merkitykset myös eroavat hieman toisistaan pää- ja alahakusanoilla, mikä näkyy niiden kuvauksista: näissä tapauksissa olen katsonut erot etymologian kannalta vähämerkityksisiksi.

Karttaskeemassa olen jakanut itämerensuomen 23 päämurrealueeseen, joita kutakin kuvaa yksi ruutu. Tällainen skeema tuo pienet mutta kielihistoriallisesti keskeiset murrealueet paremmin näkyviin kuin maantieteelle uskollinen kartta. Se myös havainnollistaa kantasuomen historiallisen jakautumisen ensin sisämaan, Riianlahden ja Suomenlahden kantamurteeseen ja sittemmin jälkimmäisen jakautumisen pohjoiseen ja keskiseen itämerensuomeen.

Päämurrealueet olen merkinnyt seuraavasti:

Suomenlahden kantamurteen jatkajat

Pohjoinen itämerensuomi

Lo ⁴	suomen lounaismurteet
Hä	hämäläismurteet, ml. lounaiset välimurteet
Ep	eteläpohjalaismurteet
Pp	keski-, pohjois-, perä- ja länsipohjalaismurteet
Sa	savolaismurteet
Kk	suomen kaakkoismurteet
Vie	vienankarjala
Ek	eteläkarjala
Au	aunuksenkarjala
ly	lyydi

⁴ Kielten nimet lyhennän pienellä alkukirjaimella, murteitten isolla. Viron ja ukalan murteet lyhennän yhdellä, suomen kahdella kirjaimella. Hakusanan merkitysten lyhenteistä murrelyhenteet erottaa siitä, että kirjoitan ne aina lihavin ja nämä aina lihavoimattomin kirjaimin.

ve	vepsä
ink	inkeroinen, ml. Kukkosin murre
Keskinen itämerensuomi	
S	viron saarten murre
L	viron länsimurre
K	viron keskimurre
I	viron itämurre
R	viron koillis- ja rannikkomurre
va	vatja, pl. Kukkosin murre
Riiianlahden kantamurteen jatkajat	
li	liivi: K kuurinmaanliivi ja S salatsinliivi
Sisämaan kantamurteen jatkajat	
M	ukalan Mulkin murre
T	ukalan Tarton murre
V	ukalan võron murre, ml. setto sekä Leivun, Lutsin ja Kraasnan kielisaarekkeet

Liivin kielen kuvaus skeemassa vaihtelee hakusanoittain: salatsinliivin merkitsen omaksi ruudukseen vain hakusanoilla, joilla on vastine siinä muttei kuurinmaanliivissä. Muissa hakusanoissa kaikki kummastakin tavatut merkitykset ovat yhdessä ruudussa. Salatsinliivin korpus on nimittäin niin pieni, että hakusanan vastineen puuttumista siitä ei pidä tulkita sen itämerensuomalaisen levikin aukoksi.

Murrejaossa on eräitä edelleen avoimia kysymyksiä harkittaviksi:

Tulisiko lounaiset välimurteet siirtää lounaismurteitten alle?

Tulisiko keski- ja pohjoispohjalaiset murteet perinteistä murrejakoa seuraten erottaa perä- ja länsipohjalaisista murteista?

Tulisiko vienankarjala ja eteläkarjala yhdistää?

Karttaskeemassa käytän pääosin suuraakkosia. Pienaakkosin olen merkinnyt vain pienestä osasta murrealuetta tavatut merkitykset ja hyvin hajanaiset esiintymät, laajojen suomen murrealueitten ulkopuolella lähinnä yksittäiset tai yhden pitäjän alueelta kerätyt tiedot. Suuren ja pienen kirjaimen ero skeemassa on hyvin viitteellinen, erityisesti pienten kielten kohdalla niitten sanakirjojen suppeuden tähden.

Suurista murrealueista olen jättänyt kokonaan merkitsemättä sellaiset alueen maarajan pitäjistä kerätyt merkitykset, jotka selvästi jatkavat yhtenäistä merkitysalueetta maarajan takaisella murrealueella. Rajavesistöjen, erityisesti Suomenlahden yli siirtyneet merkitykset olen kuitenkin aina merkinnyt.

Joistakin hakusanoista, joilla on kaksi laajalevikkistä äännevarianttia, olen merkinnyt skeemaan harvinaisemman variantin levikin harmaan taustaväriin avulla. Yhdessä tapauksessa (^AHDAS) olen värittänyt harmaalla alueen, jossa adjektiivista on tavattu pelkkä komparatiivimuoto. **Sininen taustaväri sitä vastoin on käytössä vain koeversiossa merkitsemässä aluetta, jolta kerätyt murretietoja minulla ei vielä ole käytössäni sanoista, joita käsittelevät EMS:n loppupään osat eivät ole vielä ilmestyneet. Kotuksen ja EKI:n murrearkistoihin pääsen työskentelemään kuluvan vuoden kesäkuussa.**

Välittömästi karttaskeeman alle olen merkinnyt merkitysten levikin vanhoissa kirjakielissä n.v. 1800 saakka, mikäli sellaisia on. Pienaakkoset merkitsevät tässä vain vanhoista sanakirjoista tavattavia merkityksiä, joita ei ole säilynyt varsinaisissa tekstiyhteyksissä. Olen käyttänyt lyhenteitä:

vsm⁵ vanha kirjasuomi
vvi vanha kirjaviro
vuk vanha kirjaukala (kirjaeteläviro)

Seuraavilla riveillä karttaskeeman alla annan ensin hakusanan epäsäännöllisen tai poikkeuksellisen äännekehityksen kautta syntyneet äännevariantit, joista en niitten levikin suppeuden vuoksi ole tehnyt erillistä alahakusanaa skeemoineen. Näitten varianttien merkitykset sisältyvät skeemaan enkä siksi luettele niitä erikseen. Niitten edessä on äännekehitysnuoli >.

Äännevarianttien jäljessä luettelen hakusanan keskeisinä pitämäni vanhat johdokset ja toissijaiset, yleensä suffiksinvaihdoksen kautta syntyneet vartalovariantit (johdoskorrelaatit). Näillä johdoksilla on yleensä vain osa hakusanan merkityksistä ja usein myös hakusanalta puuttuvia merkityksiä. Niitä en ole merkinnyt skeemaan, vaan luettelen ne kunkin johdoksen perässä. Näitten johdosten edessä on johdosnuoli ⇒.

Koersion olen näille riveille merkinnyt myös aaltoviivalla ~ sanoja, joitten suhdetta hakusanaan en ole vielä selvittänyt.

Hakusana-artikkeleissa vältän sanojen ja niitten merkitysten kohdalla viittaamasta yleiskieliin, ja operoin tässä mainituilla päämurrealueilla. Yleiskielten sanojen merkityksiä en anna erikseen, ja niitten muodotkin mainitsen lähinnä vain artikkelien otsikossa.

Hakusanan balttilaislainaetymologian tiivis muoto

Balttilaisetymologiakappaleen ensimmäisellä rivillä on hakusanan balttilaislainaetymologiaan sopiva rekonstruktio keskikantasuomeen. Keskikantasuomi on balttilaislainojen oletusarvoinen kohdekieli. Jos hakusanan eri balttilaislainaetymologiat edellyttävät siltä erilaisia keskikantasuomen rekonstruktioita, on kunkin etymologiakappaleen edellä vastaava rekonstruktiorivi.

Rekonstruktiorivillä esitän myös kantasuomen sanan mahdolliset yhteydet muihin uralilaisiin välikantakieliin. Rekonstruoituja välikantakielten muotoja esitän vain kantasaamesta Lehtirannan (YsaS) mukaan: rekonstruktion edessä oleva numero viittaa YsaS:n hakusanoihin. Saamen sanueesta mainitsen vain levikin ja yhden esimerkkimuodon merkityksineen, lähtökohtaisesti pohjoissaamesta (SSSS); muut vastineet löytyvät Lehtirannalta.

Muitten etäsuokielten osalta viitataan vain nykykielten sanoihin. Muodot ja merkitykset ovat teoksista ErSS, MoSS ja MaSS; mokšan osalta käytän kuitenkin MdW:n latinalaista tarkekirjoitusta, koska mokšan kyrillinen nykyortografia on jopa etymologiseen kirjallisuuteen liian epätarkka.

⁵ Valitettavasti lyhenne vksm on jo vakiintunut merkitsemään varhaiskantasuomea, ja näin käytän sitä tässäkin työssä. Kantaslaavin vaiheitten suhteen olen päätyntyn päinvastaiseen ratkaisuun: koska mksl = muinaiskirkkoslaavi, olen joutunut käyttämään myöhäiskantaslaavista vain puoliksi lyhennettyä kirjoitusasua myöhäisksl.

Seuraavissa kappaleissa esitän balttilaislainaetymologian tiiviissä muodossa. Kaikille varmoille ja useimmille mahdollisina pitämilleni balttilaislainoille olen rekonstruoinut todennäköisimmän lainanantajakielen, hypoteettisen pohjoisbaltin (baP) muodon, jonka annan heti lainanuolen ← perässä. **Pohjoisbaltin rekonstruktiot ovat tässä vaiheessa työtä vain suuntaa antavia. Niitten muoto tulee todennäköisesti jonkin verran muuttumaan työn edetessä. Kaikille lainoille on mahdotonta rekonstruoida tarkkaa lähtömuotoa, etenkin johtimen ja (lähinnä nominatiivin) päätteen osalta. On myös mahdollista, että luovun pohjoisbaltin rekonstruktioitten esittämisestä sana-artikkeleissa.**

Seuraavaksi esitän kantabaltin (kba) rekonstruktion äännekehityснуolen < perässä. Lähdän liikkeelle oletuksesta, että kantabaltti on yhtä kuin kantabaltoslaavi, sillä sen rekonstruktioitasoa seuranneet harvat itä- ja länsibaltille yhteiset (mutta kantaslaavista puuttuvat) uudennokset eivät edustu kantasuomen balttilaislainoissa ainakaan kauttaaltaan: johdinainesten supistuminen ja sitä seurannut lyheneminen $*-ia- > *-\bar{i}- > *-i-$ puuttuvat (\wedge ANKERIAS, \wedge HARJA), samoin ($r/u/k/i_ *s >$) $*_s > *_s$ (\wedge LAIHA); (myöhäis)kie $*o:n$ ja $*a:n$ erillisyyttä taas ei tarvitse olettaa kantabaltoslaaviinkaan. Eräille vähiten uskottaville balttilaislainaetymologioille en ole rekonstruoinut kantabaltinkaan muotoa.

Kantabaltin rekonstruktion noudattavat pääosin EDBIL:n käytäntöä, mutta kie $*o:n$ ja $*a:n$ jatkajat merkitsen molemmat $*a:$ lla. Kantaindoeuroopan laryngaalien ja Winterin lain tuottamasta akuuttiudesta en EDBIL:n tavoin käytä glottaaliklusiilin merkkiä $ʔ$, vaan merkitsen sen varovaisemmin yläindeksillä h . Kirjain h viittaa vain tämän prosodisen ilmiön tai mahdollisen äänteen alkuperään eikä mihinkään tiettyyn ääntämykseen. Kantabaltin muotojen painotusta en merkitse mitenkään, koska alan vilkkaasta tutkimuksesta huolimatta sitä ei vielä ole kyetty luotettavasti rekonstruoidaan.

Kantabaltin muodon jäljessä luettelen äännekehityснуolen $>$ jäljessä sen suorat jatkajat seuraavassa järjestyksessä:

lt	liettua	LKŽ:sta suomennetuina merkityksin
lv	latvia l. lätti	ME:ltä suomentamini merkityksin
pr	muinaispreussi	PKEŽ:sta suomentamini merkityksin
ksl	kantaslaavi	UsW:sta suomentamini merkityksin
mksl	muinaiskirkkoslaavi	CCC:sta suomentamini merkityksin

Liettuan sanat olen etymologian tiiviissä muodossa varustanut tieteellisessä kirjallisuudessa perinteisin painotusmerkein; alempana tekstistä olen jättänyt painotusmerkit pois. Sanojen merkitysten numerointi on LKŽ:sta, mutta olen yhdistänyt joitakin numeroituja merkityksiä, joitten eroja olen pitänyt hyvin vähäisinä; pois olen jättänyt vain nuoria ja selvästi myöhäisen metaforan kautta syntyneitä (kuvaannollisia) merkityksiä.

Lätin painotusmerkkien kanssa olen menetellyt samoin kuin liettuan, mutta uo -difongin merkitsen lätin kirjakielen käytännön mukaisesti ja ME:stä poiketen $o:$ lla, sillä missään tämän sanakirjan kannalta olennaisessa (riittävän vanhassa) sanassa ei lätin o esiinny muissa äänneympäristöissä. Myös lätin sanojen numeroitujen merkitysten kanssa olen menetellyt samoin kuin liettuan. ME on paljon suppeampi kuin LKŽ, mikä näkyy myös lueteltujen merkitysten

määrissä. Se kuitenkin (periaatteessa) kattaa myös varsinaisen lätin kielen lisäksi myös latgalin kielen sanaston merkityksineen, mistä syystä latgalia ei ole mainittu sana-artikkeleissa erikseen.

Kantaslaavin muodot ovat Klotzin UsW:sta, sillä vain Klotz käyttää laajamittaisesti uskottavinta, Holzerin rekonstruktioitasoa. Myös kantaslaavin rekonstruktiossa käytän akuuttiudesta yläindeksiä ^h enkä Klotzin yläpistettä [˙], joka olisi tulkittavissa sivupainon merkiksi. Kantaslaavin pääpainon merkitsen lyhyellä pystysuoralla viivalla [˘] vokaalin päällä, jolloin Klotzin siihen varaama alleviivaus vapautuu takaisin tekstuaalis-tyyllilliseen käyttöön.

Eräässä tärkeässä yksityiskohdassa poikkean UsW:sta: katson, ettei **eu* > **jau* ole tapahtunut vielä kantabaltoslaavissa, koska se ei edustu kantasuomen balttilaislainoissa (^LEUKA, ^REUNA). Tällöin varhaiseen kantaslaaviin on vielä rekonstruoitavissa **ew*, jonka etuvokaali on säännönmukaisesti aiheuttanut ”ensimmäisen palatalisaation”: *k* > *k̄* > *l̄s* (= *ć* > sl *č*), *g* > *ḡ* > *d̄z* (= *ž* > sl *ž* ~ *ž̄*), *x* > *x̄* > *s̄* (> sl *š*), paitsi yhtyminä sibilantin kanssa *sk* > *sk̄* > *st̄* (> sl *št* ~ *šč*) ja *zg* > *zḡ* > *zd̄* (> sl *žd* ~ *žž̄*). Näin esim. kie **skewH* ⇒ kba **skew^h-ka^h* ’hauki’ > ksl **skéw^h|kā^h* > **stéw^h|kā^h* > **stáw^h|kā^h* > sln *ščúka* ~ ksl *štúka*, eikä tarvitse Klotzin tavoin olettaa vain **au*-diftongin edellä tapahtuvaa esiksl muutosta *kj* > *tj* ja kiertotietä ksl **stjáv^h|kā^h*-muodon kautta sl *št-* ~ *šč-* alkuisiin asuihin.

Kantaslaavin rekonstruktiossani merkitsen ”ensimmäisestä palatalisaatiosta” vain alkuvaiheen, varsinaisen palatalisaation kba *k, g, x* > ksl *k̄, ḡ, x̄*, sillä uudet palataaliset konsonantit joka tapauksessa fonemaattistuvat vasta niitä seuraavien vokaalien takaistumisen yhteydessä, mitä UsW s. 17 ei pidä enää kantaslaavilaisena (miksi?). Pääsääntöisesti en merkitse allofoneja lainkaan, ja tässä poikkeustapauksessakin pyrin pitämään niitten merkinnät mahdollisimman samanlaisina. **Toinen vaihtoehto olisi rekonstruoida (samanaikaisten?) muutosten *ē* > *ā* ja *ew* > *aw* jälkeinen kielimuoto.** Tällöin ksl muotojen **jégādla* (^HAKARA), **jē^hli* (^HUOLI) ja **skéw^h|kā^h* (^HAUKI) sijaan merkitsisin **d̄žagādla*, **d̄žá^hli* ja **stáw^h|kā^h*.

Jos oletetulla lähtömuodolla on vastine muinaiskirkkoslaavissa, olen maininnut muitten slaavilaiskielten muotoja vain siinä tapauksessa, että niissä on lainaetymologian kannalta kiinnostavia, muinaiskirkkoslaavin vastineelta puuttuvia muoto- tai merkityspiirteitä. **Olisiko perusteluja slaavilaiskielten laajemmalle huomioon ottamiselle?**

Omana nuolialkuisena (⇐, <, = t. ~) kappaleenansa mainitsen jokaiselle mahdollisena pitämälleni balttilaislainan lähtömuodolle tärkeimmissä balttilaisen ja slaavilaisen etymologian hakuteoksissa (REW, LEW, PKEŽ, SEJL, EDSIL, EDBIL, AIEW) esitetyt etymologiat, usein muitten indoeurooppalaisten kielten etymologisista sanakirjoista täydennetyin tiedoin. Jos yksikään näistä päähakuteoksista ei vastusta mainitsemaani etymologiaa, en luettele niitä lähteinä, mutta jos niillä on erimielisyyttä jostakin sanasta, mainitsen niitten sille esittämät etymologiat erikseen, lähteet suluissa nuolen edellä. Syvemmällä kappaleessa suluissa esittämäni lähteet viittaavat vain niitä välittömästi seuraavaan tietoon kuten rekonstruktioon tai vastineisiin.

Baltologista ja indoeuropeistista etymologista tietoa olen kerännyt ennen kaikkea mainituista päähakuteoksista sekä eräistä näitten alojen keskeisistä monografioista. Laajempi perehtyminen alan ensisijaiseen, artikkelimuotoiseen tutkimuskirjallisuuteen ja siihen viittaaminen hakusana-artikkeleissa saattaisi vaatia huomattavasti enemmän aikaa, mutta voi joittenkin hankalien etymologioitten selvittämisessä osoittautua jatkossa välttämättömäksi.

Lähtömuodon etymologiaa esittelevän kappaleen edelle olen sijoittanut lähtömuodon ja sen vastineitten tärkeimpiä johdoksia esittelevät, johdosnuoella → alkavat kappaleet. Jos lähtömuodon tarkkaa vastinetta ei ole säilynyt, on tällä paikalla summittaisen vastineen merkillä ~ alkava kappale, joka esittelee vanhimpina pidettävät baltoslaavilaisten kielten samanasteiset johdokset lähtömuodon juuresta.

Lähtömuodon etymologiaa esittelevässä kappaleessa annan muitten indoeurooppalaisten kielten mahdollisten tarkkojen vastineitten lisäksi niitten etymologian kannalta olennaisimpia samanasteisia johdoksia lähtömuodon juuresta.

Seuraavissa johdosnuoliaukuisissa kappaleissa annan saman juuren eri asteista (katoaste, *e-*, *o-*, *ē-* ja *ō-*asteet) johdetut sanat, niin, että juuren kunkin apofoniavariantin jäljessä luettelen sen olennaisimmat johdokset niin baltoslaavilaisissa kuin muissakin indoeurooppalaisissa kielissä. Kappalejako perustuu juuren apofonia-asteisiin, ei kieliin.

Balttilaislainaetymologian argumentaatiohistoria

Tiiviissä muodossa esittämäni balttilaislainaetymologiat olen muokannut kaiken hakusanoista lukemassani tutkimuskirjallisuudessa julkaistun tiedon ja käydyn argumentaation pohjalta nykytutkimuksen tasalle. Tämä koskee erityisesti kantamuotojen rekonstruktioita ja eri kielten sanojen välisiä etymologisia suhteita.

Tiivisluotoisen etymologian alle olen vapaammin muotoillut tärkeimmät edelleen ajankohtaiset lainaetymologian puolesta ja sitä vastaan esitetyt väitteet ja todisteet. Tämän argumentaatiohistoriaosuuden pituus riippuu etymologiaan liittyvien edelleen (tai vielä äskettäin) avointen kysymysten määrästä ja laadusta. Balttilaislainaselityksillä, joihin ei liity avoimia ongelmia tai joilla sellaisia ei ole ennen tätä teosta käsitelty, voi koko osuus jäädä maininnaksi etymologian ensiesittäjästä.

Argumentaatiohistorian kuvaus alkaa aina viitteellä etymologian ensijulkaisuun ja etenee pääosin kronologisesti. Joissakin tapauksissa eri tason argumenttien (muoto-, merkitys-, levikki- ja eksistentiaaliargumentit) on kuitenkin syytä esitellä erikseen, ja usein jokin yksittäinen tutkimusongelma vaatii erillisen käsittelyn. Pisimmillään argumentaatiohistorian kuvaus voi lähennellä sivun mittaa (^HALJAS)

Pyrkimyksestäni argumentaatiohistorian kattavuuteen olen poikennut merkitysryhmäargumenttien kohdalla, koska ne yleensä liittyvät suurehkoon joukkoon hakusanoja, jolloin niitten toistaminen yksittäisten etymologioitten kohdalla ei ole tarkoituksenmukaista. Merkitysryhmäargumentteja varten on

sanakirjan tulososassa luku balttilaislainojen semantiikasta ja sen perusteella tehtävistä kulttuuri- ja asutushistoriallisista päätelmistä.

Muut selitykset

Seuraavaksi luettelen balttilaislainaselitykselle vaihtoehtoiset [sana ei sisällä mitään arvolatausta] etymologiat niitten julkaisuajankohdan mukaisessa järjestyksessä numeroituina. Esittelen ne tutkimushistorioineen suunnilleen samalla tarkkuudella kuin balttilaislainaselityksetkin. Tiivisluotoa en kuitenkaan käytä, vaikka eräitten etymologioitten esittely alkaa sitä muistuttavalla lyhyellä kappaleella.

Kun jokin etymologia edellyttää hakusanan otsikosta poikkeavaa mksm rekonstruktiota, sen esittely alkaa tällä rekonstruktioilla (^HAASTADAK, ^HAAVA).

Päätelmäosa

Hakusanan päätelmäosuus alkaa siitä, mihin tutkimushistoria päättyy, ja jakaantuu kahteen erilajiseen osaan: päättelyketjuosaan ja tiivisluotoiseen johtopäätökseen. Vain täysin ”valmiiksi tutkitun” etymologian (*HUKTA) kohdalla olen jättänyt päättelyketjun pois.

Päätelmäosassa pyrin rekonstruoimaan sanan merkitysten suhteellisen kronologian, jos merkityksiä on useita. Ensin kuitenkin karsin pois kaikki sanan yleisimpään merkitykseen nähden erilähtöiset merkitykset ja aina kun mahdollista, esitän niille omat etymologiat. Tässä noudatan viskurilakia: aluksi käsittelen helpoimmat tapaukset pois ja otan sitten hankalammat esille.

Vastaavasti karsin myös hakusanalle esitetyt vastineet, joita on äännesyistä pidettävä erilähtöisinä, mutta niitä tulee harvemmin eteen (^HALMĚH). Enemmän olen soveltanut viskuria vaihtoehtoiisiin alkuperäselityksiin sanueilla, jotka ovat saaneet niitä useampia ja uskottavuudeltaan eritasoisia (*HAASTADAK, *HAKO, *HANKA, *HANHI, *HEÜHEN, *HĚLMA).

Vasta näitten karsintojen jälkeen ryhdyn rekonstruoimaan ”varsinaisen” sanueen merkityskehityksiä. Tästä pääsäännöstä olen poikennut sanojen *HAKARA, *HELDEH, *HEREDÄ ja *HULAS artikkeleissa, joissa varsin sotkuinen vyyhti ei ole viskuria käyttämällä lähtenyt purkautumaan.

Käyttämässäni argumenteissa ei pitäisi olla mitään odottamatonta tai yllättävää: olen pyrkinyt perustamaan ne uusimpaan tutkimustietoon. Mainittakoon tässä vain, että lähtömuodon eksistenssiargumenttina olen käyttänyt vähintään kantabalttilaista levikkiä, siis vastinetta ainakin kahdessa kantabaltin kolmesta tunnetusta tytärikielistä (baI, baL, ksl) tai vaihtoehtoisesti vastinetta sekä yhdessä näistä että muualla indoeuroopassa.

Riittäväni argumenttina olen pitänyt myös lähtömuodon kantasanana tai johdoskorrelaatin vastaavaa levikkiä, jos johdossuhde itse on läpinäkyvä ja hyvin motivoitu (*HALMĚH, *HAUTA, *HÄI-, *HÄICI, *HÄRKÄ). Epävarmoiksi olen luokitellut etymologiat, joissa johdossuhde on hyvin motivoitu ja sekä kantasana että johdin levikin perusteella riittäväni vanhoja, mutta itse johdokselta puuttuvat vastineet tunnetuista kielistä (*HAUKI, *HEÜHEN, *HUTTU, *HĚLMA). Yhdessä tapauksessa (*HEREDÄ) olen kuitenkin arvioinut

näin rekonstruoimani lähtömuodon niin varmaksi, etten epäile siihen perustuvaa etymologiaa.

Tiivisluotoinen johtopäätös löytyy alleviivattuna sana-artikkelin lopusta. Tiivisluotossa en toista jokaisen erilähtöisen merkityksen alkuperää, vaan keskityn balttilaisluotuksen todennäköisyyteen. Tästä olen poikennut siellä, missä merkitysten vyyhdin ratkominen on venyttänyt päättelyketjun niin pitkäksi, että tulosten tiivistäminen on ollut tarpeen myös merkitysten kronologian osalta: *HAASTADAK, *HAKARA, *HALJAS, *HANKA, *HELDEH, *HEREDÄ, *HÄICI.

Mainitsen tiivisluotossa myös muut mahdollisina pitämäni etymologiat, mutten luokittele niitä yhtä tarkasti kuin muualla tekstissä: esimerkiksi lyhenne ”ge” kattaa myös kantaskandinaavin, ”sk” muinaisruotsin jne.

Sanakirjatyon tähänastiset tulokset

Olen tähän mennessä käsitellyt 51 H-alkuista hakusanaa sekä vokaalialkuiseksi osoittautuneen *EHVA-sanana. Näistä varmoiksi balttilaisluotoina ovat osoittautuneet (homonymisissä tapauksissa ainakin yhden merkityksensä osalta) *HAIMO, *HAINA, *HAKO ~ *HAKA, *HALJAS, *HALLA, *HAMBAS, *HANHI, *HANKA, *HARJA, *HARMEI ~ *HARMAGA, *HAUTA, *HELDEH, *HEREDÄ, *HERHILÄINEN, *HERNEH, *HIRVI, *HULAS, *HÄI-, *HÄICI, *HÄRKÄ, *HÄRMÄ ja *EHVA, yhteensä 22 hakusanaa.

Mahdollisia balttilaisluotoina ovat *HAARA ~ *HARA ~ *HARO(I), *HABĒN, *HALĒDA, *HALMĒH, *HARAGA, *HAUKI, *HEÜHEN ~ *HEÜHEIN, *HINTA, *HUTTU ja *HĒLMA, yhteensä 10 hakusanaa; ensin mainitun suhteen saattaa arkistotietoihin perehtyminen vielä tuottaa ratkaisun suuntaan tai toiseen. Lisäksi varmojen etymologioitten rinnakkaisluotoina käsitellyt *HANGAS, *HERĒDA ja *hallēi saattavat olla erillisiä luotoina.

Tuskin balttilaisperäisiä ovat *HAASTADAK, *HAAVA, *HAPU ~ *HAVU, *HELLÄ, *HOOLI ja *HOONĒH, kaikkiaan kuusi hakusanaa. Varmuudella olen kyennyt kumoamaan 14 hakusanan balttilaisen alkuperäseluotuksen: **HAITTA, *HAKARA ~ *HÄKÄRÄ, *HALAGA, *HALTIA, *HATRA ~ *HATRU, *HAUKKUDAK, *HAURU, *HIHNA, *HIIVA, *HIRCI, *HIRVAS, *HUKTA, *HUURU ~ **HUTRU ja *HÄHKÄ.

Varmoista balttilaisluotoina on jo Thomsenilla (1890) peräti 15 (/22), mutta mahdollisista vain kolme (/13). Tuskin oikeiksi arvioimistani balttilaisluotuksista Thomsen ei kannattanut ainoatakaan, ja varmuudella olen onnistunut kumoamaan vain kolme tässä käsittelemääni Thomsenin balttilaisluotologiaa (*HIHNA, *HIIVA, *HÄHKÄ). Niistäkin *HIIVA on oikeastaan eri selitys kuin Thomsenin esittämä, ja muille kahdelle olen joutunut balttilais-uralilaisten levikkisuhteitten takia ehdottamaan yhteistä alkuperää jostain sittemmin kadonneesta kielestä.⁶

Olen esittänyt useita uusia ei-balttilaisia alkuperäseluotuksia tässä työssä käsittelemilleni sanoille. Tärkein yksittäinen havainto tähänastisessa työssäni

⁶ Thomsen piti varmoina balttilaisluotoina sanoja *haimo, *haina, *haljas, *halla, *hallēi, *hambas, *hanhi, *haraga, *harja, *harmaga, *herhiläinen, *herneh, *hihna, *häkkä ja *härmä sekä mahdollisina sanoja *haara, *hako, *hirvi, *hiiva, *härkä ja *ehva.

liittyikin itämerensuomen vanhimpien slaavilaisten lainojen äännesuhteisiin ja ajoitukseen, joitten tueksi olen löytänyt uusia lainaetymologioita.

Aiemmin (Junttila 2015c: 243–5) olen kieltänyt ksm muutoksia $ti > ci$ ja $\check{s} > h$ vanhempien slaavilaisten lainojen mahdollisuuden tai ainakin epäillyt vahvasti niitten oletusta, jonka tukena on ollut vain kaksi etymologiaa, ksm *HAUKI ← ksl *ščaukā ja ksm *HIRCI ← ksl *žirdi (Junttila 2016: 229). Olen pitänyt esillä kummallekin sanalle esitetyn balttilaisen laina-alkuperän mahdollisuutta. S:n *HIRCI balttilaislähtöisyyttä tukenut teesi kahdesta samalähtöisestä, vain *satem-/kentum*-edustukseltaan eroavasta baltoslaavilaisesta sanueesta on kuitenkin kumottu sananpainon perusteella, vrt. EDBIL, AIEW s.v. *žardas*. Slaavilainen alkuperä taas on saanut voimakasta tukea hakiessani tässä työssä vaihtoehtoisia selityksiä epävarmojen balttilaisperäisten etymologioitten tilalle. Sanojen *HAKARA, *HOOLI ja *häkä lähtömuodoiksi esitän tässä (myöhäis)kanta-slaavilaisia muotoja *d'žāgādla, *d'žā^hli ja *d'žegā^h. Vastaavasti *HIRCI palautuisi (myöhäis)ksl muotoon *d'žirdi ja *HAUKI muotoon *š'āw^h|kā^h.

Nämä etymologiat kasaavat kuitenkin ongelmia joko itämerensuomalaisten tai slaavilaisten kielten (tai molempien!) kronologian eteen. Klotz UsW 11 ajoittaa rekonstruoimansa kantaslaavin n. vuoden 600 tienoille ja näitten etymologioitten pohjana on vasta tätä seurannut, muutosten $\bar{e} > \bar{a}$ ja $ew > aw$ jälkeinen kielentaso. Näitä ehkä seitsemännen vuosisadan muutoksia nuoremmiksi meidän pitäisi siis rekonstruoida kantasuomen äänteenmuutokset $\check{s} > h$, ($ti >$) $ci > si$ ja ($a >$) $aa > oo$, joitten jälkeinen taso edustuu kantaskandinaavisissa, yleensä välille 200–500 jKr. ajoitetuissa lainoissa.

Ensimmäisen ongelman ratkaisuna tarjoan muutoksen $\check{s} > h$ väliasteeksi palataalista frikatiivia $\check{\chi}$ (ns. *ich*-äänne, IPA *ç*), jonka ääntämispaikka sijoittuu \check{s} :n ja h :n väliin ja ääntötapa on sama kuin näillä kummallakin. Toinen mahdollisuus on riikinruotsin *sj*-äänne, IPA *ʃ*, jota kuvataan yhtä aikaa ääntyvinä \check{s} - ja χ -frikatiiveina. Palataalinen frikatiivi $\check{\chi}$ ääntyy samasta paikasta kuin kantaslaavin ”ensimmäisestä palatalisaatiosta” syntyneet palataalinen sibilantti \check{s} sekä palataaliset sibilantin ja klusiilin yhtymät $\check{t}\check{s}$, $\check{s}\check{l}$, $\check{d}\check{z}$ ja $\check{z}\check{d}$, jotka vasta myöhemmin, luultavasti ”toisen palatalisaation” aikana siirtyivät postalveolaareiksi \check{c} , $\check{s}\check{t} \sim \check{s}\check{č}$, \check{z} ja $\check{z}\check{d} \sim \check{z}\check{ž}$ eli vastakkaiseen suuntaan kuin ksm $\check{s} > h$. Myöhäiskantasuomen äännerakenteessa ainakin $\check{\chi}$ olisi ollut odotuksenmukainen substituutti ksl \check{s} :lle ja yhtymille $\check{t}\check{s}$, $\check{s}\check{l}$, samoin luultavasti myös palataalisen ääntöalueen kattava \check{h} ; soinnillisten yhtymien $\check{d}\check{z}$ ja $\check{z}\check{d}$ kohdalla nousee kuitenkin kysymys j :n mahdollisesta sopivammuudesta, paitsi tietenkin *HIRCI-sanassa, sillä kantasuomesta puuttui *ji*-yhtymä. Joka tapauksessa sekä $\check{\chi}$ että \check{h} sopivat myös kantaskandinaavin h :n ($<$ kge χ) substituuteiksi, eikä näin ollen kantaslaavilaisia lainoja tarvitsisi pitää kantaskandinaavisia (sm *hame*, *hartia* ym.) varhaisempina.

Myöhemmissä slaavilaislainoissa kaikki ”ensimmäisestä palatalisaatiosta” syntyneet äänneet on korvattu s :llä, joten ne on varmasti omaksuttu sekä näitten äänneitten muututtua palataalisista alveolaarisiksi että ksm $\check{s} > h$ -muutoksen päätyttyä. Väliin on kuitenkin oletettu lyhyt k -edustuksen kausi, johon Kallio 2006a: 157–8 sijoittaa sanat (esiksl **juges*- $>$) sl **ižes*- \rightarrow ksm **ikes* ($>$ sm

ies) ja (esiksl **kimeli* >) sl **čimeli* → ksm **kimala-* (> sm *kimalainen*). Tämä *k*-edustus vaikuttaa *h*-edustusta nuoremmalta samasta syystä kuin *s*-edustuskin, mutta vielä ei tutkimuksessa ole esitetty syytä, mikä sai sen puolestaan väistymään *s*-edustuksen tieltä.

Toinen ongelma on (*ti* >) *ci* > *si* -muutoksen edustuminen *HIRCI-sanassa ja edustumatta jääminen sm *hartia-* ja *tina-*tyyppisissä kantaskandinaavisissa lainoissa. Uusi morfeeminsisäinen *ti* on kuitenkin voinut tulla lainojen mukana kieleen heti muutoksen ensimmäisen vaiheen jälkeen, kun taas sananloppuiset, taivutukselle alttiit elementit substituotuvat usein morfologisesti eli sopeutuvat kielessä tavallisiin tai lainoille tyypillisiin vartaloaineisiin. Tällainen aines on ollut myös mksm *-ci*. Niinpä slaavilaisen lainan sopeutumisen siihen voi selittää samoin kuin myöhempien ruotsalaisten lainojen *kaali*, *tiili* ja *viini* mukautumisen vanhojen *e*-vartaloitten taivutukseen suomen murteissa.

Ksm *-ci*-loppuisiin sanoihin on niin ikään sopeutunut myös sm *paasi* < ksm **paaci* ← ksk *spāpa-*, jota ei siis sen perusteella tarvitse pitää muita kantaskandinaavisia lainoja vanhempana, vaikka vielä LägLoS pitää *-aa-* ja *-ci*-edustusten yhteen sattumisesta syynä epäillä koko sen lainaetymologiaa. Sanan tulisi päin vastoin olla nuorempi kuin *HOOLI, joka näyttää käyneen läpi ksm *aa* > *oo* -muutoksen, ja tässä on kolmas ongelma. Pystynen 2018: 74 jakaa kantasuomen saamat lainat lainanantajakielten pitkän *ā*:n edustuksen mukaan kolmeen kerrostumaan, joista **paaci* sijoittuu nuorimpaan, *HOOLI taas vanhimpaan sellaisten balttilaislainojen kuin *TOOHI ← baP **tāši-* kanssa.

Osa samaa ongelmaa on myös *HAKARA, jossa ksl *ā*:ta edustaa ensi tavun lyhyt *a* samoin kuin eräissä balttilaislainoissa (*APILA, *LAVA, *LAPIDA, *VAKKA), joitten Koivulehto 1992b: 152 on tulkinut lainautuneen ennen pitkän *aa*:n tuloa kieleen. Pystynen kuitenkin sijoittaa ksm *a*-edustuksen kerrostumista keskimmäiseen, *aa* > *oo* -muutoksen jälkeiseen vaiheeseen, jossa kantasuomesta jonkin aikaa puuttui pitkä *aa*. Lisäksi huomiota kiinnittää pitkien vokaalien harvinaisuus kantasuomen kolmitavuisissa lainoissa: vanhimmat tapaukset lienevät kantaskandinaavista lainatut sm *tuokio* ja *tuomio*. Ilmeisesti pitkät vokaalit tulivat vasta tässä vaiheessa mahdollisiksi kolmitavuisissa sanavartaloissa, mutta tällöinkin *HAKARA slaavilaisperäisenä olisi selitettävä niitä vanhemmaksi tai ainakin ne on sijoitettava rinnakkain keskimmäiseen kerrostumaan, jossa *ō* → ksm *oo*, mutta *ā* → ksm *a*. Jos taas ajatellaan pitkien vokaalien mahdollistuneen uusissa kolmitavuisissa vartaloissa heti *a* > *aa*-muutoksen myötä, olisi oletettu johdossuhde *HOOLI → *HALĒDA tulkittava vielä paljon vanhemmaksi, *a* > *aa*-muutosta edeltäväksi. Yhdellekään balttilaiselle lainalle ei voi osoittaa näin korkeata ikää.

Lähes kaikkia balttilaisperäisiä sanoja vanhempana slaavilaislainana pitäisi selittää myös *HAUKI, jos lähdetään Koivulehdon 1990: 151 selityksestä sl **ščaukā* → vksm **šāwkā* > kksm *šawki*. Balttilaislainoista vain sanaan *HANHI on mahdollista (muttei siihenkään välttämätöntä) rekonstruoida muutos *ä_ä* > *a_i*, joka ainakin Pystynen s. 99 tulkinnan mukaan edeltää Lehtisen lakia *a* > *aa* > *oo*. Sama pätee myös vaihtoehtoiseen selitykseen, että sl **ščaukā* olisi omaksuttu *i*-vartaloisena ennen pitkäensitavuisten *A*-vartaloitten yleistymistä, sillä jo arjalaislainoissa on *A*-vartaloita kuten *HUKTA, sm *tarna* ja *varsa*. Ei

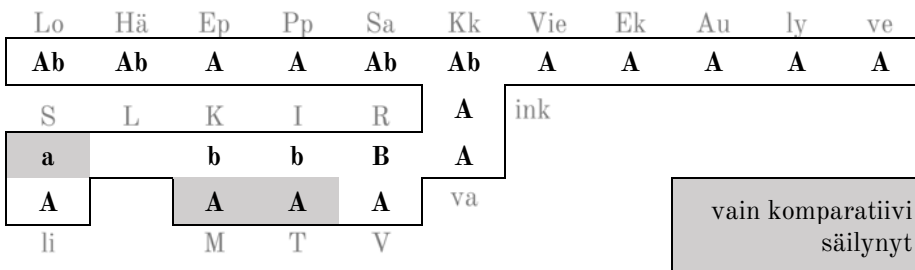
myöskään voida ajatella lähteeksi hypoteettista *i*-rinnakkaisvartaloa ksl ***slāw^hlśi*, sillä se olisi tuottanut kantasuomeen muodon ***hauhi*.

Vähiten ongelmallisiksi kantasuomen kronologian kannalta osoittautuvat siis **HIRCI* ← ksl **dźirdi*, **HAKARA* ← ksl **dźāgādla* ja **häkä* ← ksl **džegā^h*. Jälkimmäisen vokaalisubstituutio on sama kuin vanhassa slaavilaislainassa sm *pāntā* ← ksl **pen^htā^h*. Huomiota herättää kaikkien kolmen *dž*, jonka korvautumisen mksm *č*:lla totesin yllä ongelmallisemmaksi kuin kantaslaavin soinnittomien *ś*:n, *lś*:n ja *st*:n.

Jos kuitenkin unohdetaan päättelyn apuna toiminut hypoteettinen *č* ja oletetaan kohdekieleen nykyitämerensuomen soinnillinen *h*, kääntyy asetelma päinvastaiseksi. Substituutiota ksl *dž* (> *ž*) → mksm *h* sanoissa **HIRCI*, **HAKARA* ja **häkä* voidaan pitää yhtä luontevana ja itse asiassa samanaikaisena kuin substituutiota ksl *lś* (> *č*) → mksm *k* sanassa **kimala-*, jos luovutaan muutenkin hankalasta **HAUKI*-etymologiasta. *Ikeessä* taas sanansisäinen *-dž-* ~ *ž* on korvautunut ksm *-k-*n soinnillisella heikon asteen parilla *-g-*, joka äänteellisesti tulee tätä vielä lähemmäs kuin *-h-* ja on yksikön nominatiivissa **iges* täysin odotuksenmukainen. Myöhempään *s*-substituutioon siirtymisen aiheutti todennäköisesti slaavilaisen lähtökielen muutos *ž* > *ž*, jonka ulkopuolelle jäivät puola ja kašubi.

***AHTAS** > sm *ahdas*, ka *ahas*, ve *ahtaz*, va *ahaz*, vi uk *ahas*, li *â'dyz* a.

A tiukka, tukala, (liian) kapea t. pieni; **B** (rinnasta) vaikeasti hengittävä



vsm **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

lt *añkštas* 1 ahdas; 2 kapea, pieni (silmistä)

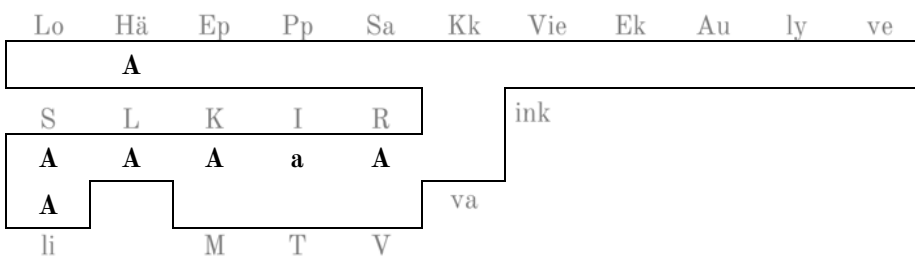
mksl *жэжэжэ*

Muut selitykset

Päätelmät

***AHTINGAS** > HämeE *ahrinkas*, vi murt. *ahingas* (→ sm *ahingas*, li *a'ngyz* ~ *anīgyz*); > Vihti Somerniemi *ahinka*, vi *ahing* s.

A varrellinen väkäpiikkinen kalastusväline, ahRAIN



vsm **a**

> S *ahik*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

lt *ākstinas* 1 havupuun neulanen, piikki, oka; 2 vihne; 3 lastu, siru; 4 kalan evän piikki; 5 pieni kalanruoto; 6 sänki; 7 siipi- tai pyrstösulka; 8 piiska, vitsa; 9

paistinvarras; 10 lastu, ohut terävä keppi, taipuisa oksa, vitsa; 11 paise; 12 kuv. levoton, ärsyttävä, tunkeileva ihminen; 13 kuv. yllyke, kannustin, sysäys, kiihoke

lv *akstins* = aksts

lt *akstis* 1 pistoase, pistin; 2 paistinvarras; 3 ... 4 terävä esine, piikki; 5 kalanruoto; 6 piikki

lt *akštis1* paistinvarras; 2 vihne

lv *aksts* der Stachel, die Spitze, der erste Ansatz einer Feider bei einem Vogel; függe L.; geweckt, munter, flink

pr *ackons* Granne, Hachel

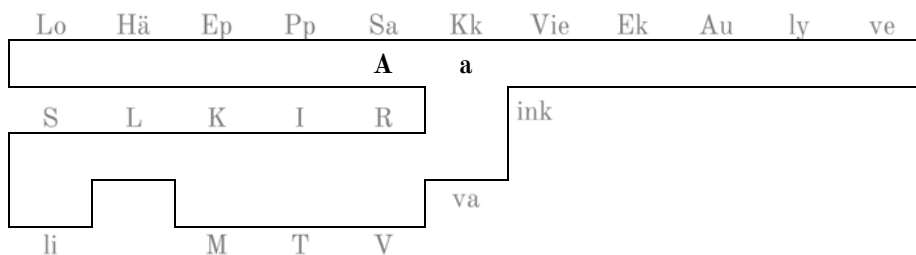
mksl *остънъ*

Muut selitykset

Päätelmät

***AHĒRO** > sm *ahero*, Eurén 1860 *ahera* a.

A hauras, hapero, kuiva, huono (maa, pelto, hanki, leipä); **B** maho (lehmä)



⇒ (Hä) Sa Kk *aherikko* somerikko, vähämultainen soramaa

~ Hä Ep *ahtera*, va *ahtōra*; Ep *ahde*, *ahtere*, *ahteri*; va *ahōr*: *ahtōrōō*; R-S T V *aher*: *ahtra*; R M-V *aher* ~ *ah(h)er*: *ahtre* ~ *ahtrō* **B**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

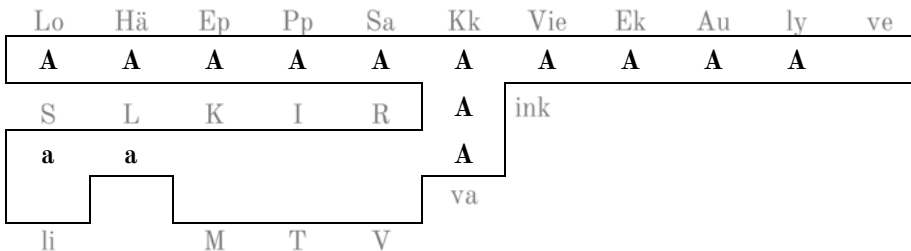
ba **až-er-* vrt. kr

Muut selitykset

Päätelmät

*AINA > sm ka *aina*, va vi Khk Tõs *ain*; (⇒ vi *aina*) adv.

A alati, joka kerta, jatkuvasti; yhä, edelleen; kuitenkin; kyllä, toki, -hAn, -pA



vsm A

> Lo *ain*; ⇒ Vie-Au *ainos*, Ek *aino* A; R-S vvi (?**ainan* >) *aina* ~ *aena* A

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

lt *vienàt*

lv *viēn* nur, allein

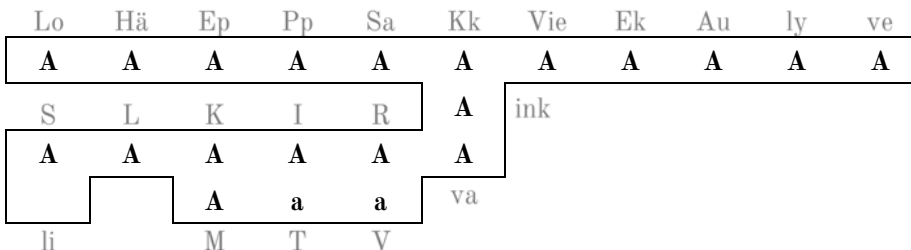
pr *ainat* allezeit

Muut selitykset

Päätelmät

*AISA > sm ka va *aisa*, ve *aiž*, vi vs *ais*, s.

A ajo- t. maanmuokkausvälineen parillinen puinen vetotanko; (>) muun laitteen tankomainen osa



vsm A

> ve *aižaz*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

sln *oje* *Deichsel*

Muut selitykset

Päätelmät

***ANGĒR-** ⇒ sm *angervo*, ka *ankervo*, vi *angervaks*, li *āngyrstym*, uk *angōr|hain* s.

A *Filipendula ulmaria*, mesiangervo; *Spiraea*, pensasangervo.

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
a	A	A	A	A	A	A	a			
S	L	K	I	R		ink				
A	A	A	A	A						
A		A	A	A	va					
li		M	T	V						

⇒ Pp Sa Kk Ek *anger* ~ *angeri* ~ *ankeri*;

Pp Sa Kk L S V *anger|heinä* (= *anger|hein* = *angōr|hain*); Pp Sa Kk *anger|horma*, *-kukka*, *-levä*, *angerin-*, *ankerin|kukka* ~ K *anger|varred* ~ (K)

M–V *-pist*, *-puss*, *-püss*, *-pü(r)st*, *-pütsik*, *-pää*, *-päss*;

Sa *ankeraainen*; Kk *ankerasheinä*; L *angerahernes*;

Sa Kk *ankereen|heinä*, Kk *-kukka*, *-rihmus*, *ankere|heinä*;

Lo Hä Pp Sa Kk *ankeria*, Sa *-heinä*; Pp Sa *-n|kukka*, Kk *-rihmus*; Hä Pp Sa Kk *ankerias*, *-heinä*, *-ruoho*, Hä Sa Ek *ankeriaan|heinä*, Hä Sa *-kukka(nen)*,

Kk *-rihmus*, Hä Sa Kk *ankeriainen*, Kk *ankeriaksenheinä*;

Sa Kk *ankero*, Kk *-heinä*, Sa *-inen*; Pp *ankerius*; Pp Sa Kk *ankerus*; Hä–Pp

Sa–Ek *angerva*, Sa *-heinä*, *-inen*, Pp *-nkukka*; R–K M *anger|vaks*, *-vaaks*;

Hä–Ek *angervo*, Pp *-inen*, *-npää*; Hä Kk *angerma*, Kk *-s*, Hä *-inen*, *-nheinä*,

Pp *anger|mo*; Sa Kk *angers|heinä*, Kk *-ma*; li *āngyrst|ym*, *-yb-āina*;

Hä *angelma*, *ankelia* (~ *ankan|lehti*, *-ruoho*); Hä *ank|rihma*, Ep *-risma*, Sa *-roismu*, Sa *-rais|ka*, Hä Sa *-ma*, Hä *-mo*, Sa *ampraiska*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

It *vangarykštė*, *vengrykštis*

lv *vīgriēze* ~ *vīgrieze* ~ *vīgriezne* ~ *vīgriesis* ~ *vīgriēznis* ~ *vīgriests* ~ *vīgrēsts*
die Sumpfpferdtaude, *Spiraea ulmaria*; *Ulmaria pentapetala*; *Ledum palustre*,
Polygonum bistorta

Muut selitykset

Päätelmät

***ANKĒRIJAS** > sm *ankerias*, ka *ankerjas*, va *anjōriaz*, vi *angerjas*, li *anγγrz* uk *angōrjas*, s.

A Anguilla vulgaris; **B** kyy, *Vipera berus*

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	a				
S	L	K	I	R	A	ink				
A	A	Ab	A	A	A	A				
A		A	A	A	A	va				
li		M	T	V						

> (Pp) Sa Kk R (K L) S (V) *anger*; (R) L S *angeras*, Lo *ankerainen*;

Hä Pp Sa Kk R M–V *ankeria* (= *angerja* = *angōrja*), Lo Hä Sa *-inen*;

Pp *ankero*; Sa V *ankerus* (= *angōrus*); Sa *anger|va*, *-vo*, *-ma*; S *angergas*;

änkeriäs (= *angerjas*); *änger* ~ *änkeri* ~ *änkere*; *änkeri|kala*, *-nen*, *-s*, *-äinen*,

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

lt *ungurj̄s*

pr *angurgis* Aal

pl *węgorz*, tšek *úhor*, kesl *ügor*, ven *угорь*

Muut selitykset

Päätelmät

***ANSA** > sm ka *ansa*, va *aasa*, vi uk *aas*, li *āzy(z)* s.

A silmukkapyydys; **B** pyydys yleisesti; **C** muu silmukka (esim. jalkineessa); **D** sankka, kahva, kädensija; **E** (luonnon)nurmi; laidunmaa; **F** hylly; auma, pieles, haasia; **G** kannatinhirsi, siltapalkkeja tukeva aluspuu

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
aBg	ABcg	bc	Abg	ABc	aBc	A	A	A		
S	L	K	I	R	A	ink				
CDE	CE	CEf	CEF	CEF	AC	AC				
CD		C	C	C	C	va				
li		M	T	V						

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

lt *qsà* 1 astian kahva, korva; 2 arkun, laatikon kahva; 3 virsun silmukka (lenkki) nyörien pujottamista varten; 4 napinreikä, napinläpi; 5 ripustuslenkki (vaatteen tms); 6 piiskan tai köyden silmukka; 7 ...? 8 neulansilmä; 9 saappaanvarren lenkki; 10 ...? 11 ... 12 ...

lv *òsa* ~ *òsa* (~ *òse* ~ *òse* ~ *òss* ~ *òss*) 1 der Henkel (an einem Gefäss), die Handhabe (z.B. die beiden am Eimer hervorstehenden Ohren, eine aus einem Holzgefäss hervorstehende Daube); 2 ein Loch, worein etwas anderes fasst, eine Schleife, Öse; das Ohr am Rande der *pastala* (zum Durchziehen der Schnur); die Öse am Basttschuh; die Stiefelstruppe; das Loch am Ende eines Balkens
mpr *ansis* Kesselhaken

Muut selitykset

Päätelmät

***APILA** > sm va *apila*; ~ ***APILAS** > ka *apilas* s.

A Trifolium

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	A	A		
S	L	K	I	R		ink				
					a					
					va					
li		M	T	V						

* <i>apila</i>
* <i>apila</i> ~ <i>apilas</i>
* <i>apilas</i>

vsm *apila* ~ *apilas* A

Hä Sa *apilainen*; Lo *a(a)pilja*; Hä *apilias*;
Hä *apela, apelas*; Lo Hä *apelia, apelja, apelias*; Hä *apelva*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

lt *dóbilas*

lt *obelis, obuolj̃s*

lv *abuls, abuliņš* Klee

lv *ábele, ábels*: -s, *ábole* der Apfelbaum (*Pirus malus* L.)

lv *ábōls, ábolis* (demin. *ábōliņš*) 1 der Apfel; 2 der Klee; 3 pl. Kartoffeln

lv *ábuls* 1 der Klee 2 der Apfel

pr *wobilis* Klee

pr *woble* Apfel

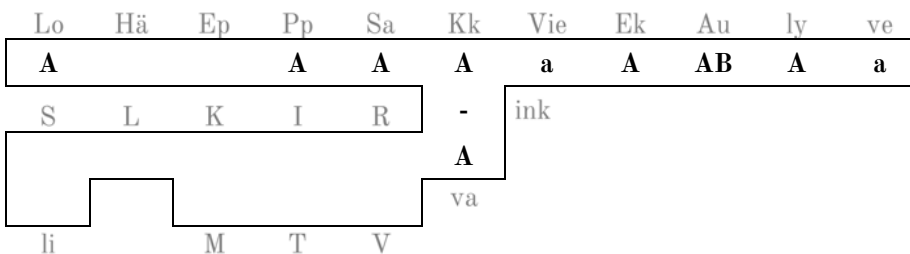
mksl (*j*)*абланы*

Muut selitykset

Päätelmät

***ARTO** > sm va *aarto*, ka *oarto*, ve *ard*; ⇒ vi S Jn Köp uk M `ardus.

A haasian tapainen kuivatusteline kahdesta t. useammasta kannatinpuusta ja niiden välisestä orresta; **B** käsipuu, kaide



vsm *aartopuu* **A**

> Kk Ek Au ly *arto*; Pp Sa (Kk Vie) Ek *aarto* (~ *oa-* ~ *ua-*); Lo (Pp) *aartto*;
Pp Sa Kk *aaro*; ⇒ Sa *aarre* **A**; K M `ardus, artsik, M `artu, ardu
katos (rakennuksen seinää vasten) karjasuojana t. varastona

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

lt *ardas* 1 ladon orsi; 2 paikka kahden orren päällä, orsilla kuivatettavan pellavan tai viljan määrä? ; 3 laivan maston poikkipuu; 4 kuoppa, lätäkkö; 5 kasvillisuuskerros; 6 kuv. yhteiskuntaryhmä, yhteiskuntakerros

lv *ards*, *arde*, tav. mon *ardi*, *ardi* 1 die Dörrbalken in der Heizriege 2 dicke Stangen, die über oder neben dem Ofen (Kandau) im Zimmer zum Trocknen der Pergel, Kleider u. s. w. angebracht sind 3 die Balken in der Küche oder in der Badstube, in Livl. auch über dem Riegenofen zum Räuchern des Fleisches 4 der Feuerherd 5 zusammengeharktes Heu

Muut selitykset

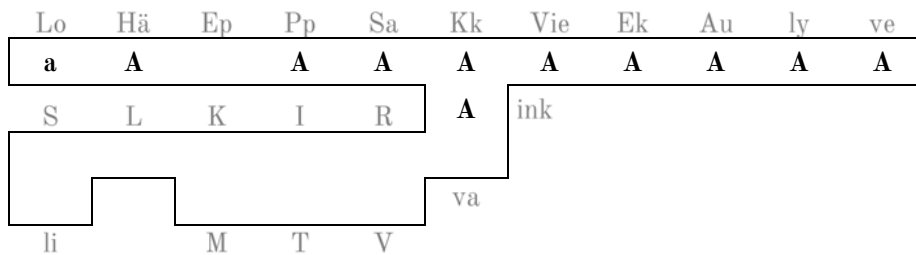
Päätelmät

***ASTRA** > sm Loppi Kymi *ahra*, PP Kai *atra*, Au ink *azra*

~ ***ASTRAGA** > ly ve *azra(n)g* ~ *astrag*, va *astraga*

~ ***ASTRAIN** > sm *ahrain*, ka *asrain*, ly *adrain* s.

A varrellinen väkäpiikkinen kalastusväline



vsm **A**

> Pp Sa *atras*; Sa *atres, atro, atroo, atroin*; Hä *atras(t)in*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

lt *āštras* (= *aštrūs*) 1 terävä; 2 tarkkanäköinen, teräväkatseinen; 3 vahva, voimakas (mausta, lääkkeestä); 4 ankara, kiivas

mksl *ocmpъ*

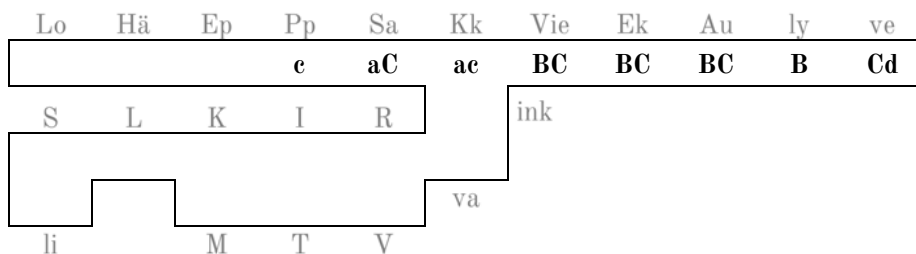
lv *ass* scharf

Muut selitykset

Päätelmät

***ATIVO** > sm ka *ativo*, ve *ativ* s.

A aikuinen tytär kylässä vanhempiensa luona; **B** kyläjuhlan päiviksi kutsuttu nuori vieras talossa; **C** (sukulais)vieras yleisemmin; sukulaistalo; **D** (miehen) kihlattu, morsian



> Pp Sa *atimo*; ⇒ Kk–Ek *ativoida*, (Pp) Sa *atimoida* vierailta (sukulaisissa)

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

lt *atēiva*, *ateivis* tulokas, vieras, muukalainen

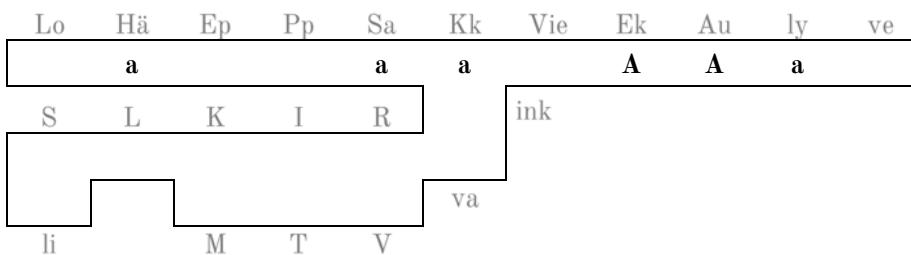
Muut selitykset

Päätelmät

***ATKALA** > ka *atkala* a./s.

~ **ATKĚLA** > Heinola *aatkela*, KarP KarK *atkela*, ly *atkel*

A ikävä, surullinen; ikävä, suru



> Hä *aatkela*, Sa *aatela*; ⇒ ly *atkalaine* suru

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

lt *ātkalas* 1 vastakkainen, päinvastainen, käänteinen; 2 nojautunut t. painautunut jtk vasten, taakse päin

lt *ātkaras* 1 taakse päin kaartuva, käyrä?; 2 uppiniskainen, itsepäinen, vastahakoinen

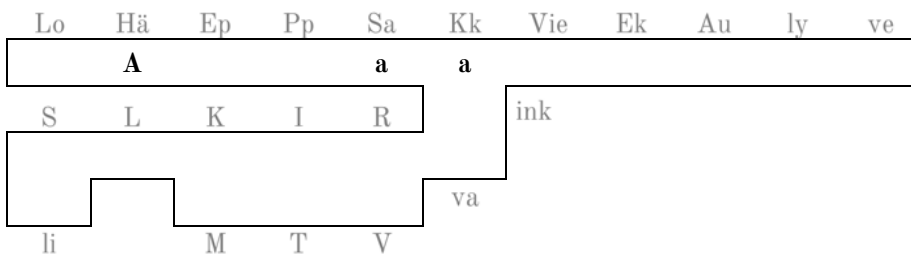
lv *atkal?*

Muut selitykset

Päätelmät

***ELKI** > sm *elki* (⇒ *elje*);.

A (tav. mon.) paha tapa, kuje, juoni, oikku, ilkeys s.



vsm A

⇒ Lo–Ep Sa *-elkinen* -tapainen; Hä Ep (Pp) Sa (Kk) *elkeet* (~ *eljeet*) kujeet, juonet; Ek Au *ellendeä* = ly ve *elgeda*: *elgenda*- ymmärtää; ve *elgetoi* järjetön; ~ Ek (Au) *elgo* tapa; järki, ymmärrys ⇒ Ek Au *ellotoin* = ve *elgotoi* järjetön;
~ **eleh* < *elä*-; **ilkedü* ← *ge*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *

← baP * < kba *

lt *elgesj̄s*, *elgesis* käyttäytyminen, käytös

lt *elgimas* käyttäytyminen, käytös

lt *elg|ti*: *-ia*: *-é* 1 intr. tehdä, toimia, pärjätä t. tulla toimeen; 2 tr. vaikuttaa jhk, jkhun; 3 tr., intr. kerjätä, pyytää, anoa; 4 refl. ansaita elantonsa, käydä kauppaa, harjoittaa jtk; käyttäytyä [huonosti], valittaa; 5 refl. käyttää, hyödyntää; 6 refl. olla tekemisissä jnk kanssa, olla ystävä, olla kanssakäymisissä; 7 refl. tyytyä jhk, ruokkia itsensä jllak, elää jllak; 8 refl. elää; 9 refl. raataa, tehdä työtä (*kitkuttaa*, *tulla toimeen jotenkuten*)

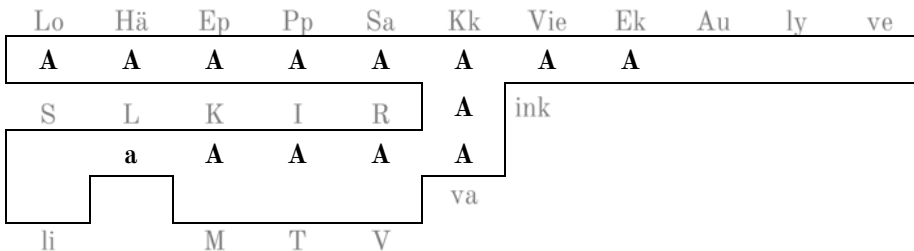
lv *elgt* (*taivutus*) 1 долбитъ, зубрить; 2 sich aufdrängen, aufdringlich bitten

Muut selitykset

Päätelmät

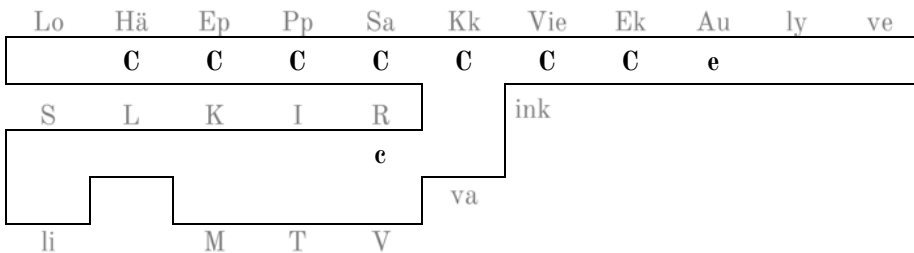
***HAARA** > sm *haara*, ka *hoara*, va *aara* ~ ***HARA** > sm ka *hara*
 ~ ***HARO(I)** vi *haru*, uk *haro*, li *a'r* s.

***haara A** haarautumiskohta, hanka, risteys, nivus, lovi, loveus, halkio;
 päärungosta tms. erkaneva osa, oksi, raaja, lahje, tie, joki, pii t. kärki; suunta;
 asianhaara; (neg. yht.) apu, hyöty



vsm **A**

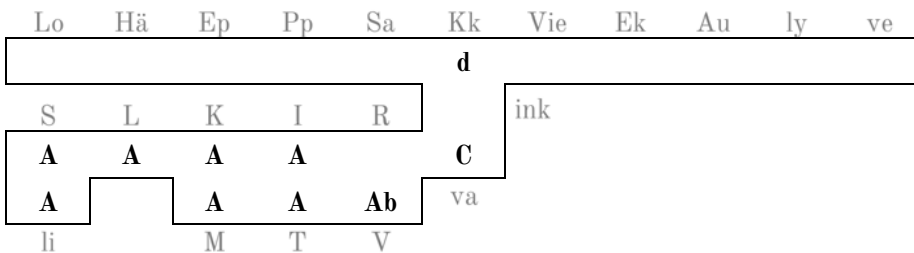
***hara C** oksaisesta puusta valmistettu t sen muotoinen työväline: harava,
 risuäes, naara, pasmapirta, patasuti ym.; **E** pilvenhattara



vsm **C**

⇒ K L M–V *harakas C*

***haro(i) A** haarautumiskohta, nivus; päärungosta tms. erkaneva osa, raaja,
 lahje, kädensija, myllynsiipi, nuotanreisi, tie, joki t. kärki; suunta; **B** erä rukiita
 riihessä puitaviksi; **C** harava; **D** pasmakaide



vsm **E** a. harottava; vvi **A**

> M T *arg: aru*; Vrt. Lo–Pp *sahra*, Sa–ve ink–va *saara* 'haara; hankoaura;
 vannas'; R *saar: -a V saro* 'pörröpää'

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šara

← baP *žarā ~ *žara < kba *žara^h ~ *žara- > lt žarà 1 aamu- t. iltarusko, taivaanrannan kajastus; 2 kytevä kekäle; kipinä; 3 liikkeen suunta; raja; 4 (väki)joukko; žāras 1–4 id.; 5 vitsa, risu; varsi; 6 kukka kukinnon reunalla; lv zars 1 oksa, haara; kärki, työkalun pii; elinkeino; säde; 2 verso, pistokas; 3 penis (LEW) ~ pr sari hehku; mksl zopra hohde, loiste; ym. sl

⇐ lt žėréti, žirti, ^HEREDÄ

EDBIL ja AIEW kuitenkin pitävät erillisenä sanueena merkityksiä lt žarà 4, žāras 4, 5 ja lv zars muut paitsi 'säde', jotka

joko (EDBIL) ? ~ kr χορός tanssi, karkelo; tanssiva joukko; kuoro

t. (AIEW) metateeseitse < lt rāžas 1 kuiva oksa; keppi; haara; 2 kulunut luuta; 3 sänki (sadonkorjuun jäljiltä); 4 korret; 5 heinäkasvien varsi; 6; 7 haarukan tms. työkalun pii, saksen terä

Etymologiaa ovat esittäneet Thomsen 1890: 247–9 ja Koivulehto 1990a: 12.

Päätelmät

Huomiota herättää, että *HAARA ja *HARO **A** lukuisine alamerkityksineen ovat pitkälti synonyymiset ja niitten levikkialueet kattavat yhdessä lähes koko ims:n, mutta vain kuudesta Viron pitäjistä (Jõe Iis Trm JMd Ris Rid) on tietoja kummastakin. Levikkialueitten välinen jyrkähkö raja ei vastaa mitään murrerajaa. Äänteellisiä välimuotoja ei ole: **haaro puuttuu eikä s:lta *HARA tavata yksittäiseen haaraumaan palautuvia merkityksiä **A**, vaan sen semantiikka lähtee haaromisesta, monihaaraisuudesta.

S:n *HARA **C** levikki on aiemmin ulottunut eteläisimpäänkin ims:een, minkä osoittaa synonyyminen johdos K L M–V *harakas C. Haro* 'harava' ja **D** ovat myöhäisiä johdoksia ⇐ *HARA **C**.

Ba s:n lähtömerkitys on 'säde' (ME s.v. *zars*), mutta myös 'oksa, haara' on ainakin baI taholla lt–lv kieliyhteyden katkeamista vanhempi.

[Etymologiset johtopäätökset edellyttävät sanojen Vrt. Lo–Pp *sahra*, Sa–ve ink–va *saara* 'haara; hankoaura; vannas' ja R *saar*: -a V *saro* 'pörröpää' merkitysten kartoittamista arkistolähteitten pohjalta.](#)

***HAASTADAK** > sm *haastaa*, ka *hoastoa*, vi Hi *haastada*, uk Lei *aastag* v. (?oik. ***HAGASTADAK**)

A puhua, pitää ääntä; osata puhua; sanoa, kertoa, jutella; nimittää jtak; **B** suostutella, maanitella; **C** vaatia; kutsua vaatien; **D** vaatia oikeuteen; **E** varoittaa; **H** kyteä, hehkua

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
D	c	C	c	Ac	A	a	A	aH		
S L K I R					A	ink				
BE					va					
li		M	T	V						

vsm **ACD**; **F** kieltää; **G** uhata, uhmata; kerskua, mahtailia

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šasta-

← kba *žād- (pr. *žād-^hsta-) > lt *žósti*: *žósta* (*žódžia*, *žódo*, -*ti*): *žódo* (*žódė*) 1 lausua, sanoa; 2 syyttää, soimata, haukkua; 3 päättää, ilmaista päätös

⇒ lt *žosmė* 1 puhe, huhu; 2 puhetapa; huuto; 3 tekosyy; 4 suu;

⇒ lt murt. *žóstė* (= *žosmė*); vlt *žostis* puhe;

⇒ lt *ap|žosti* 1 nuhdella; 2 soimata; *į|žosti* 5 epäillä t. ennustaa vaaraa t. onnettomuutta; *per|žosti* 1 varoittaa; 2 keskeyttää; *pra|žosti* 3 alkaa riidellä; *su|žosti* syyttää, nuhdella, torua

← kba *žad- (pr. *ža-n-d-) > lt *žàsti*: *žānda*: *žādo* 1 lausua, sanoa; 2 herätä, virota;

~ lt *žādas* 1 puhekyky, kieli; 2 ääni, puheääni; 3 tajunta, tietoisuus; 4 hengitys; 5 meren kohina

Būga 1908a: 31 esittää lähtömuodon vastineena lt s:ia *žosmė*. Ba alkuperää ehdottaa myös Liukkonen 1999: 32–3, jonka mukaan ksm *šast- ~ *šast- alkuisen verbin lähtömuotoa vastaa lt inf. *žósti* t. *žasti* t. pr. 3 *žósta*.

Muut selitykset

1. Hakulinen 1933: 181 ja 1938: 147 asettaa lähtökohdaksi v:n Au *hoastoa* 'kyteä, hehkua', josta merkitys olisi kehittynyt > 'huokua, puhaltaa' > 'puhista kiivaasti' > vanha kirjasm 'puhua kiivaasti, torua, uhmata, kieltää'. Hakulisen 1966a: 11 mukaan v:n tunnelataus on vuosisatojen mittaan vähentynyt.

Mägisten 1953b: 365 mukaan uskottavampi alkumerkitys viittaa tulen t. hehkuvien kekäleiden ritinään, vrt. V *läüädädq* 'syyttää', *lägü(ne)däg* 'syttyä' ~ ink *läätä* 'puhua'. Samoin Kettunen 1949a, joka kuitenkin yhdistää Au v:n = Sa Verml *huostoa* 'hehkua' ~ ve *hoštab* 'hehkuu' ~ sm *huokua*, *huoata* ~ vi *hoog* 'hyöky', ja täten erottaa sen *haastaa*-v:stä.

2. ***HAGASTADAK**: Kettunen 1949a johtaa *haastaa*-v:n s:sta sm ka *haka* merk:ssä 'sormikoukku', jolloin lähtökohtana on 'olla sormikoukkusilla', josta >

'riidellä, haastaa riitaa' ~ ka *hakapakina* 'riita' ~ L *ageleda* 'kiistellä, kinastella, sanailla; tapella, nujakoida', T *hagada* 'tarttua; ahnehtia; estää' elleivät nämä \Leftarrow *hakea*. Siro 1949: 141–2 kuitenkin vastustaa merkityksenkehitystä 'riidellä' > 'puhua' paralleelien puuttuessa. Koponen 1999: 516–7 ehdottaa, ettei lähtömuotona ole *haka* 'väkänen, koukku' \Leftarrow ru, vaan vanhempi, *hakea*-verbiin liittyvä **haka*.

3.–5. Koponen 1999: 517 esittää lähtökohdaksi esi-itämerensuomalaista juurta **šayV-* 'tavoitella, pyrkiä' t. juurta **čayV-* 'lyödä' t. interjektiota sm *has*, vi *hass* 'puskii (koiralle)'

Päätelmät

Selitykset 3–5 ovat äänteellisistä syistä (-*η*-n edustus, *č*-n edustus, interjektioista muodostettu konsonanttivartalo) mahdottomia.

Merkitys **H** (Au *hoastoa* 'kyteä, hehkua') eroaa merkityksistä **BCDEF** niin paljon, että yhteinen alkuperä on epätodennäköinen. Merkitys **G** (vsm 'kerskua, mahtailla') on periaatteessa lähempänä sitä, vrt. sm *hehkuttaa* 'ylistää', mutta palautunee kuitenkin lähtömerkitykseen 'haastaa tappeluun'.

Johdosselitys **haka* \Rightarrow *haastaa* 'haastaa tappeluun, uhmata, vaatia' > **BCDEFG** on uskottava, vrt. *hakainen* ~ *vastahakainen* 'riitainen', Ep Sa *hakaila* 'panna vastaan, riidellä', K M *agane* 'riitaisa'. Rinnakkaiselta näyttää johtosuhte V *haak* 'haka' \Rightarrow *haaki minnäg* 'riitaantua', *haagõldaq* 'haastaa riitaa'. Lähtömuodoksi ei kuitenkaan sovi ruotsalaislaina *haka* 'koukku, väkänen', sillä sen levikin ulkopuolelta tavataan merkitykset **B** ja **E** Hiidenmaalta (*aastada* 'suostutella; varoittaa') ja **E** Leivusta: (*aastaq: ma aasta, ala paatu nei* 'varoitaa, älä puhu niin', EMS, tulkinta Junttila 2019a: 104).

Kantamuodoksi on rekonstruoitavissa mksm **haka* 'riita, käräjäsia' < kksm **šaka* \leftarrow kge **sakō* > msk *spk* 'oikeusjuttu, riita', ru *sak* 'esine; asia; oikeusjuttu, riita' (^EDPG s.v. *sakō*-; jälkitavun ksm *-a* on Holopaisen – Kuokkalan – Junttilan 2017: 121–2 esittämien paralleelien *hätä*, *lauha* ja *ohja* perusteella odotuksenmukainen). Kantagermaanin s:n verbikorrelaatiosta on samalla kaudella lainautunut sm *hakea* (Koivulehto Vir 1976: 39), jonka johdoksella L *ageleda* on merkitykset 'kiistellä; nujakoida'. V:n *hakea* vastaineina (mm. SSA) mainitut V *hakōq*, (Lutsu) *hakiq* 'kieltää, moittia' joko ovat saaneet merkitysvaikutusta **haka*-sanueesta t. selittyvät mieluummin \Leftarrow **haka*.

Merkitys **A** ('puhua' ym.) on yleisluontoinen ja vähäaffectinen. Sitä tavataan koko välillä Savosta Aunukseen sekä vsm:ssa. Merkityksenkehitys **H** > **A** on hypoteettinen ja Mägisten sille esittämä paralleeli epävarma. Merkityksen väljähtyminen **B/C/E/F** > **A** on mahdollista, mutta vailla tarkkaa paralleelia.

Laina ba pr. **žahsta-* \rightarrow **haastadak* **A** on periaatteessa mahdollinen, mutta merkityksen nykylevikki ei tue sitä. Oletetulle ba lähtömuodolle ei tunneta mitään vastaineita liettuan ulkopuolelta. Merkityksen terävöitymiselle **A** > **BCDEFG** on osittaisena paralleelina *jutella* Sa Kk 'käydä oikeutta, käräjöidä', joka kuitenkin on ehkä syntynyt vasta v:n *haastaa* sm yleiskielen merkityksen **D** törmäyksestä murremerkitykseen **A**. Jos taas **A** \leftarrow ba ja **BCDEFG** \Leftarrow **haka*,

voisi edellisen *-a* > *-aa-* selittyä vaikutuksella jälkimmäisestä, mutta toisaalta *-a-n* pitenemiselle *h-n* jäljessä on paralleelejakin (Junttila 2019a: 107).

A tuskin ← ba, vaan < B/C/E/F; BCDEFG ← *haka 'riita, käräjäasia' ← ge.

***HAAVA** > sm *haava*, ka *hoava*, va *aava*, vi uk *haav*; li *ā'v*⁷ s.

A iskun t. viillon aiheuttama halkeama; **B** hetki, kerta, erä; **C** yritys, alku, teelmä, keskentekoinen esine tms.

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
AB	AB	AB	Ab	A	A	Ae	A			
S	L	K	I	R	A	ink				
AB	AB	AB	AB	AB	A					
A		AB	AB	Ab	va					
li		M	T	V						

vsm **AB**; vvi vuk **A**

> Pp *haahva*.

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šawa

← kba *šāwa^h > lt *šovà* 1 onkalo, kolo, laho kohta puussa; 2 murtunut, repeytynyt kohta, kuoppa, talven aiheuttama halkeama puussa; 3 pahka, rupi, arpi; 4 säppi, salpa; 5 sukkula; 6 aukio metsässä; 7 ampuma-ase; lv *sāva* pitkänomainen arpi ihossa, nahassa t. puun pinnassa

← kba *šau^h- > lt *šauti*, ^HAUKI

Vaba 1992f: 222 ja 2015a: 206 esittää *haavan* alkumerkitykseksi 'iskun t. nuolen aiheuttamaa vauriota'. Tällöin lähtökohdaksi sopisi kba *šāwa^h.

Muut selitykset

1. < vksm *šaya: Donner 1876: 101 rinnastaa = ers *чавомс*, mkš *šavəms* 'lyödä; tappaa' ja Wichmann 1923: 108 = ma *човаву* 'hakata salvos, salvoa'. E. Itkonen 1953–54: 160 kiistää kummatkin yhdistelmät ja UEW 53–54 hylkää ne merkityssyistä.

2. *HAKVA ~ *HAAVA: Koivulehto 1977a: 132–37 esittää ← kge *hawwa- t. ksk *hagwa- > ru *hugg* 'isku; lyönnin jälki, arpi, lovi; hyökkäys; äkillinen kipu'. Jo Kalima 1909: 150–51 rekonstruoi merkitysten 'haava' ja 'kerta' taustalle lähtömerkityksen 'isku, lyönti'. Koivulehto osoittaa myös ge sanalle kehittyneen

⁷ Liivin loppu-A:n kadon edellytykset vaativat vielä kartoittamista. Säilyminen näyttää kuurinmaanliivissä olevan säännöllistä mksm pitkän tavun jäljessä (*ōda* 'hautä', *jālga* 'jalka'). SSA:n aineistossa näkyy kuitenkin myös katotapauksia: (C)VVCV-tyypin sanoissa niitä ovat *jūom* 'uoma', *mār* 'mittä', *pīn* 'piina', *pūd* 'puuta', *pīn* 'piena', *sīg* 'siika', *sūol* 'suola', *vēl* ~ *vēl* ^VEELÄ. Myös mksm ylipitkän tavun jälkeinen *-a* on usein kadonnut, ^HEREDÄ, alaviite.

sk taholla lisämerkityksen 'hetki, kerta'. Ritter 1993a: 129–131 kyseenalaistaa lainaetymologian äänteellisin perustein.

Päätelmät

Merkityksen **C** kirjaa KKS Jyskyjärven murteen s.lle *hoava*, joka = Ek Au *hoave* (sm *haave*) eikä kuulu tähän yhteyteen.

Merkitysten **A** ja **B** lähtökohtana on luultavimmin 'isku, lyönti'. Ba sanoilla tällaista ei ole tavattu; niiden lähtömerkitys lienee 'pistos t. ampumahaava', josta merkitys **B** on tuskin johdettavissa. Md ja ma verbeihin 'isku, lyönti' on yhdistettävissä. Sk sanoilla se on perusmerkitys, jonka ohella esim. ruotsista tavataan merkitykset **A** ja **B** (SAOB s.v. *hugg* merk.t 1g, 3a).

Äänteellisesti ba etymologia on moitteeton ja ge selitystäkin tukevat Koivulehdon mt. paralleelit *kaava* ja *?naava*. Md ja ma taas ilmeisesti < kur *čana, jonka ims. vastineelta odottaisi *t*-alkuisuutta.

Tuskin on perusteltua erottaa **haava* **A** ← ba ja **haava* **B** ← ge.

Mieluummin ← ge kuin ← ba.

***HABĒN** > sm ka *haven*: *hapene*-;

⇒ ve *habin*: -o-; vi *habe*: -me; uk *hapōn*: *habōna*; li *a'bbyn|z*: -d s.

A hius t. partakarva, etenkin ohut t. harva; hapsu; **B** parta; **C** mon. viikset; **D** ylähuuli, yläleuka, nenäanalusta; huulet, suu; **E** naava; **F** havupuun lehvä t. neulanen; **G** harva korsi, vilja tms. karvoja muistuttava kasvinosa

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
Aeg	Aef	a	afg	Ag	Aeg	AD	AD	Ad	A	abCD
S	L	K	I	R		ink				
B	Be	BE	B	B						
A		Ae	A	Aeg	va					
li		M	T	V						

vsm **AbG** vvi **B**

> Ep Sa *apene(s)*; ⇒ Lo–Kk Au *haiven*: *haivene*- ~ *haipene*- **AG**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šapen

← baP *šapen- < kba *šap|ōn: -en-

~ lt *šāpas* 1 rikka, korrenpätkä; risu; pieni luu, ruoto; 2 kuv. heikko ihminen; 3 hyvin pieni määrä, hiven

← lt *šēpti*: *šēmpa*: *šēpo* kasvaa karvaa (SEJL virheellisesti *šēpti*)

(LEW, EWAia II 629, AIEW) ? ~ mia *šāpaḡ* ajopuu, virran mukana kulkeutuva tavara; liete; (LEW) ⇒ *šāpeḡaḡ* kaisla, ruoko

Ba etymologiaa on Hahmo ehdottanut 1990: 212 ja tarkentanut 1994a: 85–8, että se edellyttää lähtökieleen samakantaista substantiivien merkityksessä 'parta'. Tällöin ims *-ene*-vartalo on joko peräisin lähtökielestä tai analogiaa muista samanvartalosisista ims sanoista.

Junttila 2015: 225–6 huomauttaa, että oletetulle *n*-johdokselle ei ole esitetty indoeurooppalaisia vastineita, kaksimorfeemisten lähtömuotojen vartalonvaihtelua edellyttävät rekonstruktiot ovat epävarmoja, ja suffiksinvaihdon malliksi itämerensuomen *ene*-nimitystyyppi on kovin harvinainen.

Muu selitys

Vaihtoehtoisena Hahmo 1994a: 85–8 esittää myös *kge* lähtömuotoa **hawō* > msk *há* 'iho, nahka', jolloin *kge -w-* → ksm *-p-* kuten sanassa *arpi* ym. Lähtömuoto palautuu kie juureen **(s)keu-* 'peittää' (EDPG < **kouH-eh₂*), josta myös ⇒ *kge *xūdi* > ru no ta *hud*, isl *húð*, sa *Haut* 'iho'. Saman juuren *ge* johdoksista on lainattu myös *hipiä* ja *hius*. Ba sanue tulee kuitenkin merkityksen puolesta lähemmäs ims sanaa.

Päätelmät

Levikin perusteella vanhin merkitys on 'karva' A t. tarkemmin 'partakarva'. Muut merkitykset ovat siitä johdettavissa. Suppeampilevikkinen Lo–Kk Au *haiven* 'A; harva vilja, heinä, hiutale tms.' lienee s:n HABĒN variantti, johon on vaikuttanut *haja-* tai *haippu-*sanue.

Sekä ba että *ge* etymologialta puuttuu lähtömuodoksi sopiva *n*-vartaloinen substantiivi, mutta säilyneitä ovat sen kantasanaksi ehdotettu verbi ja tästä johdettu erivartaloinen nomini. *Ge* sanue viittaa kuitenkin 'nahkaan', joten merkitysero on liian suuri. Ba etymologia sopii ehdotetun lähtömuodon kantaverbin semantiikkaan hyvin, mutta sitä heikentää kantaverbin tuntematon alkuperä.

Lähtömuodon tarkkojen vastineitten puuttuminen on vähäisempi ongelma, sillä liettuasta on todistettavasti kadonnut *-en*-vartalosisia (lt *-uo*-päätteisiä) verbikantaisia tekijännimijohdoksia. Ambražas 1993: 150–1 mainitsee eräitä vielä Širvydaan vuonna 1629 painettuun liettuan sanakirjaan päässeitä muotoja, jotka sittemmin ovat jääneet käytöstä.

? ← ba.

***HAIMO** > sm ka *heimo*, ve *heim*, va *ōimo*, vi (→ uk) *hōim*, li *aim* s.

A suku, kauemmat sukulaiset; perhe; kansanryhmä; sukulainen; **B** ulkosaarelainen; **C** mehiläisyhdyskunta

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
ab			a	A	A	A	A	A	a	A
S	L	K	I	R	A	ink				
a	A	a	a		a					
Ac			A	A	va					
li		M	T	V						

vsm vvi vuk **A**

> Au *heima*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šajmo*

← baP **šaimā* < kba **šeima^h* > lt *šeimà* 1, 2 perhe; 3 palkolliset, apuväki; 4, 5 pesye;

⇒ lt *šeimyna* 1, 2, 4–6 = *šeimà*; 3 leipäkunta; suku; 8 asujamisto

⇒ pr *seimins* talonväki, perhe

t. ← *o*-asteinen baP **šaimā*

~ kba **šaimis* > ven-ksl *сѣмь* henkilö

⇒ kba **šaimia^h* > lv *sāime* ~ *saime* palkolliset; suurperhe; misl *сѣмья* 1 palkolliset, orjat; perhe; 2 puoliso; ym. sl

← kie **koi-mo-* > go *haim*s kylä; msk *heimr* koti; maailma; ru *hem* koti ym. ge

Etymologiaa esittää Donner 1884: 266. Thomsen 1890: 103 pitää lähtömuotona ba *-ei*-listä asua. Kiparsky 1968b: 311–2 lisää, että poikkeava li *ai-* voi olla sanan lv *saime* vaikutusta. Smoczyński 2007 s.v. *šeima* mukaan laina kuitenkin on saatu *-ai*-llisesta asusta, joka ba taholla on ensisijainen. Schalin 2016: 249 selittää, että vain li *aim* on odotuksenmukainen ja *-ōi-*muualla ims:ssa johtuu myöhäisestä ”tertiäärisestä” takavokaalistumisesta.

Päätelmät

B palautuu merkitykseen ’(kauempi) sukulainen’ (**A**₂) ja **C** merkitykseen ’perhe’ (**A**₁). Oletetun ba lähtömuodon semantiikkaan sopii hyvin lähtömerkitys ’perhe’, josta > ’suku’ > ’kansanryhmä’.

Diftongiedustus on ba lainoissa ainutlaatuinen, mutta selittyy mksm Suomenlahden murteen kehityksellä *ai* > *ēi*, joka näkynee myös v:ssä va *sōisoa* = sm *seisoa*. Jälkitavun *o*:lla ei ksm:ssa ollut etistä vastinetta, mikä jätti muuten odotuksenmukaisen *ai* > *ei* -kehityksen puolitiehen. Ukalan *hōim* on tällöin selitettävä lainana virosta. ”Tertiääriseen” takavokaalistumiselle *-o*:n vaikutuksesta ei ole paralleleja, sillä muut *e*:n takavokaalistumistapaukset on todettu myöhäiskantasuomea vanhemmiksi (Pystynen 2019: 42).

Lv *sai*me lienee äänteellisesti liian kaukana li sanasta *aim* 'perhe, kotiväki' ollakseen aiheuttanut sen diftongin vaihtumisen. Ba lähtömuotoon on kaikesta päätellen rekonstruoitava *-ai-*.

← ba **šaimā*.

***HAINA** > sm ka *heinä*, ve *hein*, va *einä*, vi *hein*, li *āina*, uk *hain* s.

A pellossa, niityllä tms kasvava ruohovartinen kasvi; **B** heinänteko(aika), kesä; **C** lääke; myrkky

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
Ab	Ab	A	Ab	Ab	Ab	A	Ab	Ab	A	A
S	L	K	I	R	A	ink				
AB	AB	AB	AB	AB	A					
AC		A	A	A	va					
li		M	T	V						

~ Lo *heina*;

vsm **AB** vvi vuk **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šajna* → ksaa 1171 **sōjnē* > P (ylsaa) *suoidni* heinä

← baP **šaina* < kba **šaina* > lt *šiēnas* 1 rehuksi korjattu ja kuivattu heinä; 2 kuiva, kuivunut ruohonkorsi; lv *siens* heinä; ksl **sajna* > mksl *сѣно* ym. sl id.

< kie **koinom* > kr *zoivá* rehu (EDBIL, AIEW)

Etymologiaa esittää Thomsen 1869: 33, tarkentaen 1890: 223 että lähtömuotona on ba neutri, vrt. mksl n *сѣно* id.

Koivulehdon 1990b: 148–9 mukaan sl ja kr edustukset edellyttävät kba lähtömuotoon *-ai-*diftongin, joka > baI *-ie-*. Kallio 2008: 274 taas ehdottaa, että ba lainojen lähtökieleessä sekä kba *ai* että *ei* edustuvat *ai*:na.

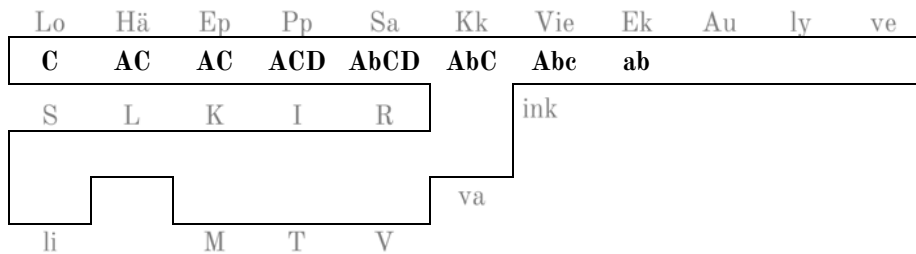
Päätelmät

Liivin **C** < **A** lienee lv s:n *zāle* 'ruoho; lääke' vaikutusta. **B** on ongelmitta johdettavissa merkityksestä **A**, joka on aivan sama kuin ba lähtömuodolla.

← ba.

****HAITTA** > sm ka *haitta*

A salpa, lukon t. avaimen sulkijaosa t. muu vastaavaan tarkoitukseen tehty pidäke; **B** nuotanvetoa häiritsevä vedenalainen este; **C** hankaluus, riesa; **D** liika; partikk. hyvin



vsm A

⇒ (Hä) Pp Sa (Kk) va *haitto* C

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šajtta

← kba *šaižda^h (<*šaid-da^h) > lt žaiždà₁ haava, ihon t. limakalvon vaurio

⇐ lt žėi|sti: -džia: -dė 1 haavoittaa, naarmuttaa; 2 vahingoittaa; 3 aiheuttaa kipua; 4 satuttaa henkisesti, loukata; 5 häväistä, loukata kunniaa; 6 loukata tunteita

Orrman 1993: 99–100 ehdottaa, että sana on lainautunut ennen morfeeminrajaista äännevuorosta ie -tt-/-dt-/-td-/-dd- > ba -st-/-zd- (^HUTTU), ja lainan vaikutuksesta on -jtt-yhtymä on tullut kantasuomessa mahdolliseksi. Liukkonen 1999: 34–5 tukee etymologiaa merkitysparalleelilla misl *vepedž* 'haava' = mksl *ep̃edž* 'vahinko, vaurio' ja äänneparalleelilla *LAUTTA.

NES pitää ba selitystä semanttisesti ongelmallisena. Junttila 2019b: 58 täsmentää, ettei sanan konkreettinen merkitys 'lukon salpa, avaimen pidäke' sovi ba oletukseen. Junttila 2015c: 183 ja 2019b osoittaa myös, että *haitta* ja *lautta* ovat tavurakenteeltansa keskikantasuomea nuorempia sanoja.

Muu selitys

Junttila 2019b: 58, 65 rekonstruoi mksmP muodoksi *hagitta, joka ← ksk *hagiḫō > ru *hejd* 'raja, määrä (kielt. yhteyksissä)', murt. *häjd* 'aitaus' ⇐ ksk *hagjan 'aidata'.

Päätelmät

A on konkreettinen perusmerkitys, josta muut ovat johdettavissa. Ba sanue ei sitä selitä. Sk selitys vaatii rekonstruoidaan lähtömuodolle merkityksen 'salpa' tms., mikä on ajateltavissa, vaikkei todennettavissa. Äännerakenne ja levikki tukevat balttilaislainoja myöhempää alkuperää.

Ei ← ba, vaan ← sk.

***HAKARA** > sm *hakara*, vi *agar*, li *agār*, uk *(h)akar*

~ ***HÄKÄRÄ** > sm ka *häkärä* s.

***hakara B** hautunut iho; **C** halu, mieliteko; **F** härmä; **J** tuuhea, tiheäkasvuinen; **L** hupsu, tokkurainen; **M** hajamielinen; **N** ahkera, uuttera, ripeä, riuska; ronski

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
		c	m	b			f			
S	L	K	I	R	ink					
N	jN	N	N	IN						
N		jN	N	jIN	va					
li		M	T	V						

vsm **A** piikki; pistäminen; ärsytys

⇒ Hä Ep Sa *hakaroi|da, -ta, hakartaa* 'tuntua pistelevältä, kirvellä; panna vastaan; tavoitella, pyrkiä', K L M T *agarik* 'oksainen; tuuhea; põheikkõ'

***häkärä C** tarve, halu, into, kiihko, himo; **D** kiire, pula, hätä; täpära; **E** välipala; **F** härmä; **G** auer, utu, sumu, höyry; pilvenhattara; utuinen, auterinen; **H** savunsekainen ilma, häkä; **K** hämärä, sumea

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
de	cdGhk		dGk	CDgh	CDg	cgH		efhk		
S	L	K	I	R	ink					
					va					
li		M	T	V						

⇒ vsm (**D** ⇒) *häkäröitä* 'hätiköidä'

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šakara*

← kba **žagara-* > lt *žāgaras* 1 kasvin ohut ranko ilman lehtiä; kuiva oksa, risu; 2 kulunut luuta t. harja; 3 pensas; 4 vitsa; 5 pienet risut sytykkeinä; risuaidas, aidanvitsas; 6 pajunvitsa; risukarhi; 7 laiha, nälkiintynyt susi; 8 vastaan hangoitteleva; rohkea; 9 häpeäpaalu; → lv *žagars* vitsa, kuiva oksa, risu

← kba **žaga-* ~ **žaga^h*, ^HAKO

Büga 1908a: 29 ja Ojansuu 1921a: 6 esittävät ba alkuperää vsm s:lle *hakara*.

Päätelmät

Parhaiten ba sanueen merkitykseen sopii vsm **A** 'piikki', josta > 'pistos' > 'ärsytys'. Edelleen ehkä 'ärsytys' > **B** 'hautunut iho' ja 'pistos' > **C** 'mieliteko' (vrt. *päähänpisto*) > **D** 'hoppu, hätä', josta > **E** 'välipala = pikainen eine'. Merkityskehitykset eivät kuitenkaan ole ilmiselviä, ja yhteys ba s:iin on epävarma, sillä 'risu' ≠ 'piikki'. Toisaalta kantasanan lt *žagas* lähtömerkitys

lienee 'seiväs', jolloin johdoksella *žagaras* on voinut olla deminutiivinen merkitys 'pikku seiväs, neula, piikki' (^HAKO).

Semanttisesti paremmin sopii lähtömuodoksi ksl (**ǰĕgādla* >) **d'žāgādla* t. myöhempi **žāgādla* > misl *жагало* 'hyönteisen pistin', vrt. ven-ksl *жегало* 'suitsuke'; ven *жегало* 'hyönteisen pistin; poltinrauta; tuura'; ven murt. (CPHG) *жагало* 'mehiläisen piikki'; *жагала* 'tuura; nokkonen'; *жегала* 'nokkonen'; yläsorbin *žahadło* 'hyönteisen pistin' (ym. sl.); vrt. myös Pihkovan murteen *жэглó* ~ *жеглó* ~ *жиглó* ~ *жало* ~ *жэжло* 'mehiläisen tms. piikki'. Sananalkuisesta äännesubstituutiosta ^HIRSI, ^HOOLI; sanan sisällä etymologia edellyttää aiemmin tuntematonta substituutiota ksl -*dl-* → ksm -*r-*.

Sl sanat ovat johdoksia verbistä, jota venäjän murteissa edustaa *жагáть* (~ *жигáть* ~ *жогáть* ~ *жогнуть*) 1–2 pistää kipeästi; 3–4 (nokkosesta) polttaa; 5 sivaltaa ruuskalla; 6 pelästyttää, säikäyttää (CPHG). Laajan sanueen kantasana on ksl **ǰektĕj* > ven *жечь* 'polttaa' (ym. sl.). Sen johdoksille on sl kielissä kehittynyt samantapaisia merkityksiä kuin ims:ssa *HAKARA-sanueelle, mm. ven-ksl *жегу* polte, kirvely (~ **B**) ja ukr *жага* jano; himo, mielihalu (~ **C**).

ImsP etuvokaalisilta muodoilta tavattavat merkitykset **GHK** ja luultavasti myös **F** on erotettava näistä johdoksena ⇐ ksm **hākā* (> sm va *hākā*).⁸

L M *agar* V *hakar* J 'tuuhea' eroaa huomattavasti merkityksestä A 'piikki', mutta tulee lähelle lt s:n *žāgaras* merkitystä 3 'pensas'. Merkityksen J levikki ei kuitenkaan tue varhaisen lainan oletusta. Yksinkertaisimmin tämä sana selittyi johdoksena ⇐ *HAKO M 'lehdeksiksi t. vihdaksi kerätyt oksat'.

R *agar*, V *akar* L liittyy vi a:iin *ogar* 'hullu'. Samansuuntainen Pp *hakara* M taas on sm ka a:n *hatara* deskriptiivinen variantti.

Suomenlahden eteläpuolella yleisimpään merkitykseen **N** vertautuu v:lle *жогáть* ~ *жегáть* venäjän Karjalan murteissa kehittynyt merkitys 'raataa itsensä uuvuksiin' (CPFK). Lähtömuodoksi sopivaa johdosadjektiivia ei kuitenkaan sl taholla ole. Ims sana onkin voitu saada muinaisruotsista, a:sta *hagher* 'kätevä, sukkela', vrt. msk *hagr* 'taitava, etevä'.

Ei ⇐ ba, vaan (BCDE <) A ⇐ sl, FGHK ⇐ **hākā*, J ⇐ *HAKO, L ⇐ vi *ogar*, M ⇐ sm *hatara*, N ⇐ mru.

*HAKO > sm ka va *hako*, ve uk *hago*, vi *hagu*, li a'g ~ *HAKA > vi uk murt. *haga*

A havunneulanen; **B** havupuun lehvä; **C** kuiva havunoksa; **D** maatunut t. vettynyt puu; **E** murtuneen puun kanto; **F** puun pääjuuri; **G** puukappale, kokkare, painopuu; **H** peltojyrä; **J** iso, kankea t. laiska olento; **K** reenjalaksen kiinnityspuu; kangaspuiden sivupuut; **L** oven- t. ikkunanpieli (IMSK: pihtipieli);

⁸ **Hākā*-sanueella on samantapaisia merkityksiä kuin yllä mainittuun sl sanueeseen kuuluvalla ven murreosanalla *жега* '1 oksien poltto kaskessa; 2 palohaava; 3 närästys; 4 rvtäkkä. melske; 5 pahoinpitely; 6 veijari. kelmi. petkuttaia; konkari. vanha tekiiä; 7 saiturei; 8 hövrvlaiva' (CPHG) ja sen sl vastineilla. vrt. sln. ksl *žega* 'paahde, polte, helle, paiste'. Niinpä senkin slaavilainen alkuperä lienee mahdollinen. Aikio UED kiistää sanalle oletetut saa ja hnt vastineet.

M polttopuuksi, lehdeksi t. vitsaksi kerätyt oksat; **N** kauran röyhy, vihne; **O** untuvapilvi, pilvenharso; **P** siivenjälki lumessa; komeetan pyrstö

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
B	Bgj	ABg	AB	bcDgj	Dg	bDl	DL	DKL	Dk	DH
S	L	K	I	R						
MNop	MNop	MNop	M	Mp	DEf					
AB		Mp	M	M	va					
li		M	T	V						

ink

vain *haka
*haka ~ *hako
vain *hako

vsm **AB**

> Hä Pp *haku*; ~ L *aha*, *häga* **N**; ^HAKARA **J**

Balttilaislainaetymologiat

< kksm *šaka ~ *šako

1. ← kba *šaka^h > lt *šakà* 1 oksa; äes, karhi; 2 oksankohta puussa t. laudassa; 3 juurimukulan osa; 4. hirven t. peuran sarven haara; kynttilänjalan haara; haravan pii; sisäelimen haarauma; verkon laita; 5 tien, joen t. järven haara, vuoren kieleke; 6 köyden, nuoran, kuidun tai palmikon säie; 7 erillisten lankojen osa kankaassa, puoli lointa; 8 toisen vanhemman puoli suvusta; 9 taiteen-, tieteen- t. elinkeinon ala; 10 suunta; lv *saka* joenhaara; mon. *sakas* luokki; länget

Weske 1890: 168, Būga 1908a: 30–1 ja Ojansuu 1921a: 6 esittävät kukin ilm. itsenäisesti ← lt *šakà*. Kalima 1936a: 93 epäilee ims s:n merkityksen 'irtonainen t. hakattu oksa' voivan palautua ba s:n merkitykseen 'haara'. Nieminen 1940: 378 huomauttaa ba s:n merkitsevän 'oksaa'. Junttila 2017: 142 pitää *-k*-ta epäodotuksenmukaisena (p.o. *-kk-*).

2. ← baP *žaga ~ *žagà < kba *žaga(s) ~ *žaga^h > lt *žāgas* 1 heinäseiväs, heinä-, olki- t. viljakeko; 2 kuv. suuri määrä; 3 riukujen päälle nostettava katos heinälle ym.; 4 halkopino; 5 heinäpieles; keko; 6 katon tukipuu; 7 9 jykevä keppi t. karahka; 8 aita puista ja oksista; ? → lv *žagas* mon. irtolehdet; lehvä, lehtevä oksa, vihta

⇒ lt *žāgaras* → lv *žagars*, ^HAKARA

⇐ kie *ǰog^h- ⇒ ru murt. *kage* kanto, no murt. *kagi* matala pensas

⇒ ru *kāgla* keila, mys *kegil* paalu, seiväs = oss *zægæl* naula (AIEWs.v. *žagars*, ИЭСОЯ s.v. *zægæl*, SAOB s.v. *kāgla*)

? ~ e-asteinen kie *ǰeg^h- ⇒ kba *žega^h > lv *zega* ihmiskeho, ruumis, vartalo

Thomsen 1890: 244 esittää epäillen ← ba ~ lv *žagas*. Mägiste 1928: 19–20 pitää alkuperäisimpänä muotoa *haka, Nieminen 1934: 24–5 levinneempää muotoa *hako.

Mägisten mukaan merkitys 'untuvapilvi' juontuu ilmaisusta *tuulehaga*, jolla pieniä nopeasti liikkuvia pilviä tuulen suuntaa tarkkaillessa verrataan tuulen liikuttamiin puun oksiin. IMSK II 71–2 mukaan ksm merkitys on ollut 'oksa', josta lähtien kaikki nykymerkitykset ovat selitettävissä; Länsi-Suomea

idempänä kirveen koskemattomissa metsissä ”järeimpien tuulen murtamien oksien ja suurempien puiden tukahduttamien ja sortamien runkojen kokoero on ollut vähäinen eikä ole estänyt oksaa primaaristi tarkoittaneen *haon* täsmentymistä yleisesti maatuvaan, vettyvää tuulenmurtoa merkitseväksi”.

Junttila 2017: 139 liittää lähtömuodon yhteyteen lv s:n *zega*, jolloin sekä ’oksa’ että ’runko’ voidaan selittää ba lainan lähtömerkityksiksi.

Muut selitykset

1. T. Itkonen 1974: 31 ehdottaa, että sm *hako* ~ *haku* voisi liittyä sm sanaan *havu* [[^]HAPU] labiaalivokaalin aiheuttaman sporadisen *k* ~ *v*-vaihtelun kautta, vrt. sm *tyvi* ⇒ *tykö-* ja *syvä* ⇒ vi *sügav*.

2. Koponen 1999: 216 esittää kantamuodoksi v:ä ksm **hakēdak*, vrt. etenkin S *ageda* ’pelotella kaloja verkkoon’, V *hakōq* ’pelotella (susia pakosalle, lasta pahanteosta); kieltää, moittaa (lasta)’, (⇒) L *ageleda* ’kiistellä; nujakoida’, I L T *agur*, R *hagur* ’naara’.

Päätelmät

Lähtömuotona ei voi olla *havu*, sillä sekä **HAKO* että *havu* ([^]HAPU) ulottuvat vepsään ja liiviin, joissa *-k-*n heikko aste on ksm:sta saakka säilynyt klusiilina. V. *hakea* ei merkityksensä puolesta sovi lähtömuodoksi.

Merkitykset **AB** (= **HAPU A*) voivat olla vanhoja, sillä ne tavataan kielialueen reunoilta etelästä (li) ja pohjoisesta (Lo–Sa) sekä vsm:sta. Toisaalta ne voivat selittyä myös **HAPU*-sanueen vaikutuksena aiemmin yleisesti ’oksa’ merkinneeseen sanaan.

D ’maatunut puu’ lienee **HJ**:n lähtökohta. **DEFG** taas voivat palautua merkitykseen ’oksa’ laajentuman ’maastossa kulkua hidastava puuaines’ kautta; **C** ’risu’ saattaa olla tämän kehityksen väliaste. Oletetun merkityksenmuutoksen tulee olla varsin vanha, sillä merkitys **D** on levinnyt laajalle imsP:ssa (Sa–ve), eikä yleismerkitys ’oksa’ ole säilynyt missään. **B** ’havunoksa’ ei sovi lähtökohdaksi.

Merkitykset **MNOP** esiintyvät vain vi–uk alueella, ja **M** sopii **NOP**:n välittömäksi lähtökohdaksi. Vain näihin merkityksiin liittyvä *-a*-linen asu selittyy saarten murteesta levinneenä uudennoksena, jonka leviäminen on pysähtynyt Võron murteen rajalle; sille kaikkialla manterella rinnakkainen *-o*-linen asu on siis periytynyt kantasuomesta, vaikka merkitykset eroavatkin muusta **HAKO*-sanueesta. Myöskään **M**:n lähtökohta ei voi olla **B**, eiväthän havunoksat sovi lehdeksiksi tai polttopuiksi.

Kaikki ims. merkitykset voidaan siis johtaa ’oksasta’: jo ksm:ssa > **B** > **A** ja myöhemmin etelässä > **M** > **NOP** ja idässä > **C** > **DEFG** ja **D** > **HJ**.

Kba **śaka^h* lienee merkinnyt ’oksa, haaraa’, kun taas lainanlähteen vastineeksi äänteellisesti sopivamman lt s:n *žagas* lähtömerkitykseksi palautuu ’seiväs’ (josta > ’heinäseiväs’ > ’heinäkatos; halkopino’). Edellinen siis tulee semanttisesti lähemmäs, mutta toisaalta jälkimmäisen ie juuren **gog^h*-alkumerkitykseksi voi yllä esitettyjen vastineitten nojalla rekonstruoida ’oksan’, josta sk taholla > ’risu’ > ’kulkua hidastava puuaines, pensas, kanto tms.’ ~

*HAKO DEF. Kun myös sen lt johdoksella *žāgaras* on merkitykset 'vitsa' ja 'pienet risut sytykkeinä' = *HAKO M, ja lv *žagas* merkitsee 'lehvää, lehtevää oksaa, vihtaa', on todennäköistä, että merkitys 'oksa' oli myös kba **žag-*kantaisella sanalla. Toisaalta 'neulasen' A motivaationa saattaa olla periaatteessa olla myös deminutiivinen 'pikku seiväs, neula, piikki', jota lähelle tulee osseetin 'naula'.

← ba **žaga* ~ **žagā*.

*HALAGA > sm *halava* (?), vi *hala*|*paju*, li *alā*|*b(yz)*, uk *hala(k)*|*puu* ~ -*pai* s.

A jokin isoksi kasvava pajulaji; B viikatteen nide

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A		Ab	a						
S	L	K	I	R			ink			
a				a						
A		a	a	Ab	va					
li		M	T	V						

> Pp *haleva*, *havela*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šala-*

← kba **žal^ha-* ~ **žal^ha^h* ⇒ lt *at|žalà*, *āt|žala* 1 verso, puun rungosta tai juuresta kasvava nuori oksa; 2 kuv. jälkikasvu, perillinen; ~ *žālšvas*, -à 1 2 vaaleanvihreä, vihertävä; 3 liejun t. mudan peittäjä; 4 raaka, tuleentumaton (vilja); 5 puolikypsä, raaka (leipä);

~ (t. ⇐) *žālias*, -ià, ^HALJAS

Suhonen 1989a: 217–9 ehdottaa s:n tai sen kantavartalon *hala-* lainautuneen em. ba sanueesta merkityksessä 'nuori oksa, verso, vesa' tai vain 'vihertävä'. Toisaalta s:n muotoon ja merkitykseen on voinut vaikuttaa ur perintösana *salava*. Koivulehto 2006c: 427 huomauttaa merkitysyhteyden epämääräisyydestä. Myös tarkan ba lähtömuodon puute on ongelma (Junttila 2015c: 220–1).

Muut selitykset

1. Paasonen 1918: 55, SKES s.v. *salava* ja TESz 3 s.v. *szil* esittävät lähtökohdaksi s:aa *salava* (= md ma unk), jossa olisi tapahtunut sporadinen s > š, ehkä s:n *HALĒDA JK vaikutuksesta.

2. Koivulehdon 2006c: 426–9 mukaan *halava* < vksm **šalaka* ← vkge **salix(a)* t. esige **salik-* > sa *Sal|weide*, vanh. *sale*, en *sallow* 'raita'. Samasta ge s:sta on myöhemmin saatu myös *salava*.

Päätelmät

Taipuisat pajunoksat sopivat viikatteen niteiden valmistukseen. Nide on siis voitu nimetä puun mukaan, eli merkitys **A** > **B**.

Balttilaisetymologia on semanttisesti ongelmallinen eikä tarkkaa ba lähtömuotoa voi osoittaa. Germaaninen etymologia on sekä muodon että merkityksen (sekä raita että halava ovat pajuja) suhteen moitteeton.

Ei ← ba, vaan ← ge.

***HALĒDA** > sm Lo Sa Kk *halea*, ka *halie*, vi *hale*, uk *hallō* a./s.

J surkea, kurja, säällittävä; **K** haikea, surullinen, alakuloinen; hellä, lempeä, herkkä, armollinen; s. sääli, surku, ikävä; **L** mieluinen, rakas; **M** ahne, perso

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
K			k	Klm	K	L	l			
S	L	K	I	R	K	ink				
JK	JK	jK	jK	JK						
		K	jK	JK	va					
li		M	T	V						

vsm **k**; vvi **JK**; vuk **K**

- > Pp Sa *haalea*, Lo Hä Ep Kk *hailea*; ~ V *haladaq*, *halastaq* 'valittaa; katua';
R-S M T *halastada*, li *alāsty*, T V *halōstaq* 'armahtaa; auttaa hädässä';
K-S *halestada* 'sääliä; surra; valittaa';
R-K M V *haletseda* ~ *haletsada* 'sääliä; valittaa, voitotella'.

Balttilaislainaetymologia

← **hala* < kksm **šala*

← baP **žalā* < kba **žal^ha^h* > lt *žalā*₁ 1 harmi, haitta; sato, jota uhkaa kato; onnettomuus; 2 sairaus; 4 riita; *žalā*₂ interj. sääli; (LEW; toisin AIEW) ven *na|zol(a)* murhe, harmi, kiusa, ukr *zol|ok* kipeä haavakohta

← kie **ǵ^holh₃*, ^HALJAS, t. eri **ǵ^holH-* (EDBIL; EDPC s.v. **galaro-*; AIEW epäillen) ⇒ msk *galli* m vika, vamma, ru *galla* paisuma hevosen nivelessä, sa *Galle* rakkula, eng *gall* hankauma; ? = miir *galar* n kipu, vaurio, ahdinko, suru, kymr *galar* m suru, heet *kallar-* paha

Suhonen 1989a: 215–17 johtaa sm a:n *halea* (> *haalea*) **JK** nominikannasta **hala-*, jolle esittämänsä balttilaislainaselityksen hän perustelee semanttisesti. Muina saman kannan johdoksina hän esittää verbit V *haladaq*, *halastaq* 'valittaa; katua' ja R-S M T *halastada*, T V *halōstaq* 'armahtaa; auttaa hädässä'.

Muut selitykset

1. Mägisten EEW s.v. *hale* mukaan *HALĒDA **JK** ← R *hala* 'valitus, älinä'. Onomatopoeettis-deskriptiivisenä sanan esittää myös Koponen 1998a: 201 V s:n *hōla* 'kaipaus, himo' yhteydessä.
2. Hakulinen 1974: 104 pitää a:a *HALĒDA **KL** sm v:n *haluta* johdoksena.
3. Viitson 1992a: 186 mukaan lähtömuodoksi käy myös ven жалъ 'säälä'.

Päätelmät

Sa *hallee* ym. **LM** 'mieluin, rakas; kiintynyt; ahne' ja Vie Ek *halie* ym. **L** 'rakas' esiintyvät vain lyhyt-*a*:llisina. Ne voi ajatella johdetun sm v:stä *halata* ~ *haluta* (← ge). Toisaalta muillakin henkilöviitteisillä merkityksillä **JK** 'surkea; haikea jne.' pitkä-*a*:lliset muodot ovat hyvin harvinaisia (SMS:ssa merkitty vain Nurmes ja Reisjärvi) ja selittynevät myöhäisiksi.

*HALĒDA **JK** balttilaisperäisen s:n **hala* johdoksena selittää myös verbi-johdosten -*a*-kantaiset muodot (uk *hala|daq*, -*staq* jne.), joista kehittyneiksi -*e*-kantaiset (vi *haletseda* jne.) ovat selitettävissä. Kantasanan **hala* merkitys lienee ollut 'harmi, säälä', jolloin yksinomaan Kuusalusta tavattu R *hala* 'valitus, älinä' selittyy myöhempänä takaperojohdoksena.

Toisaalta kantasanaaksi sopii myös vksm **šali* > mksm *HOOLI, joka voi myös olla ba perua, mutta se on vaikeammin todistettavissa. Näitten sanueitten yhdistämisen myötä tulisi kuitenkin verbikanta **hala*- jotenkin selittää **halē*-kannasta toissijaisesti kehittyneeksi. Sl etymologiasta ^HOOLI.

JK joko ← **hala* **K** ← ba t. ? ← vksm **šali*; **LM** joko < **JK** t. ← **haluta* ← ge.

***HALJAS** > vi *haljas*, va *allaz*, uk *halas*, li *alaz* a.

⇒ ***halja|kka** > sm ka *haljakka*; -**kkas** > vi *haljakas*; -**inēn** > li *alī* a.;

⇒ ***ha(a)lēda** > sm *haalea* (→ ka *hoalie*), ka *halie*, vi K-S, uk M *hale* a.

***haljas** **A** vihreä; **B** raaka (kasviksista); **C** kirkas, kiiltävä

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
S L K I R					b	ink				
ABC ABC ABC ABC ABC					Be					
A		ABC ABC AC			va					
li		M T V								

***halja|kka**, -**kkas**, (li) -**inēn** **A** vihreä, vihertävä; **B** raaka (kasviksista); **D** harmahtava; **E** vaalea, haalistunut, kalvakka, kelmeä; vaaleansininen; **F** laimea, väljähtänyt (juoma t. keitto); **G** ei kuuma eikä kylmä; **N** s. verka; verkatakki

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
	eg	e		EF	EFg	dN	N	N	N	
S	L	K	I	R		ink				
	Abd	Ad	Abd	a						
a		d			va					
li		M	T	V						

> Hä Pp Sa Kk *hailakka* ~ *hailakas* ym.

***ha(a)lēda** C kirkas; E vaalea, haalistunut, kalv akka, kelmeä; vaaleansininen; F laimea, väljähtänyt (juoma t. keitto); G ei kuuma eikä kylmä

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
	E	E	E	Ef	E	e	ce	C		
S	L	K	I	R	e	ink				
	E	E		e						*hale-
		E			va					*hale ~ *haale < *hale-
li		M	T	V						*haale < *hale-

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
	G	G	G	G	G	G	G			
S	L	K	I	R	G	ink				
										*hale-
					va					*hale ~ *haale < *hale-
li		M	T	V						*haale < *hale-

vsm aCG; h solakka, notkea

> Hä Ep Pp Kk *hailea*, Sa *haahlea* ym.;
 ⇒ Hä *haleva* G, Ep Pp *haleva* E, Lo Hä *haaleva* EG, Sa *haalis* G

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šaljas

← baP *žaljas < kba *žal^hias > lt *žālias*, -ià 1 vihreä; 2 vihreä, vihertävä (kasvista); 3 koristeellinen, hieno; kaunis; tuore; 4 kelmeä (kasvoista); 5 kostea; 6 raaka (sadosta); 7 raaka, ei kypsennetty (ruuasta ym.); 8 raaka (materiaalista); työstämätön; limainen, epäpuhdas; 9 valkaisematon (pellavalangoista); 10 kirkaslieminen keitto; 11 vanikka, vahva; 12 epäkypsä, kokematon; 13 kuv. huoleton; lv *zaš* 1 vihreä; 2 tuore; raaka, kypsymätön; 3 terve, voimakas, vahva; 4 hilpeä, huoleton; mpr *saligan* vihreä

~ lt *žālas*, -à 1 tumman punaruskea (naudasta); vlt (ALEW) harmaa (hiuksista); lv *zals* ruskea, punertava, oranssi, vaaleanpunainen (naudasta)

⇐ kie *ǵ^holh₃-, josta ? (VA; epäillen EDPG) ⇒ av *zāra*- m sappi; kr *χόλος* sappi; viha; msk *gall* sappi; ym. ie, ^HALĒDA

~ e-asteinen kba **žel^h*- (pr. -*ja*-) > lt *žėlti*: *žėlia* (~ *žėli*): *žėlé* (~ *žėlo*) 1 kasvaa vihreänä, vihannoida; rehoittaa 2; itää, versota; 3 kasvaa nurmea, heinää, ruohoa; 4 turvota, paisua; lv *zělti*: *zěl*: *zěla* vihertää, vihertyä; kukoistaa; yletä ⇒ ksl **zelénu* > mksl *зеленз* ym. sl vihreä (EDBIL, AIEW) < kie **ǵ^helh₃*- ⇒ mia *háriḥ* kellertävä, vihertävä; kr *χλορός* vihanta, vihreä; lat *helvus* kellertävä; mysa *gelo*, meng *geolu*, eng *yellow* keltainen ym. ie

Thomsenin 1890: 116, 244–5 mukaan sm muotojen *haljakka* ja *haalea* pohjana on va vi uk muotojen kaltainen *haljas*-asu, joka on lainaa 'vihreätä' merkitsevästä ba a:sta. Muut, harmaaseen ja ruskeaan viittaavat värimerkitykset johtuvat Thomsenin mukaan s:n *HALLA ja sen johdosten vaikutuksesta, Kaliman 1936a: 94 mukaan myös lt a:n *žālas* merkityksestä 'harmaa'. Erilähtöisenä Thomsen pitää a:a *haalea* 'ei kuuma'.

Wiklund 1896: 140 liittää tähän saa a:n *čuollad* 'vaaleansininen', jota ei kuitenkaan löydy sanakirjoista (? ~ saaP *čuovgad* 'vaalea').

Pukki 1941: 66–67 esittää, että Vie *hallákka* 'juhlavaate' perustuu ellipsiin < *hallákka vaate* 'sinertävä villakangas'.

Suhosen 1980: 189 mukaan "balttilainen lähtömerkitys näyttäisi juontuvan vielä kypsymättömästä viljasta tai hedelmästä, joka voi olla yhtä hyvin vihreä kuin vaaleanpunainen ja tietysti samalla raaka, miksei myös voimakas ja terve".

Mägiste EEW erottaa semanttisista syistä *HALJAS- ja *HALĒDA-sanueet, samoin Suhonen 1989a: 215–8.

Kosken 1983: 135 mukaan vi *aljas* ~ *allás* 'kirkas, kirkkaanvihreä' ja vi *allákas* id. ~ sm *haljakka* ~ ka *hallákka* "on yleensä nähty *haljas*-sanueen sisäisen merkityksenkehityksen tuloksina ... mutta etymologinen erilähtöisyyskin voisi olla mahdollista". Ainakin R–L *allákas* 'vihreä' ⇐ *allás* (~ *haljas*), mutta I–L M *allákas* 'harmaa, harmahtava' ⇐ *all* (~ *halli*).

Koski 1983: 138 "Vihreää merkitsevän sanan ekstension laajentumisesta myös sinistä merkitseväksi ei ole näyttöä mistään kielestä. Tämä onkin heikko kohta yritettäessä kytkeä suomen ja karjalan *haljakka* länsikantasuomesta periytyvien kielten *haljas*-sanaan. Sitä paitsi *haljas* on kaikilla esiintymisalueillaan hyvin leimallisesti (ja samalla primaaristi) tuoreeseen kasvuvaiheeseen viittaava, mutta tästä funktiosta ei ole jälkiä suomessa eikä karjalassa. Olisi myös luultavaa, että *haljas* esiintyisi sellaisenaan jossakin suomen tai karjalan kielimuodossa (muuallakin kuin vatjan vaikutukselle alttiissa Rosonan murteessa), jos *haljakka* olisi samaa sanuetta. Mutta jos *haljas* kuitenkin on levinnyt suomen itämurteiden kantakielimuotoon, sen on täytynyt yhdentyä *ha(a)lea*-sanueeseen, johon se on jättänyt *lj*-sekvenssinsä, ilmeisesti *halja*-johdoksen vaikutuksesta. Yhdentymisen semanttisena lenkinä olisi ollut denotaatio vähäkylläiseen kylmään väriin, jollainen ei-kypsan kasvin väri usein on. Viron moderatiivinen *haljak* 'vaaleanvihreä' voi kyllä olla muodostettu *haljas*-sanasta, sillä *kka* on yleinen johdin ims kielissä värinimityksiä moderatiivistettaessa. Viron *halja(ka)s* 'kirkas' ei kuitenkaan selity helposti 'tuore kasvuvaihe'-merkityksestä kehittyneeksi, vaan sekin perustunee *hale*- ja *haljas*-sanueiden integraatioon. Muissakin kielissä *ha(a)lea*-sanueella esiintyvä merkitys 'kirkas' perustunee puolestaan siihen, että veden,

metallin ja tavallaan taivaankin "väri" on vähäkylläinen (esim. Renvallin sanakirjan "Halewa" ja au *halei* 'kirkas': yleisesti *halei taivaz* ja *halei ilm on hyvä, heinän kuivoau* Säämäjärvi KKS)."

Päätelmät

I–L M *allakas* **D** on \Leftarrow *all* 'harmaa' (\Leftarrow *HALLA), kun taas imsP (Hä–Vie) *haljakas* \sim *haljakka* **DEFG** on a:n *hallakka* (\sim *hallakko*) **DE** (\Leftarrow *HALLA) äänteellinen variantti (kuten myös *hailakka*), jonka merkityksistä ainakin **E** ja **G** ovat tarttuneet a:sta **ha(a)lēda* ja levinneet edelleen *HALLA-lähtöisen sanueen puolelle. Sekä **haljakka* että **ha(a)lēda*-johdoksella suomen itämurteissa esiintyvä merkitys **F** 'laimea' on ilmeisesti kehittynyt **E**:stä (*haalistunut ' > 'väljähtynyt'). Kummallakin imsP a:lla on myös *hailV*-kantaisia variantteja, ja niitten merkitykset limittyvät sekä keskenään että muunlähttöisten (etenkin \Leftarrow *HALĒDA) merkitysten kanssa. Vie–ly *haljakka* **N** voisi liittyä merkityksiin **DE**, mutta levikki ei sitä tue.

Merkitykseltään muihin sanueisiin sekoittumattomia a:n *HALJAS johdoksia ovat R–L *allakas* ja li *alli* **A**. Kantasanan *HALJAS levikki ei ulotu imsP:een, paitsi ink \Leftarrow va / R, mutta imsP:ssa yleisellä a:lla **ha(a)lēda* on säilynyt sen kanssa yhteinen merkitys **C** 'kirkas' sekä vsm:ssa että Kk Au lyhytvokaalisilla muodoilla *halie* \sim *halei*. Niinpä ainakin **C**:n osalta johtosuhde **ha(a)lēda* \Leftarrow *HALJAS on varma. *HALJAS 'kirkas' saattaa liittyä merkitykseen **B** 'raaka'. Sen eriytymistä eivät selitä a:n **ha(a)lēda* värimerkitykset **CE**, joita tavataan vain osalla *HALJAS **C**:n alueesta.

Vanhojen sm sanakirjojen antama merkitys *ha(a)lea* **H** 'solakka, notkea' perustuu vain kansanrunon käsitteelle *haleva hauki* \sim *halehauki*, jota a:ia *haleva* tuntematon kirjoittaja on tulkinnut hauelle tunnusomaisten ominaisuuksien kautta. Tämä *haleva* kuvaa ilmeisesti hauen suomujen kirkkautta tai kiiltoa eli selittyy merkityksenä **C**, kuten KKS:n *Šuatih halie hauki* (Kontokki). 'Kirkkaan' merkitys – uskonnollisessa mielessä – selittää myös ilmaisun *ei tule hullua ha(a)teammaksi* (SMS). VKS:n ainoa poiminta a:sta *haalea* värimerkityksessä on Just 1654 *Hopeess halees hohtavaisen*, joka merkinnee 'kirkkaassa, kiiltävässä hopeassa' (toisin VKS).

Merkitystä **C** lähelle tulee suomen murteissa pitkä-, mutta karjalassa lyhytvokaalinen *haalea* \sim *halie* **E** 'vaalea, haalistunut, kalpea', virossa ja Mulkissa (*h*)*ale* **E**. Suomessa sekä vokaalin pituuden että merkitysmuutoksen **C** \succ **E** voi selittää a:n *vaalea* (\sim vi *valev*) vaikutus. Vielä todennäköisempää on, että sekä 'kirkas' että 'kalpea' perustuvat jo ba lähtömuotoon, \wedge lt *žālias* 4, mutta negatiivissävyinen homonyymi *HALĒDA 'surkea ym.' ja suomessa paitsi *vaalea* myös *haalea* **G** ovat aiheuttaneet ylevän merkityksen 'kirkas' katoamisen. Karjalassa on myös a:n *HALĒDA vastineilla positiivinen merkitys 'mieluisen, rakas, kiintynyt', eivätkä *halie* **C** ja *hoalie* **G** ole homonyymejä.

Alueittaiset erot vokaalin pituudessa osoittaa imsP adjektiivit **ha(a)lēda* **CEF** ja **ha(a)lēda* **G** erillään syntyisiksi johdoksiksi. Tätä havainnollistavat erilliset karttaskeemat, mutta koko variaatio ei näy niistä, sillä lyhytvokaalisesta *halea* **E**:stä on hajaesiintymiä Hä Ep Sa Kk alueella ja lyhytvokaalisesta *halea* **G**:stä Sa Kk alueella. Pitkävokaalinen *haalea* **G** taas

lienee Hä Ep alueella verrattain uusi. Yleiskuva on kuitenkin selvä: läpinäkyvämmiin värilähtöiset **CEF** esiintyvät pitenemättöminä lähinnä karjalan kielen alueella, kun taas lämpötilaan viittaava **G** noudattaa suomen murteissa tavallista ensitavun vokaalinpituuden jakaumaa: länsimurteissa lyhyt, itämurteissa pitkä vokaali. *Halea* ~ *haalea* **G** 'ei kuuma eikä kylmä' on kaikesta päätellen nuorempi, syntynyt suomen alueella ja lainautunut karjalaan asussa *hoalie*. Se on voinut kehittyä a:ien **ha(a)lēda* **E** ja **HALĒDA* **K** 'haikea' yhteisen merkityskomponentin 'heikko' pohjalta, mutta mukana on mahdollisesti ollut jokin kolmaskin lähtösana.

HALJAS* **AB ← ba; **HALJAS* **AB** > **HALJAS* ~ **ha(a)lēda* **C** > **ha(a)lēda* **E** > **F**; **ha(a)lēda* **D** ← **HALLA*; **ha(a)lēda* **G** (?) < **ha(a)lēda* **E** + *HALĒDA* **K**.

***HALLA** > sm ka *halla*, ve *hala*, va *alla*, vi uk *hall*: -a, li *āla* s.
 ⇒ ***hallēi** > sm ka *halli*, vi *hall* (→ va *halli*), uk *hall*, li *aļ* a./s.

***halla** **A** yöpakkanen; **B** kuura, härmä; **J** kipu; suru, mielipaha; **L** kaihi

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	Ab	Ab	A	ABJ	ABJl	A	A
S	L	K	I	R	A	ink				
ab	AB	AB	AB	AB	Ab	va				
AB		AB	AB	AB						
li		M	T	V						

vsm **AB**

> K L *ald*, L *alg*; ⇒ vsm Lo–Au *hallava*, Hä Pp *halleva*, Pp *hallee* 'harma|htava, -antuva'; K *allas* **A**; R (I) K–S *halle*, M–V *hallōh* **ABHL**

***hallēi** **D** a. harmaa; s. harmaakarvainen eläin; **E** harmaahylje; **F** raaka; **G** vihreä; **H** home; **K** horkka, malaria; **L** kaihi

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
D	De	D	De	D	De	d	d			
S	L	K	I	R	D	ink				
DeLfg	DeFGk	Dk	Dk	DEH	D	va				
E		DkhK	DK	DhK						
li		M	T	V						

vsm vvi vuk **D**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šalna* → ksa 1176 **sōlnē* kaste > P (E Pi–T) suoldni kaste; usva; halla

← baP *šalnā < kba *šal^hna^h > lt šalnà halla, yöpakkane; 2 yöpakkaskausi; 3 huurre, härmä, kuura; 4 kylmyys; lv šalna 1 halla, routa, huurre, kuura; 2 vaaleanharmaa lehmä; ven-ksl члана, kesl slána kuura, huurre ym. sl
 ⇒ lv salns harmaa (hevonen t. nauta), kimo, hallava; haaleanvärinen
 ⇒ lt šalnis, -ė harmaa nauta; kimo; lv salnis kimo
 ⇐ kba *šal^h- > lt šalti: šāla ~ šāla ~ šalsta (ym.): šālo ~ šālė 1 olla kylmä (sää), pakastaa; 2 jäädyttää, kylmettää; 3 jäätyä; 4 palella, paleltua; palelluttaa; 5–8 kylmettyä; kylmetä; lv salt: salst ~ saļa: sala 1 palella, paleltua; olla kylmä (sää); jäätyä; 2 hyytyä, juoksettua (LEW)
 (EDBIL) < kie *kolH- (AIEW) ⇒ msk hēla kuura, huurre

Thomsen 1869: 79 yhdistää sm halla ← lt šalna. Thomsen 1890: 220–1 esittää s:n halla johdoksina myös sanat halli, hallava, hallea ja halle = M–V hallōh sekä ksm lainana saa s:n suoldni. Mts. 245 Thomsen huomauttaa myös a:n *HALJAS vaikuttaneen näihin johdoksiin, tarkoittaen ilmeisesti merkityksiä **FG** 'raaka, vihreä' = *HALJAS **AB**.

Thomsenin 1890: 221 kirjoittamaa on mahdollista tulkita myös niin, että mainitut johdokset ovat suoraan ← lv salns, salnis, lt šalnis. SKES:n s.v. halli mukaan ne ovat "osaksi nähtävästi halla sanan johdannaisia, osaksi ehkä suoranaista lainaa balttil. taholta."

Suhonen 1980: 209 ehdottaa sanan halli merkityksenkehitykseksi 'homeen väri' > 'harmaa' > 'harmaahylje'.

Kosken 1983: 176–82 mukaan a:n halli kehitys perusvärinimitykseksi 'harmaa' on alkanut pohjoisvirosta ja lähtökohtana on ollut harmaantuneitten hiusten ja parran väri; myös 'harmaakarvaisen eläimen' merkitys on vanha, kun taas tarkempi merkitys 'harmaahylje' on samoin levinnyt pohjoisvirosta muualle ims:een. Kosken mt. 182–4 mukaan v:ien hallistaa ja hallistua 'harmaantua' kantana on halla eikä halli.

Rätsepan 1985: 59 mukaan 'harmaa' on Berlinin ja Kayn teorian nojalla todennäköisimmin nuorimpia perusvärinimityksiä, joten suoraksi balttilaislainaksi se sopii huonosti.

Päätelmät

Kuten *HARMĒI ~ *HARMAGA, on myös *hallēi ~ hallava ~ hallea motivaatioltaan 'härmän väri', ilmeisesti alkuaan karvoituksesta puhuttaessa. Merkityksestä **D** ovat kehittyneet **EHLK**, kaikki mahdollisesti tabun kautta. Merkitykset **FG** ovat a:n *HALJAS vaikutusta. Merkitys **J** 'mielipaha' on merkityksen **A** 'yöpakkane' abstrahoituma. Merkitykset **AB** palautuvat suoraan ba originaaliin.

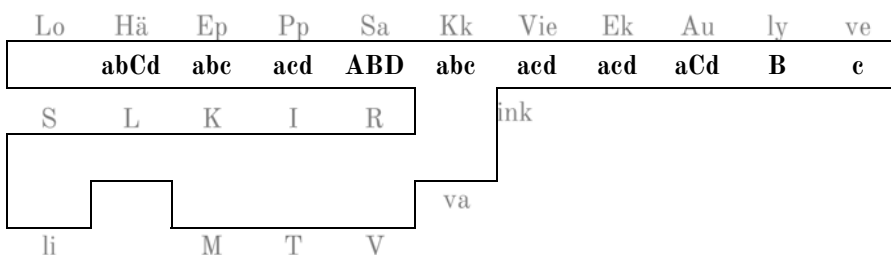
Sanan *hallēi adjektiivinen käyttö näyttää pohjautuvan substantiiviseen eläimennimijohdokseen. Se voisi olla erillinen laina < kksm *šalnij ← baP < *šalnias ~ *šalnīs < kba *šal^hnias (> lt šalnis, lv salnis). Kuten s:ssa *HIRVI, tulisi maskuliinin päätteen jäädä edustumatta, mutta siitä poiketen olisi oletettava yleisluontoisen ba johtimen *-jas ~ -īs edustuneen j-aineiksena, joka sitten olisi levinnyt kantasuomessa yleisemminkin värikantaisten kotieläimennimien johtimena.

Tämä mahdollisesti balttilaisperäinen johdin näyttää muodostaneet aivan vanhimpia ims *i*-vartaloisia nomineita; sittemmin *i*-vartalot ovat levinneet sekä verbi- ja nominikantaisten, **-j*-aineksen sisältävien johdosten että slaavilaisten ja muinaisskandinaavisten lainojen myötä. Yksi **-j*-johtimen tehtävistä on ollut deminutiivistaa nomineita (Hakulinen 1979: sivut), mikä merkityksen puolesta sopisi kotieläimennimienkin selitykseksi, mutta ksm **-j*-johtimella *a*-vartaloista muodostetut johdokset ovat *o*-päätteisiä, kun taas *i*-päätteisiä deminutiiveja on *a*-vartaloista saatu vasta ksm johdossuhteen hämärryttyä ims kielissä. Koska värikantaiset kotieläimennimet kuten **hallēi* ja **HARMĒI* ovat kuitenkin kauttaaltaan *i*-päätteisiä ja laajalevikkisiä, tulee eläimennimijohtimen *-ēi* erillisyyttä ja balttilaislähtöisyyttä ainakin toistaiseksi pitää mahdollisena. Balttilaiset eläimennimitykset lienevät ainakin motivoineet johdosta.

**HALLA* ← ba; **hallēi* joko ← ba t. ⇐ **HALLA*.

***HALMĒH** > sm *halme*, ka *halmeh*, ve *haumeh* s.

A kaskimaa; **B** raivio t. viljelysmaa metsässä; **C** kesanto; aho; **D** laiho



vsm **AeD**

> Au (Genetz TAK) *halveh*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šalmōš*

← baP **žalm-* < kba **žel^h|mōn* ~ *žal^h|mōn* m (t. **-mēn n?*): *-men-* > lt *želmuō* ~ *žalmuō* 1 viljan oras, itu; 2 kasvava viljapelto; 3 ruoho; 4 vihreä kasvi; 5 jälkeläinen, vesa

← kba **žel^hi-* > lt *želti*: *žēlia* (~ *žēli*): *žélé* (~ *žélo*), [^]HALJAS

Thomsen 1890: 245–6 ehdottaa sanaa lyhyesti joko a:n **HALJAS* johdokseksi tai lainaksi lt s:sta *želmuō* ~ *žalmuō*.

Muu selitys

Toivonen 1917b: 6–8 ehdottaa kge lainaa lähtömuodosta **xalmaz* > msk *halmr* 'oljenkorsi', ru *halm* 'olki'. Saareste 1924a: 138–41 liittää samaan yhteyteen virosta s:n R–K (L S) *ale* (: *ale* ~ *aleja*) ~ R Kuusalu *hale* 'kaski, kaskimaa; kivinen kumpare'.

LägLoS ehdottaa sporadista äänne muutosta **halveh* > vi *(h)ale*, vrt. **terveh* > vi *tere*. Liettuun a:llista lähtömuotoa *žalmuō* LägLoS pitää heikosti todistettuna ja päätyy tästä syystä suosimaan germaanista etymologiaa.

Päätelmät

Viron s:n *(h)ale* selittäminen kahden sporadisen äännekehityksen (*m* > *v* > **0**) kautta ei ole uskottavaa. Luultavammin *(h)ale* ja sen T vastineet *alejas*, *alendik* 'kaskimaa' ovat johdoksia verbistä, jota vastaa li *a'lty* 'sytyttää'. *HALMĒH ei kuitenkaan voi olla johdos tästä verbistä eikä a:sta *HALJAS, sillä mitään *-meh-johdinta ei tunneta.

LKŽ esittää riittävästi aineistoa muodon *žalmuō* tueksi. S:n *HALMĒH levikin rajoittuminen imsP:een sitä vastoin tukee sanan germaanista etymologiaa. Kolmantena mahdollisuutena on laina ge sanojen vastineesta kba **šal^hmas* ~ **šal^hma^h*, vrt. lv *šalms*, mpr *salme*, ksl **šal^hmā^h* > ven *солома* ym. sl 'olki'.

Lt s:n *žalmuō* merkitykset viittaavat itäviin ja kasvaviin viljelykasveihin ja sopivat siltä osin paremmin s:n *HALMĒH merkityksiin kuin 'olki': kuivat oljet eivät ole kaskeamisen ensisijainen tavoite. Kaskiviljelysanastoa on myös lainautunut enemmän balttilaiselta taholta. Niinpä Thomsenin etymologia on uskottavampi kuin Toivosen.

Mieluummin ← ba kuin ← ge.

*HALTIA > sm *haltia*, ka *haltie*; ⇒ *-in > va *haltiain*; ⇒ *-s > vi *haldjas* s.

A ihmishahmoinen luonnon t. asuinpaikan henki; etiäinen, suojelushenki; **B** omistaja, isäntä, emäntä; **C** lapsenvanhempi; **D** hoitaja; **E** rohkeus, hallitsevuus; **F** vaakasuora kannatinparru

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
AB	ABCef	ABcDe	Abd	Abde	Abde	Ab	AB	A		
S	L	K	I	R	A	ink				
A	a	A	A	A						<i>*haltija</i>
					va					<i>*haltija ~ haltijas</i>
li		M	T	V						<i>*haltijas</i>

+vsm **AB**; myös 'valtias, johtaja, esimies; kasvattaja, opettaja'
⇒ va *haltiain*, Lo *haltein*, Pp *haltio*, ink *haltee*, R *alde A*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šaltia*

← kba **šal^h(k)tias* > lt *žal(k)tys* 1 rantakäärme, Natrix natrix; 2 käärme-eläin; 3 paratiisin käärme; kuv. pahuus; 4 ilkeä, ilkiö; 5 eräänlainen kirous; lv *žal(k)tis*, *žal(k)sis* rantakäärme, Natrix natrix

(LEW, SEJL) ← kba **šaljas*, ^HALJAS, t. (AIEW) ← kba **šalga-* > lv *žalgs* hohtava

Liukkonen 1999: 35–7 (^ jo Harvilahti 1990: 70–1) esittää s:ia *haltia* **A** ba lainana erotettavaksi s:sta *haltija* **BCD** ← *hallita* ← ge. *Haltian* mytologisen olennon nimityksenä Liukkonen juontaa rantakäärmeestä, jota sekä Baltiassa että Suomessa tiedetään pidetyn kotieläimenä esikristillisen perinteen mukaan. Kotikäärmeen katsottiin haltioiden tapaan suojelevan taloa ja karjaa.

Muut selitykset

1. Thomsen 1869: 115 esittää sanaa johdokseksi ← sm *hallita* ← ge. Karsten 1934a: 109 kuitenkin huomauttaa, ettei johdossuhde ole odotuksenmukainen, vrt. *hallitsija* ← *hallita*.

2. Karstenin 1934a: 109 mukaan *halti(j)a* ← ksk m **haldia(z)* ⇒ mru *bōna-hælde* 'rukoilu, rukoukset', *sam-hælde* 'yhteisyys, yhteisö', *up(pe)-hælde* 'ylöspito, hoitaminen', *væl-hælde* 'hyöty, etu'

Päätelmät

Mytologinen merkitys **A** on verrattomasti laajalevikkisin ja vaikuttaa siten vanhimmalta. Oletetulta sk lähtömuodolta ei tavata mytologisia merkityksiä, mutta sen kantaverbistä, msk *halda* 'pitää (kiinni, hallussaan)' (^LägLoS s.v. *haltija*) on johdettavissa sk kielistä kadonnut substantiivi, jolla on ollut kaikki t. useimmat s:n **HALTIJA* merkitykset. Näistä **A**, **BCD**, **E** ja **F** vaikuttavat neljältä erilliseltä lainalta.

Ba sanaa pidetään johdokseksi 'vihreätä' merkitsevästä a:sta. S:n mytologiset nykymerkitykset lienevät vasta kristinuskon muovaamia, mutta tarhakäärmeen ja kodinhaltian yhteiset ominaisuudet jo vanhempia. Ba selitys törmää kuitenkin äännesuhteeseen: odotuksenmukainen laina-asu olisi **halsia*.

Ei ← ba, vaan ← ge.

***HAMBAS** > sm ka vi uk *hammas*, ve *hambaz*, va *ammaz*, li *āmbaz* s.

A hammas t. sitä muistuttava piikki t. pykälä; **B** rahalahja vastasyntyneelle

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	AB	AB	AB	AB	A
S	L	K	I	R	A	ink				
A	A	A	A	A	A	va				
A		A	A	A		va				
li		M	T	V						

vsm vvi vuk **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šampas*

← baP **žambas* < kba **žambas*> lt *žambas* 1 esineen terävä kulma t. reuna; 2 helma; esiliinan tasku; 3 terä; 4 viilto, lovi; 5 jokin kapeneva asia; 7 viikatteen hamara; lv *zòbs* 1 hammas 2 sahan hammas t. avaimen pykälä 3 pitsin nipukka; ksl **zambu* > mksl *зѣбѣ* ym. sl hammas (EDBIL) < kie **gombʰos* > mia *jámbħaḥ* hammas; leuka; kr *γούφος* tappi; naula; msk *kambr* kampa; terävälaitainen seljänne; ru *kam* kampa; harjanne; ym. ie

Thomsen 1869: 73 osoittaa, että *hammas* on lainaa ba sanasta, jonka alkuperäinen merkitys on säilynyt lätiissä ja slaavissa, vaikkei liettuassa.

Päätelmät

Merkitys **B** < **A** käännöslainana ven s:sta *зубѣ* 'pikku hammas; varpajaislahja'

← ba.

***HANHI** > sm ka *hanhi*, ve *hanh*, va *anō*, vi *hani*, uk *haaʰ*, li Sal *aani* s.

A Anser-sukuun kuuluva vesilintu; **B** lumme; **C** pajunkissa

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
S	L	K	I	R	A	ink				
Ab	A	Abc	A	A	A					
a		Ab	A	A	va					
li		M	T	V						

vsm vvi **A**

> Ep *hanes*, *hanis*, Pp *hanhii*, *hani*, va *anōh*, *ana*, *ano*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šansī* (? ~ **šansi*)

← baP **žansis* < kba **žansis* > lt *žąsis* (: *-iēs*) 1 hanhi; 2 hanhen liha; 3 vaahtopää, murtuva aalto; 4 kuv. lahja; 5 naisen sukupuolielin; 6 kimppu t. kourallinen harjattua pellavaa; žem *žantsis*, lv *zòss*, mpr *sansy* hanhi t. ← baP **žansiā* < kba **žansiaʰ* > Lt murt. *žąsé*, lv murt. *zòse* id.

t. ← baP **žans* < (edellisten kantasana, alkuperäinen ie konsonanttivartalo) kba **žans* (⇒ **žansis*, **žansiaʰ*) > lt murt. mon. nom. *žąses*, gen. *žąsų*

< kie **gʰh₂ens* > msk *gás* f, ru *gás*, sa *Gans* id.; ⇒ mia *hamisah*, *hamšī*, kr *χήν* mf, lat *anser* m id.; miir *géis* joutsen

Thomsen 1869: 83 ehdottaa lainaa aiemmasta ba konsonanttivartalosta, koska ims sana on *e*-vartaloine (ei siis ***hanhes* t. ***hanheh*). Nieminen 1945b: 527 taas kirjoittaa, että ba *i*-vartaloita lainoissa vastaavat yleensä ims *e*-vartalot, mutta 1956b: 200–1 1956c: 204 pitää lähtömuotona konsonanttivartaloa ensi tavun *a*:n (pro *o*) takia.

Donner 1884: 262 kiinnittää huomiota poikkeukselliseen äänne-edustukseen lt *-s-* ~ ims *-h-*. Setälä 1891a: 297–8 ehdottaa syyksi ksm assimilaatiota *š_s > š_š.

Thomsen 1869: 83 liittää samaan yhteyteen saa s:n *čuoňjá* ~ *čuoňji* 'hanhi'. Jacobsohn 1922: 167–8 ehdottaa, että kba *ž* (> lt *ž*) edustuu vanhimmissa lainoissa saa *č*:na. Wichmann 1914a: 15–17 kuitenkin erottaa saa s:n tästä yhteydestä sekä alku- että keskikonsonantiston perusteella ja esittää sille vastineet permistä: ko *ðʒoðʒoʒ*, udm *žazež* 'hanhi'. Koivulehto 1983d: 143 1983c: 115 esittää saa s:lle ja 2001a: 244 pe s:lle erilliset ieur lainaetymologiat.

Thomsen 1890: 247 pitää myös ers s:ia *шенже* 'sorsa' lainana samasta ba lähteestä. Heikkilä 2014: 86 selittää kummatkin < kurL *šänšä ← ba *žans.

Muu selitys

Paasonen 1896: 8 rinnastaa = ers *шенже*, ko *чөж*, udm *үөж* 'sorsa'. Munkácsi 1903: 379 pitää näitä ers ja pe s:eja ir lainoina ja Toivonen 1928b: 114–15 yhdistää niihin eräitä saa, mns ja hnt sanoja. Pareren 2006a: 60–1 ja 2008: 132–3 taas erottaa balttilaisperäisen s:n *HANHI ers ja pe s:ien yhteydestä.

Päätelmät

SaaP *čuoňjá* ~ *čuoňji* 'hanhi' ei jo Wichmannin mainitsemista syistä voi kuulua ims sanan yhteyteen. Pe muotoihin ko *чөж*, udm *үөж* 'sorsa' on rekonstruoitava kur -č-, ims sanassa ja ers muodossa *шенже* taas edustuu -nš-.

Ims ja ers s:ien taustalle voi Heikkilän tavoin rekonstruoida kurL *šänšä-muodon, jos olettaa ba lainan voivan olla kksm muutosta *ä_ä* > *a_i* vanhempi. Ainoa ehdotettu paralleeli on *HAUKI < *šävkä. Muut ims ja md balttilaisperäiset sanat selittyvät paremmin tai vähintään yhtä hyvin erillisiksi kuin länsikantauraliin palautuviksi lainoiksi, mutta *hanhen* yhdistää ersän vastineeseen sama epäsäännöllinen edustus -nš- ← ba -ns- (säännöllinen -ns- edustuu sanassa *ansa*). Linnunnimessä tämä saattaa tosin selittyä myös rinnakkaisena sekundaarina onomatopoeettistumisena. Ims:ssa ei ole -nse-, -lse- t. -rse-vartalaisia sanoja, kun taas -e-vartalaisia ovat myös linnunnimet *tilhi* ja *närhi*. Ensimmäisen tavunrajan -s- on voinut astevaihdella -h-n (< -z-) kanssa (edelleen *mies*: *miehen*), jolloin paralleelittoman -nse-vartalon tilalle on heikosta asteesta yleistynyt -nhe-.

(? = ers *шенже*) ← ba.

***HANKA** > sm ka *hanka* ~ ***HANGAS** > sm ka vi K–R *hangas*
=> ***hankoi** > sm ka *hanko*, ve vi *hang*, va *ang*, li *ang* s.

***hanka** **A** peukalon ja etusormen t. puun oksan ja rungon välinen kulma; **B** haarukanmuotoinen varrellinen työväline; rukin lyhty; **C** tullo, veneen partaan tappi t. haarukka, johon airo soudettaessa tuetaan; airon siihen kiinnittävä silmukka; **E** kaulain kotieläimen liikkumisen vaikeuttamiseksi; **F** koukku esim. kangaspuiden reidessä, verkon puikkari; **G** päällä lepäävää rakennetta

vakauttava lovi hirressä, telineessä tms.; **H** lovi poron t. lampaan korvamerkinä; **M** tuulen suunta; eri t. väärä suunta; **N** riita; **O** vointi, kunto

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
abc	aCflo	Co	aCHMno	abCghmn	abCefgm	C	AC	aC	C	
S	L	K	I	R						ink
										va
li		M	T	V						

vsm **A**

⇒ Hä) Et (Sa) *hankka* 'O';

S *ánk* (:angi) 'G; hammasrattaan hammas; ahvenen piikki; pärepihti';

(T) V *hank* (:hangu) 'C; koukku; silmukka; temppu'; S *hange* 'A'

***hargas** **A** peukalon ja etusormen välinen kulma; **C** tullo; **D** tullon kiinnityslauta veneen partaassa; **J** risuaita; **K** johdeaita, aitamainen peuran ym. pyydys; **L** aidattu pelto t. haka

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
aL	ac		K	k						k
S	L	K	I	R						ink
		j	Dj	j						va
		d		d						
li		M	T	V						

vsm **KL**

***hanko**(i) **A** peukalon ja etusormen välinen kulma; **B** haarukanmuotoinen varrellinen työväline; rugin lyhty; **C** tullo; **E** kaulain kotieläimen liikkumisen vaikeuttamiseksi t. puun paksuuden mittaamiseksi; **G** päällä lepäävää rakennetta vakauttava lovi t. vako hirressä, telineessä tms.

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
B	Be	Be	Be	aBeEg	BEg	B	BeE	Be	B	B
S	L	K	I	R	B					ink
AB	ABg	B	B	B	B					va
B		b								
li		M	T	V						

vsm **B**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šanka ~ *šanko

← baP *šankā < kba *šanka^h > lt at|šanka (myös at|šankē ~ at|šankē) 1 väkä, koukku, käyritymä; 2 kalaverkon suppilomainen perä; 3 = šakà oksa, haara, elinkeinonala, ^HAKO

t. ← baP *šankas ~ *šanka(n) < kba *šankas ~ *šankan > mksl сѠѠѠ rikka, risu; pl *sqk* oksa, pahka; ven *cykz* oksa, karahka, risu; ym. sl.

(EDSIL) ← kie *konk- ⇒ (*konk-ús >) mia *šankúh* puunaula, tappi, paalu; (*kónk-us >) msk *hár* airopuu, tullo; hai; ym. ie

Mikkola 1894: 15 ehdottaa Vesken tekemän rinnastuksen pohjalta, että *hanko* voisi olla lainaa lt s:n *šakà* nasaalilaaajenteisesta variantista, joka ~ mksl сѠѠѠ. Linde 1994 esittää saman etymologian, liittäen lähtömuotojen yhteyteen myös s:t lv *saka* 'joenhaara' ja ven *coxa* '(hanko)aura, sahra(t)'.
Linde pitää imsP s:ia *hanka* (takapero)johdoksena s:sta *hanko*, koska tämän levikki on paljon laajempi. Myöhemmin Linde 2007: 190–1 esittää s:n *HANKA suoraan ba kielestä lainatuksi. Holopaisen, Kuokkalan & Junntilan 2017: 127–8 mukaan ba lähtökielen pitkän vokaalisen aineksen (tässä -an-) jälkeinen -ā edustuu lainoissa säännöllisesti -A:na, eikä semantiikkakaan estä olettamasta s:ia *HANKA ba lähtömuodon johtamattomaksi lainavastineeksi.

Muut selitykset

1. Ahlqvist 1871: 155 ehdottaa lainaa ← msk *hanki* 'rengas, ripa, kahva, sankaa'.

2. Andersonista 1893: 209 lähtien vastineena on pidetty unkarin sanaa *ág* 'oksa, virpi, varpu; haara'. TESz 1967 s.v. *ág* epäilee tätä, koska muista ur kielistä ei löydy ims s:lle sopivia vastineita, ja koska unk *ág* voi myös kuulua samaan ugr sanueeseen kuin mnsE *taw* I *taγ* L *tēγ* P *tow* 'oksa', haI *jǎγi* *ǎγi* E *tǎwə* P *ǎwǎ* 'oksankohta'. Linde 1994: 255–8 toteaa, ettei mns hnt sanoissa edustu ur -*γk*-.

3. Tunkelo (Saxén 1896: 7) rekonstruoi ← kge **hanγu* [LägLoS **xanγu-z*] = mia *šankúh*, vrt. msk *hár* (^ba etymologia) < kge **hanγu* [LägLoS **xanxu-z*]. Samaan rekonstruoituun lähtömuotoon Tunkelo palauttaa erillisenä lainana saaLu s:n *háγ'γo* 'veneen tullo'. Muodolla ei ge kielissä ole jatkajia, mutta sen suora vastine on mia *šankúh*, Karstenin 1943: 110 mukaan myös ba etymologiaan liitetyt sanat. (^Setälä 1906: 31, ^Koivulehto 1983: 114.)

Toivonen 1938c: 341 huomauttaa, että ims sanan merkitys on yleisempi kuin skandinaavin, alkuaan 'haara, haarukka', mikä näkyy sm johdoksista *hangas* ja *hanko*. Koivulehto 1983: 114 osoittaa kuitenkin samoja merkityksiä sk sanueen vastineilta ie kielissä: kymr *cainc* 'oksa, haara', mksl сѠѠѠ '(myös) vesa, virpi'.

LägLoS ei ge etymologiaa kannata, koska kge **xanxu-z* ei äänteellisesti sovi lainanlähteeksi, mutta myöntää, että hypoteettinen kge **xanγu-z* sopisi s:n *hanka* C lähteeksi, vaikka *hanka*, *hangas*, *hanko* AB lieneekin = unk. Linde 1994: 255–8 selittää, että myös veneen hanka (C) on alun perin voinut olla oksanhaara, johon airo kiinnitettiin.

4. Katz 2003: 273 ehdottaa lainaa ← vkar yks. akk. **h₂ankóm-* > mia akk. *ankám* 'koukun, koukku(a)'.

Päätelmät

Ahlqvistin mainitsema msk *hanki* t. samakantainen *hōnk* 'kädensija' on Hä–Ek s:n *hankki* 'silmukka, lenkki; hihna; koukku; ripa; ripustin; suukapula; takki' lähtömuoto (näin mm. SSA), mutta ei liity *HANKA-sanueeseen.

Katzin esittämä mia *ānkāh* 'koukku' on semanttisesti etäinen ja sen laryngaaliedustus edellyttäisi hyvin varhaista lainautumista, jota levikki ei tue.

Laajalevikkisemmän s:n **hankoi* koko alueen kattaa merkitys **B**, kun taas imsP:een rajoittuvalla s:lla *HANKA koko levikkialueen kattaa **C**. Sanojen yhteisellä alueella on **B** paikoin tarttunut edellisestä jälkimmäiseen ja **C** vastakkaiseen suuntaan.

Merkitys **C** (josta > **D**) on johdettavissa **B**:stä, sillä veneen tullo on usein, vaikkei aina haarukan muotoinen. **GH** ja johdoksen *S ank* (:angi) merkitykset 'hammasrattaan hammas' ja 'ahvenen piikki' sen sijaan voivat palautua vain 'oksen hankaan' **A**, eivät 'haarukkaan' t. 'hankoon' **B**. Edelleen 'kaulain' **E** ja 'koukku' **F** tulevat muodoltaan lähemmä 'oksen hankaa' **A** kuin 'haarukkaa' **B**.

JKL palautuvat merkitykseen 'pyydyksen johdeaita' (**K**), jonka motivaationa on ehkä ollut 'haarautuma, johon saalis houkutelaa', [^]lt *at|šankē* 1, 3 > 2. Abstraktien merkitysten **M** 'suunta' ja **N** 'riita' takana on 'haarautuminen', ja johdosten Lo–Kk *hankala*, Pp Sa Vie *hankaleh* 'työläs, vaikea; itsepäinen, riitaisa' motivaationa lienee ollut 'oksen hanka'. **O** 'vointi, kunto' on vaikeampi palauttaa sanan muihin merkityksiin.

Merkityksen **B** nykyisen levikin laajuudesta huolimatta se lienee kehittynyt aiemmasta **A**:stä. Tulkintaa tukee **A**:n primitiivisyys. Vanhin johdossuhde voi olla *HANKA **A** ⇒ **hankoi* **B**, jos L *S ang: -u* **AG** on sekundaaristi siirtynyt s:n *ang: -u* **B** paradigmaan eli johdossuhde on homonymistymisen kautta kadonnut näkyvistä. Myöhempi johdos lienee *HANKA **A** ⇒ **hankoi* **E**. Muodon **hankoi* yksittäiset **A**- ja **G**-esiintymät selittyvät merkitysvaiikutuksena s:sta *HANKA.

(T) *V hank* < mksm **han|kko* **C** ⇐ *HANKA **C**, suffiksinvaihdoista ks. sm *lau|kko* ⇐ *LAUKA-. *HANKA **C** voi olla ⇐ joko mkge **xang-* t. **xanx-* > msk *hār* **C**; jälkimmäisessä tapauksessa *-k-* odotuksenmukaisen *-h-*n sijasta johtuu lähimerkityksisen s:n *hanka* **A** vaikutuksesta. Jos *HANKA **C** ei ⇐ ge, vaan < **A**, on ge sana vähintään vaikuttanut tämän merkityksenkehityksen taustalla; tällöin saLu *hāg'ŋo* ⇐ sm.

Merkityksen **A** yhteyteen sopivat hyvin sekä unk *ág* että mainittu ie sanue. Unk s:n todennäköisemmät vastineet ovat levikkisyistä kuitenkin ugr kielissä. Ims s:iin äänteellisesti sopivia ie lähtömuotoja ovat kar **čanku-* (> mia *šankūh*) ja ba **šankas* (> mksl *сѣркѣ*) ~ **šanka^h* (> lt *-šanka*). Semantiikan ja levikin kannalta ba lähtömuodot ovat parempia kuin arjalainen. Ba lähtömuotoja on voinut olla kaksi, jolloin **šankas* m → *HANGAS ja **šankā* f t. **šanka(n)* n → *HANKA.

hankoi* **B, **hankoi* **E** ⇐ *HANKA **A** (> **FGHMNO**) ⇐ ba **šankā* t. **šanka(n)*;
*HANKA **C** joko ⇐ ge t. < **A**; *HANGAS **A** (> **DK** > **JL**) ⇐ ba **šankas* t. ⇐
*HANKA **A**.

***HAPU** > ve *habu* ~ ***HAVU** > sm ka *havu*, va *avu*, li *o'v* s.

A havupuun lehvä t. neulanen; **B** havupuun lehvästä tehty (uuni)luuta

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
a		a		A	Ab	AB	AB	AB	AB	a
S L K I R					AB	ink				
					AB					
A				va						
li	M T V									

vain *hapu
*hapu ~ *havu
vain *havu

vsm **A**

> li (LW) *o'u*; => L *hapus* **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šawu ~ *šapu

← kba *šaba^h ~ *šaba- > lt *žabá* 1 risu; *žābas* 1 id.; 2 varsi, keppi; 3 vitsa; 4 pensas, pusikko; oksa pistokkaana; 5 kuolaimet;

~ lt *žabó|ti*: -ja: -jo 1 suitsia; 2 hillitä, hallita; 3 sitoa köysi naudan turpaan; 4 ajaa jnk ympäri; 5 kutoa verkkoa

~ ? kge *kabila- > msk *kafli* m kapula, sauva; ru *kavle* kapula; kaulin; miekan kahva; tela; puntarpää, *Alopecurus*; ym. sk (LEW, AIEW ym. ge?)

Etymologiaa ehdottaa Kalima 1936a: 99 sillä edellytyksellä, että ims -v- on heikon asteen yleistymä ja alkuperäinen -p- on säilynyt lyydissä, Junttilan 2017: 129 mukaan myös vepsässä.

Päätelmät

Ims sanoja ei voi palauttaa yhteiseen kantamuotoon säännöllisten äännekehitysten kautta, sillä liivissä ei ole sellaista astevaihtelua, jonka kautta -v voisi palautua aiempaan -p-hen. Ly ve *habu* ei myöskään ole säännöllinen sm *havu*-muodon vastine, vrt. Lo-ve *savu*.

Ba etymologia edellyttää kksm -p-llistä muotoa eikä selitä ims *u*-vartaloa. Merkityksen (**A** > **B**) puolesta ba selitys on mahdollinen, muttei varma, sillä yhteisiä merkityksiä ims ja lt sanueilla ei ole. Myös lt sanueen varmojen ba ja ie vastineitten puute heikentää lainaetymologiaa.

Tuskin ← ba.

***HARAGA** > ve *harag*, va *araga*; => *-s > li *arāgyz* s.;

=> ***harakka** > sm ka *harakka*, uk *harak*; => *-s > vi *harakas*

A Pica pica; **B** (harv.): närhi, *Garrulus glandarius*; **C** kutomavirhe; **D** rukiin liipotin, reen jalaksen tukisidos, vitsas; **E** vaahtopäinen aalto

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
Ab	Ac	A	A	Ac	A	A	AC	AC	A	A
S	L	K	I	R	A	ink				
A	A	A	A	Ae	Ad					
A		A	A	Ac	va					
li		M	T	V						

vsm vvi **A**

⇒ Ek *harakki*, (K) L *arangas A*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šaraka

← kba baP *šarkā < *šar^hka^h > lt šarka 1 Pica pica; 4 virhe kangasta kudottaessa; 5 kotona valmistettu kangas; 6 piiskan solmu; 7 omistajan merkki ratsupiiskassa; 9 rikkakukonkannus, Delphinium consolida; ? ksl (EDBIL) *šar^hkā^h > pl kaš sorb *sroka*, tš slk *straka*, sln *srāka*, rus ukr ven *copóka*, vven *capoka* Pica pica

~ pr *sarke* Pica pica;

? (SEJL; toisin EDBIL; AIEW epäillen) ← kie *kor- ⇒ kr *κόραξ*, lat *corvus* korppi, *Corvus corax*

~ ksl *šwár^hkā^h > ~ kesl *svrāka*, blg *čepaka* Pica pica

Ba alkuperää esittää Donner 1884: 266. Heikkilä 2012b: 107 huomauttaa, että odotuksenmukainen asu olisi ***harka*. Junttilan 2015: 143 mukaan ”kba *šarkā on ehkä jo lainautuessaan saanut linnun ääntä jäljittelevän kolmitavuisen asun kksm *šaraka, jonka klusiili on kielittäin pidennyt säästyäkseen sanan ikonista asua uhanneelta toisen ja kolmannen tavun välisten klusiilien säännönmukaiselta kadolta ... Samankaltainen vaihtelu on toisessakin linnunnimessä: sm *kajakka*, vi *kajakas* ~ sm *kajava*, *kajaa*, *kajaja* ym., ly ve *kajag*, va *kajaga*, li *kajag*.”

Muu selitys

Heikkilä 2012b: 107 esittää Schalinin etymologiana ← ksk *h^arōkaz (< kge *xrōkaz) > isl *hrókr* id. Vastaava epenteettinen vokaali ge lähtömuodossa edustuu Heikkilän mukaan myös lainoissa *haikara*, *hattara*, *Kaleva*, *kattara*, *matara*, *kakkara* ja **karha*.

Päätelmät

Merkityskehitys **A** > **C** on joko rinnakkainen karjalassa ja liettuassa tai perustuu johonkin ulkopuoliseen malliin. Merkitykset **DE** voivat olla s:n *HARA johdoksia.

Ge etymologian ongelmat ovat äänteellisiä. Kge *ō* ei edustu ims *a*:na, ja Heikkilän oletama epenteettinen vokaali sijoittuu ensitavuun vain sanoissa *harakka*, *Kaleva* ja **karha*, joitten germaanisperäisyys ja väitetty substituutiosuhde jäävät siis todistamatta.

Ba sanue on ilmeisen onomatopoeettinen ja sen ikä jää todistamatta varmojen ie vastineitten puuttuessa. Myös ims sanueen kohdalla on otettava huomioon linnunnimille tyypillinen onomatopoeettisuus.

Joko ← ba t. onom.

***HARJA** > sm ka *harja*, ve *harj*, va *arja*, vi uk *hari*: -ja-, li *āra* s.

A hevosen t sian pitkä niskakarvoitus, kanalinnun pääläen poimu, ahvenen selkäevä; (niska)hiukset; **B** harjaksista valmistettu sukamainen työväline; **C** rakennuksen, esineen t maaston pitkänmuotoinen kohoama; **D** kaislikko, ruovikko t sukamainen kukinto; **E** talven kylmin jakso

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
ABCd	ABCd	ABCd	ABCd	ABC	ABCd	ABD	ABe	ABC	AB	AB
S	L	K	I	R	AbC	ink				
BC	ABC	ABCe	ABC	ABCe	AbC					
BC		ABC	ABC	ABCe	va					
li		M	T	V						

vsm ABCD; vvi BC

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šarja

← baP mon. *šarjai ~ *šarjā < kba (SEJL) *šarja(s) t. (EDBIL) *šar^hja(s) >

lv murt. *saris*, mon. *sari* 1 sian harjakset, hevosen jouhet; hevosen harja; karvat; 2 syyhy t. näppylät lapsella; 3 säteily

~ kba *šar^(h)a- > lv *sars*, mon. *sari* id.

(SEJL) ~ kba *šars- > misl *šz(c)|copouumu* kohottaa (hiuskarvat) pystyyn (joko kie *o*-asteena tai ba *er* > *ar* -kehityksen kautta)

← kie (SEJL) *ker(s)- t. (EDBIL) *kerH-, jonka eri apofonia-asteista myös

⇒ lt *šerjys* 1 sian t. villisian karkea karva, harjas; jouhi; 2 karhea, karkea karva t. hius; ihokarva; 3 kärki, huippu; 4 nahan t. karvan väri; 5 eläimen turpa- t. viiksikarva; 6 evän piikki; 7 pikilanka; 8 jouhilanka; 9 pienet karvat kasvissa; 10 arvio; 11 katonharja; 12 pellavakupo, -keko

⇒ lt *šerti(s)*: *šeria(si)*: *šéré(si)* refl. 1 (karvat) pudota; 2 pudottaa karvansa t. karvaa; 3 haalistua, muuttaa väriään; tr. 4 tartuttaa väriään, värjätä; lv *sertiēs*: *seras*: *sērās* pudottaa karvansa t. karvaa

⇒ srb-ksl *сърпъ*, pl *sierść*, sln *srst* ym. sl karva

? ⇒ kge *hēra n > msk *hár*, ru *hår*, sa *Haar*, eng *hair* ym. ge hius (SEJL, AIEW; toisin VA, EDPG)

Etymologian on esittänyt jo Thomsen 1869: 80. Thomsenin 1890: 88 mukaan lv *-a-* on alkuperäisempi kuin lt *-e-*, mutta ims vokaaliedustus on tämän oletuksen ainoa peruste.

Päätelmät

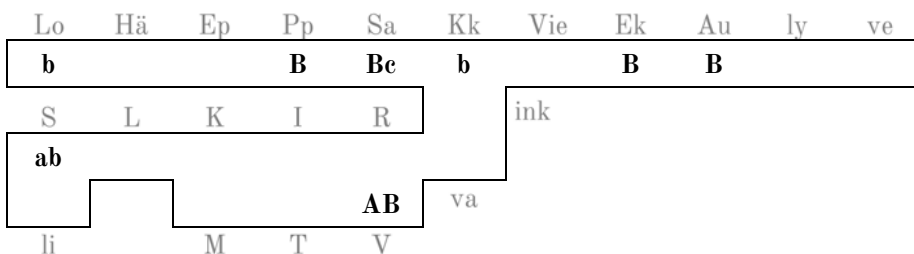
Vanhin merkitys on primitiivinen **A**, josta erikseen $> \mathbf{B}$, $> \mathbf{C}$ ($> \mathbf{E}$) ja $> \mathbf{D}$. Koska lt ja lv s:t merkitsevät yksikössä lähinnä 'karvaa', lainan lähtömuodoksi sopii paremmin monikko, joko m *šarjai t. n *šarjā. Sanueen ba-sl levikki osoittaa sen lainautumisen kannalta riittävän vanhaksi, vaikka siltä puuttuvat varmat vastineet muualla ie kielikunnassa.

← ba.

***HARMĒI** $>$ sm ka *harmi*, vi *arm*, uk *harm* a./s.

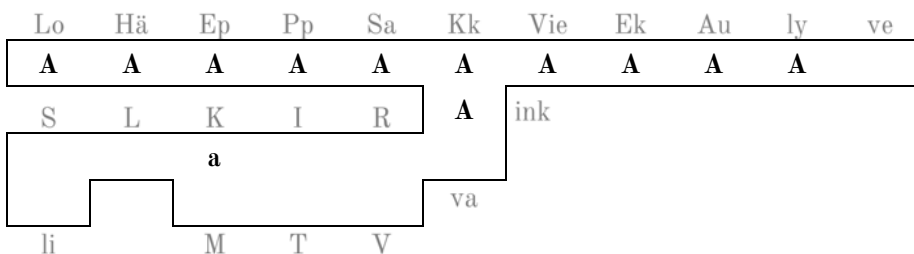
~ ***HARMAGA** $>$ sm *harmaa*, ka *harmaa*; \Rightarrow *-s $>$ vi KJn *armjas* a.

***harmēi** **A** a. väriltään mustan ja valkoisen välinen; **B** s. harmaakarvainen eläin; **C** s. hämärä



~ Hä–Sa Ek ly *harmoni* **B**

***harmaga** **A** a. väriltään mustan ja valkoisen välinen



vsm **A**

$>$ (Hä Ep) Pp Sa (Kk) *harmaja*, Lo *harmava*, Hä *harmah(a)*, ly *harmag* ym.;
 \Rightarrow Au *harnei* ($<$ *-eta); K *armjas* **A**

Balttilaislainaetymologia

$<$ kksm *šarma-

← baP *šarma(s) t. *šarmā $<$ kba *šar^(h)ma(s) t. *šar^(h)ma^h $>$ lt *šar̃mas* huurre, härmä, kuura; *šarmà* 1 id.; 2 halla, yöpakkanen; lv *sãrma* huurre, härmä, kuura

\Rightarrow lt *šar̃mas*, -à a. kuurainen, jäinen

⇒ lt *šarmuō* (= *šermuō*) 1 kärppä, Mustela erminea; 2 metsäkissa, Felis silvestris (AIEW s.v. *šarma*)

? (EDBIL; toisin SEJL, AIEW) ⇒ kba **šar^hma-* > lt *šármas* 1 tuhkalipeä; pontikka; 2 emäs; potaska; lv *sārms* (tuhka)lipeä

~ lt *šárvas*, -à musta hevonen, jolla on siniharmaita karvoja;

⇐ kie (SEJL) **kor-* t. (EDBIL) **korH-*, jonka katoasteesta

⇒ lt *širmas*, -à (= *širvas*, -à) a. 1 harmaa(karvainen), kimo; 2 harmaantunut, harmaapäinen; 3 harmahtava; lv *sīrms* a. 1 harmaa, hopeanharmaa; 2 harmaantunut, harmaapäinen;

⇒ lv *sīrmis* harmaa hevonen, hiirakko

? (EDBIL; toisin SEJL, AIEW) ⇒ pr *sīrmes* lipeä

Budenz 1875 № 412 ehdotti a:n *harmaa* palautuvan lainana merkitykseltään läheisiin a:ihin lt *širmas*, *širmys* ja lv *sīrms*. Donner 1884: 261, 266 esitti lähtömuotona äänteellisesti lähempää, *o*-asteista lv s:a *sarma* 'huurre' ja Hanusz 1886: 271 sen lt vastinetta *šarma* id. Mahdollisesti merkityseron takia näitä ei kuitenkaan myöhemmin mainittu ims sanalle mahdollisena lainanlähteenä, ennen kuin Liukkonen 1994: 90 ja 1999: 37–9 esitti sm a:n *harmaa* (< **harmaka*) **kA*-johdoksena s:sta **harma* 'härmä', ^*hallava* ⇐ *HALLA ← ba. Myös *HÄRMÄ on ← ba, ja sen johdos **šärmäk*e edustuu saa Ven lainassa *siermag* 'harmaa'.

Päätelmät

Sanan *HARMĒI adjektiivinen käyttö **A** on levikin perusteella sekundaarista, ja lähtömerkitys on substantiivinen **B**.

Derksen tukee Bügan tulkintaa (kirjallisuus ^EDBIL s.v. *šarmas*), että baI sanueen yhteyteen kuuluu pr *sīrmes* 'lipeä'. Tällöin sanueen ba-sl levikki osoittaisi sen riittävän vanhaksi ksm:een lainautuakseen. AIEW s.v. *šarma* ei yhdistä näitä sanueita, mutta katsoo *en*-vartaloisen johdoksen lt *šarmuō* osoittavan lainaan yhdistetyn sanueen viimeistään kantabalttilaiseksi. AIEW rekonstruoi sen kantamuodoksi 'harmaata' merkinneen adjektiivin, mutta tähän päätelmään on vaikuttanut ims adjektiivin merkitys.

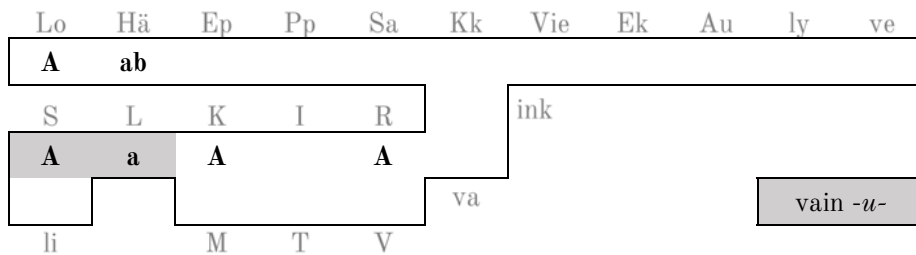
Sekä a. *HARMAGA että s.t *HARMĒI ja **harmoi* ovat johdoksia s:sta **harma* 'härmä', jonka etuvokaalistunut rinnakkaisasu *HÄRMÄ on säilynyt ims:ssa.

⇐ **harma* ← ba.

***HATRA** > sm *haura*; (yks. gen. >) vi Kos VNg *adra*

~ ***HATRU** > VarP *hauru*, vi Rid Kuu (*h*)*atr*: -u (→ Kym *hatru*), jonka yks. gen. > vi *adru* s.

A Fucus vesiculosus, rakkolevä; **B** rantaan ajautunut hylkytavara



~ R *atras*; Lo vsm *hautera*, *hauteri*, Hä *houtere*, *houteri*, Kk *houer ink hovver*,
Lo Hä *höyteri*, Hä *höysteri*, Kk *höyeri* A; vsm *ahvenenhauru* 'ahvenheinä'

Balttilaislainaetymologiat

1. < kksm **(š)atro*

← ba, vrt. lt *audrà* ~ *áudra* 1 myrsky, rajuilma; 2 kuv. rajuoitteinen ihminen; 3 tulva, vedenpaisumus

Viitso 1983: 272 perustelee etymologiaansa sillä, että tyypillisesti hauraa tuovat rantaan juuri myrskyt. Sanan *-tr*-yhtymä viittaa lainaan, ja *h*-alkuisuuden saattaa selittää homonymian välttäminen sanaan *aura*. Junttila 2011: 121 pitää kuitenkin merkitysyhteyttä kyseenalaisena.

2. < kksm **ša(n)tra*

← ba, vrt. lt *šandras* ~ *šandrus* korsi, olki, risu (→ lv *šandri* roskat)

~ lt *švéndrė* *Phragmites communis*, järviruoko; kesl slov *svedrc* *Centaureum erythraea*, rohtosappi < kie **kwend^hr-o/eh₂* > vah(an)in *spandr* pilviharmikki; lat *combrētum* kombretum(kasvi); iir *contrán* karhunputki

Vaban 2016b mukaan lt sanueeseen kuuluvia monikkumuotoja *šaňdrai* ~ *šandros* käytetään aineksesta, jota jokien tulviessa huuhtoutuu rannoille ja niityille samaan tapaan kuin rakkolevää meren rannoille.

Muu selitys

← msk **hau|'merilevä, rakkolevä' > ru *hötter*, Sm *höyter*, *höuter*, *heuter*, *häuter*, *hautär*, *hööter*, *höttär* ym; gotl. *(h)auter*, *(h)autur* id.
| |*

Fries 1962: 33–6 yhtyy Hakulisen kirjeitse esittämään käsitykseen, jonka mukaan s:n kaksitavuisten sm–vi muotojen pohjana on **hatru* ~ **hatra*, jossa *-tr-* > smL *-ur-*. Kolmitavuisia muotoja Fries pitää myöhempinä lainoina ru murteista. Ruotsin sana tavataan Itämeren rannikolta pohjoiseen Uplantiin saakka eli rakkolevän pintavesikasvustojen pohjoisrajaan saakka. Sille Fries mainitsee Karstenin 1943: 114–5 etymologian < msk **hafþ-þære* 'merilevän keruupaikka'.

Vaba 2016b kuitenkin huomauttaa, ettei substitutiosta msk diftongi + *tr* → smL *-ur-* ~ muu ims *-tr-* ole paralleeleja. Ruotsin sanueen sk etymologia ei Vaban mukaan ole selvä, joten lainauksen suunta voi olla vastakkainenkin.

Päätelmät

Merenrannalta kerätty rakkolevä on ollut Itämeren ja Suomenlahden rannikon viljelijöille tärkeä lannoite, jota ei sisämaassa kuitenkaan ole tunnettu ainakaan *HATRA ~ *HATRU -nimellä. On siis epätodennäköistä, että sanue olisi lainattu sen enempää myrskyä kuin tarpeetonta rikka-ainestakaan merkitsevistä sanasta tai ylipäänsä sisämaan balttilaiskielistä. Merkitys **B** tavataan vain Ulvilasta, joka sijaitsee Friesin määrittelemän rakkolevän keruualueen pohjoispuolella ja on siten varmasti toissijainen.

Äännesuhde Lo -ur- ~ Hä (Kymi, Vehkalahti, Suomenlahden saaret) R K-S -tr- viittaa lainan korkeaan ikään. Sana on voitu lainata jo mksm Suomenlahden murteeseen muodossa *hatra ~ *hatru, jolloin sen lähtömuodon *hau^htr- ~ *hau^hpr- diftongin jälkikomponentti on jäänyt edustumatta, mahdollisesti koska -tr-yhtymä ei ollut mahdollinen pitkän tavuaineuksen jäljessä.⁹ Kolmitavuiset muodot ovat joka tapauksessa myöhäistä ruotsalaislainaa.

Ei ← ba, vaan ← sk.

***HAUKI** > sm ka *hauki*, ve uk *hauj*, va *autši*, vi *haug*, li *aig* s.

A Esox lucius

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
S	L	K	I	R	A	ink				
A	A	A	A	A	A					
A		A	A	A	va					
li		M	T	V						

vsm **A**

> I (K) L S M (*h*)avi, aavi, abi, L öug, S oug

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šawki < vksm *šāwkā

← baP *šeu^hkā ← kba *šeu^h- < kie *kewH- > lt murt. *šiauti*; lv *šaut*: *šauj* ~ *šaiun*: *šāva* sysätä, lykätä; lyödä, iskeä; ampuu; rynnätä, juosta; ? (ALEW) pr mon. akk. *āu|schautins* velat

~ o-asteinen kba *šau^h- < kie *kowH- > lt *šauti*: *šauna* ~ *šauja*: *šové* ~ *šāvé*, *šāvo* 1 2 ampuu, laueta; 3 räjähtää, pamahtaa; lentää (kipinä); tulla (kuuma, hiki); 4 iskeä (salama); räiskyä, välkkyä; sädehtiä; 5 iskeä, lyödä; pahoinpidellä,

⁹ Tämän perinteisen näkemyksen ovat viime vuosina haastaneet Heikkilä 2012a: 20 ja Pystynen 2018: 69–70. He pitävät pitkiä vokaaleita mahdollisina myöhäiskantasuomessa obstruentin ja resonantin yhtymien edellä ja rekonstruoivat esim. muotojen sm *neula*, ka *niekla* taustalle mksm asun **nēēkla*. *HATRA ~ *HATRU-sanueen levikki ei kuitenkaan idässä ulotu *niekla*-alueelle, vaan Suomenlahden pohjoisrannikon ja saarten *hatru*-muodot selittyvät lainana lahden eteläpuolelta. Muut muodot voi Heikkilän ja Pystynen mallissa rekonstruoida säännöllisinä lyhentyminä mksm muodosta **hau^htru*.

hakata; pistää (mehiläinen); 6 heittää voimalla, paiskata; 7 lykätä, sysätä; 8 panna uuniin paistumaan; 9 päästää sukkula irti kutoessa; 10 ampaista lentoon; 11 juosta, ajaa t. lentää kovaa vauhtia; refl. ryhtyä äkisti toimeen; pudota; 12 sanoa tyylysti, suoraan; 13 juoda, ryypätä (alkoholia), juopotella; 14 refl. ylettyä, ulottua; lv murt. *saūt* (= lv *šaut*); mksl *cova|mu: -iεmz* lyödä, piestä; ryöpytä, pursuta; misl *covamu, coynuoymu* heittää (keihäs); sln *suváti, súniti* sysätä, pistää; pl *suwać, sunąć* työntää, sysätä; liu'uttaa; ven *covamъ, cyrymь* pistää, työntää; ym. sl

? ~ kba **skew^h* < kie **skewH-* ⇒ sln murt. *ščukati* leikata, veistää, vuolla; yläsorb. *šćukać* nyhtää, repiä, raastaa; siepata, napata, nappailla, nipistää; haukkoa henkeään;

(SES) ⇒ ksl **skew^h|kã^h* > pl *szczuka*, sln *ščuka*, kesl *štuka*, ven *у́гря* hauki (VA, AIEW) ⇒ kie **skewH-d-* > msk *skjóta* ampua, laukaista; sysätä; heittää; osua, ru *skjuta* id.; (kasveista) kasvaa; sa *schießen*, eng *shoot* id.; suihkuta, ryöpytä; ym. ge

Liukkonen 1999: 40–2 ehdottaa lähtömuodoksi ba asua **šaukē*, jolla ei itä- eikä länsibaltissa ole vastineita, mutta joka on johdettu kie juuresta **skew-* ~ **skēu-* 'heittää; ampua; sysätä' samoin kuin sl kielten 'haukea' merkitsevä s. on johdettu saman juuren *kentum*-variantista **skew-* ~ **skēu-*. Tällainen *satem-kentum*-vaihtelu on baltoslaavin sisällä tavallista. Ba *-k*-johdos on myös lt *lydekà*, lv *līdaka* 'hauki' ~ lt *lydis* 'juoksu; loikka'. Lähtömuodon motivaationa on ollut 'ampaisija', onhan hauki tunnettu erityisen nopeana, äkillisesti hyökkäävänä ja pitkiä matkoja taittavana petokalana.

Etymologiaa vastustavat Rédei 2000: 227 ja Kallio 2012: 233 lähtömuodon suorien vastineitten puuttuessa. Liukkoson mukaan siitä on kuitenkin voitu muodostaa lt joennimi *Šaukupis*, ja Gliwa 2009: 193–7 esittää, että siihen voivat palautua myös lt suonnimet *Šaukbalė* ja *Šaukys* ja niitynnimet *Šaukės* ja *Šaukančioji* entisten järvien niminä, sekä lv järvennimi *Saukas ezers*, mikäli *Sauka* sen rannalla on saanut nimensä järveltä eikä päinvastoin.

Junttilan 2015: 244–5 mukaan ba lähtömuoto on ollut **šeukā*, josta → vksm **šāvkā* > kksm *šawki*. Se eroaa sl 'hauki'-s:n pohjalta rekonstruoitavasta ba muodosta **skeukā* vain *s mobilen* osalta: ba **šeukā* ⇐ kie **kewH-* ja ba **šeukā* ⇐ kie **skewH-*. Jälkimmäistä on esittänyt Snoj SES s.v. *ščuka*, jonka mukaan sl s:n motivaatio on ollut 'muita kaloja sieppaileva t. nappaava kala'. Junttila 2016: 228–9 lisää, että lähtömuodon vartalolla on vastine itäbaltissa, mutta päätteellä slaavissa, ja samalla tapaa hajanainen edustus on sanojen *kekäle* ja *kylki* lähtömuodoilla.

Muut selitykset

1. Ariste 1971b: 257 pitää *haukea* ja eräitä muita kalannimiä substraattina kadonneesta muinaiskielestä.

2. Viitso 1982: 78 ehdottaa lainanlähteeksi em. ksl muotoa (Viitsolla sl **stauka* ~ **skauka* < ksl **skeuka*). Koivulehto 1990: 151 tarkentaa, että sl lähtömuotoon tulee olettaa *šč-* ja myös substituutio sl **šćeukā* > vksm **šāvkā*

on mahdollinen. Koivulehdon mukaan myös ^HIRCI on lainautunut ennen ksm $\check{s} > h$ -muutosta ja slaavin ”ensimmäisen palatalisaation” jälkeen.

Liukkonen 1999: 40–2 huomauttaa, että kantaslaavia puhuttiin kaukana kantasuomesta. Kallio 2006: 163 ja 2012: 233 kuitenkin katsoo, että muutama kantaslaavin sana on voinut lainautua jo kaukokauppayhteyksissä ilman väestöjen naapuruutta, esimerkiksi roomalaisella rautakaudella Venäjän jokia pitkin käydyin kaupan mukana. Gliwa 2009: 193–7 kirjoittaa, etteivät peruselintarvikkeet kuten hauki ole olleet kaukokauppatavaraa.

Ims slaavilaiskontaktien alkaessa 6. vuosisadalla oli Liukkosen mukaan sl muotona jo diftongiton *ščuka* ja ksm $\check{s} > h$ -muutos oli päättynyt. Kallion 2006: 161 mukaan *HAUKI, *RAUTA ja *ROUHIDAK sekä Koivulehdon 2006: 191–2 mukaan *jäytää* ja *Väinä* voivat kuitenkin olla sl lainoja monoftongisoitumista edeltäneeltä kaudelta, sillä ven joennimi *Лыца* ← sm *Laukaa* on lainautunut ennen yleisslaavilaista monoftongisoitumista, joka novgorodinslaavissa saattoi olla hyvinkin myöhäinen ilmiö.

Junttila 2015: 244–5 pitää ongelmana, että substituutio sl **ščaukā* → vksm **šavki* edellyttää lainautumista jo silloin, kun väljään vokaaliin päättyviä, pitkän ensitavun sisältäviä sanamuotoja lainattiin yleisesti *e*-vartaloina. Sekä *ti* > *ci* että $\check{s} > h$ -muutosta edeltävän slaavilaisen lainakerrostuman olettaminen kahden mahdollisen etymologian perusteella ei ole luotettava deduktiivinen päätelmä. Useimmat muut tarjotut varhaiset sl lähtömuodot eivät olennaisesti eroa niille kantasuomen ba lainojen lähtökieleen rekonstruoitavista muodoista, kun kantaslaavikin ymmärretään ba kantakielen perilliseksi (Junttila 2016).

Päätelmät

Ba alkuperä edellyttää, että ksl **skéw^h|kā^h* ’hauki’ on johdos kie juuresta **skewH-* (’raapaista; juosta’ > ksl:ssa ’siepata’, Snoj SES s.v. *ščuka*) ja balttilaislainojen lähtökieleessä on samanmerkityksinen johdos saatu verbistä, joka juontuu saman kie juuren *s*-alukkeettomasta variantista. Verbillä on vastineet sekä liettuassa (*šauti* ~ *šiauti*) että lätissä (*šaut* ~ *saut*), ja niitten merkitykset viittaavat nopeaan liikkeeseen, joka sopii ’hauen’ motivaatioksi. Lähtömuodoksi sopii sekä **šau|kē* että **šeu|kā*, mutta tarkkojen vastineitten puuttuminen tekee etymologian epävarmaksi. Jälkimmäisessä tapauksessa lainan tulisi edeltää kksm muutosta $\check{a}_i > a_i$ (^HANHI), mikä lisää epävarmuutta.

Sl alkuperä edellyttää, että ksl asua **skéw^h|kā^h* myöhempi muoto **ščaukā* t. **ščeukā* on lainautunut ennen kksm $\check{s} > h$ -muutosta. Sama kronologinen suhde esiintyy kuitenkin myös mahdollisissa slaavilaislainoissa *HAKARA, *HIRSI ja *HÄKÄ (^HAKARA , alav.). Diftongitkin kuuluivat nykykäsitksen (UsW) mukaan kantaslaaviin ainakin vielä n. v. 600 tienoilla.

Ongelmallisempaa on, että muoto **ščaukā* olisi pitänyt omaksua ennen pitkäensitavuisten *A*-vartaloitten yleistymistä tai muoto **ščeukā* ennen kksm muutosta $\check{a}_i > a_i$. Kummassakin tapauksessa lainan täytyisi olla vanhempi kuin useimmat (ellei kaikki) balttilaislainat, sillä jo arjalaislainoissa on *A*-vartaloita kuten *HUKTA, sm *tarna* ja *varsa*, ja balttilaislainoista vain sanaan *HANHI on mahdollista (muttei siihenkään välttämätöntä) rekonstruoida muutos

$\ddot{a}_i > a_i$. Missään muussa tunnetussa slaavilaislainassa *h-* ei myöskään vastaa lähtökielen šč-yhtymää eikä sen osia, soinnitonta sibilanttia tai affrikaattaa. Niinpä sl lainaoletus on vielä epävarmempi kuin balttilainen.

? ← ba.

***HAUKKUDAK** > sm *haukkua*, ka *haukkuo*, ve *haukkuda*, va *aukkua*, vi *haukuda* uk *haukuq* v.

A äännellä koiran tavoin; B parjata, moittia, sättiä, solvata, nimitellä

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
AB	AB	AB	AB	AB	AB	AB	AB	AB	A	A
S	L	K	I	R	AB	ink				
AB	AB	AB	AB	AB	AB					
		AB	AB	AB	va					
li		M	T	V						

vsm vvi **AB**

> Hä *haukkia*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šaukku-

← kba *šauk- > lt *šauk|ti*: -ia: -ė 1 huutaa, karjua, kiljua; 2 puhua kovalla äänellä; 3 soimata, kiroilla; 4 laulaa kuuluvasti; soida; 5 itkeä äänekkäästi; 6 valittaa, vaikertaa äänekkäästi; 7 moittia; 8 äännellä kovaäänisesti (eläin); 9 julistaa, ilmoittaa; 10 refl. vastata huutoon; 11, 12 kutsua jhk; 13 järjestää kutsutilaisuus; 14 pyytää apua; 15 pyytää hintana; 16 nimittää, kutsua jksk; nimittää jtk jnk ominaisuuden mukaan; 17 käyttää kortti pelissä; 18 muistuttaa, olla jnk kaltainen; 19 refl. tulla esiin, havaittavaksi (alkava tauti t. vaiva); 20 hedelmöittää (lintu t. hyönteinen), lv *saukt*: *sauc*: *sauc* 1 kutsua, nimittää; 2 kuuluttaa (kirkossa); 3 valita jksik; 4 esilaulaa

⇐ (SEJL, AIEW) kie **keuk-*; (AIEW) > tokB pr.yks.3 *šausām* kutsuu

Suhonen 1992: 415–6 kirjoittaa, että niin ba kuin ims deskriptiiviverbit viittaavat sekä ihmisiin että eläimiin ja tarkoittavat sekä 'kutsumista' että 'panettelua'. Ims sanan lähtömuotoa voi Suhosen mukaan lähinnä vastata lt pr. yks. 1. *šaukiu* t. johdos *šaukiūs* 'kiljukaula'. Kim 2015: 134 kannattaa yleisesti deskriptiiviverbien lainautumista ja ehdottaa ba alkuperää myös riimisanalle ***PAUKKUDAK**; näissä voi *-ku-* Kimin mukaan olla johdinaines.

Junttila 2015: 188 kuitenkin huomauttaa, ettei v. sovi äännerakeenteensa (CVVCCV) puolesta balttilaislainaksi ja merkityserokin on huomattava.

Muu selitys

Häkkinen NES 2004 esittää v:n johdokseksi koiran ääntelyä jäljittelevästä äänneellisesti motivoidusta vartalosta (imitatiivista). Moittimisen merkitys selittyy verbin vertauskuvalliseksi käytöksi. Kulonen 2010: 136 lisää, että johdinaineksena on *-u-* ja v. saattaa palautua samaan fonesteemiin kuin yhtä lailla suun aukomiseen liittyvät *haukkoa*, *haukotella* ja *haukata*. Useissa kielissä koiran ääntä kuvaava imitatiivi päättyy *u:*hun.

Päätelmät

CVVCCV-rakenne ei tee ba lainaoletusta mahdottomaksi, sillä harvinaiset äännerakenteet yleistyvät tyypillisesti juuri ekspressiivisanastosta alkaen. Ba verbit eivät kuitenkaan kuvaa koiran ääntelyä (A). A > B taas selittyy luontevasti metaforan kautta.

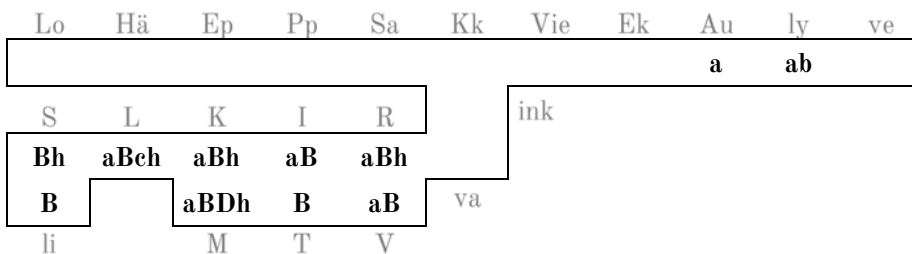
Ei ← ba, vaan onom.

***HAURU** > ka *hauru*, vi uk *aur*, li *our*

⇒ ***häürü** > sm murt., ka *häyry*, vi Kuu Iis Trm *häür* ~ *äür* ~ *äur*

⇒ ***höürü** > sm ka *höyry*, va *höürü* s.

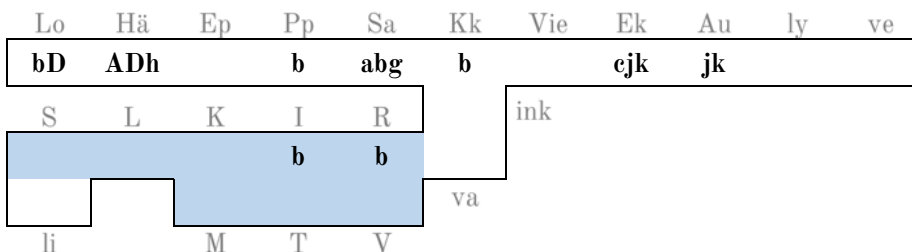
hauru A utu, usva; kylmä sumu; B höyry; löyly; tuoksu; C pöly; D häkä; H päihtymys; kiire, vauhti; (ei kartalla: höyrykone, -veturi, -laiva)



vvi **AB**

> S *our*; li *our*, M V *aur*

häyry A usva, utu; B höyry; C pöly; D häkä; G piimän pintakerros; H kuume, houretila; päihtymys; J homma, touhu; K riita



vsm **DH**

⇒ Hä *häyrä*|*pää*, -*päinen* 'hullu'

höyry **A** usva, utu; **B** kosteus ilmassa, höyry, huuru; **C** pöly; **D** häkä; **E** pilvenhattara; **F** ohut pakkaslumi; **H** kuume, houretila; päihtymys; kiire, vauhti; **K** riita; **L** a. hatara (ei kartalla: höyrykone, -veturi, -laiva)

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
aBdhl	aBdh	aBjh	ABdefh	aBdh	aBh	B	aB	aBk	B	
S	L	K	I	R	ab	ink				
				B	B					
					va					
li		M	T	V						

vsm **B**; **M** huhu

> Sa Kk *höyrä* **ABDH**;
 ⇒ Lo *höyrä* 'kuohkea, kevyt (lumi)'; Hä Kk *höyrä* 'hassahtanut, höperö';
 ⇒ Ep *hourupilvi* harsopilvi; ⇒ Hä Pp (Kk) *houuru* 'hullu, höperö'

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šawru

← kba *š^hur- ~ *š^hwer-

⇒ lt *šiaurus*, -i (= *šiaūras*, -à) kylmä (sää, tuuli);

⇒ ksl *š^hweru > mksl *cræpž* pohjoinen, pohjatuuli ym. sl;

⇒ lt *šiaurė*₁ pohjoinen; 2 pohjola, pohjoinen alue; 3 pohjatuuli; *šiaūrė*₂ kylmän t. kauhun väreet; ? *šiaurė*₄ lika jnk pinnalla

← kie (EDBIL) **keh₁uer*- t. (AIEW) **keh₁wr*- : **kh₁uer*- > lat *caurus* luoteistuuli; muita mahdollisia ie vastineita ^AIEW

Suhonen 1992: 416–7 ehdottaa ba alkuperää sm muodolle *hauri* 'höyry', jota SMS ei tunne, ja pitää sanueen etuvokaalisia muotoja nuorempina. Odotuksenmukaisen metateesin (> ***hVrvV*) puuttumisen Suhonen selittää lainan suhteellisella myöhäisyydellä ja tuo paralleeliksi s:n *KAURU. Hän lisää ba taholta lainatun muitakin kylmään ja kylmyyteen liittyvää sanastoa.

Junntilan 2015: 184, 187 mukaan kronologinen selitys on välttämätön ba etymologian kannalta, sillä metateesitön edustus linnunnimessä *KAURU saattaa selittyä ikonisella nativisaatiolla. Kronologiaa tukee diftongiedustus sm -*au*- pro -*eu*- (*leuka*, *reuna*), mutta rinnastus on semanttisesti ongelmallinen.

Muu selitys

SKES s.v. *auer* katsoo *HAURU-sanueen liittyvän sanoihin Lo–Vie *auder* ~ *au(v)er*: *autere*- 'sumun tapainen sinerrys, aurinkousva, terhen, ilman väreily; höyry; pöly; kova tuuli t. pakkanen'; Pp *autere*, *auvere*, Sa vsm *auveri* 'ilman väreily'; Pp Vie *autero*, *auvero* 'id.; sumuinen, hämärä'; Sa Pp *aude*, *aure* id.

Päätelmät

Lo–Vie *auer* ~ *autere* -sanueella esiintyy merkitykset **ABC** ja lisäksi 'kova tuuli t. pakkanen', mutta sen perusmerkitys on kuitenkin 'ilman väreily, terhen', siis lähinnä optinen ilmiö, johon *HAURU-sanue ei viittaa. Äänteellisestikään *auer*

ja *HAURU eivät ole yhdistettävissä, sillä edellisessä ei ole mitään jälkeä *h*-alkuisuudesta eikä jälkimmäisessä *-te*-tavusta. *Auteren* levikkikin on paljon suppeampi kuin *HAURU-sanueen. Sanueet ovat siis etymologisesti erilliset.

Ims st *HAURU, **häärü* ja **höürü* harvinaisempine *a*- ja *i*-vartaloisine variantteineen muodostavat yhden sanueen, johon liittyy myös *HUURU. Niihin liittyvät *-ou*-lliset asut sm murteissa ovat **höürü*-muodon sekundaareja takavokaalistumia, S *our* taas li vaikutusta (ksm *au* > li *ou*). **Höürü*-tyypin yleisyys imsP:ssa liittyy *öü*-diftongin ekspansioon affektinilmaisimena mskm pohjoismurteessa: sanan ilmeisen ekspressiivisyyden myötä *-öü*- korvasi aiemman *-au*-n lähes kokonaan, ja Au *hauru* 'kylmä sumu' ly 'id.; huurre; höyry; löyly' jäi säilymäksi. **Häärü* voi osittain olla jo aiemman ekspressiivisen etuvokaalistumisen tulos, mutta Lo-Hä yleinen *häyry* **D** lienee *häkä*-sanana vaikutuksesta syntynyt *höyryn* variantti.

Merkitykset **ABCD** liittyvät toisiinsa yhteisen komponentin 'ylimääräinen elementti ilmassa' kautta, ja **H** on yleinen niihin kaikkiin liittyvä metafora. Sanueen yleisin ja sitä myötä ilmeisesti vanhin merkitys on 'höyry' **B**, josta muut ovat johdettavissa.

Ba sanueen perusmerkitys on 'pohjoinen' t. 'pohjatuuli', joihin liittyy luontevasti kylmyyden komponentti. Ims sanueella ei kylmän 'huurun' merkitystä kuitenkaan esiinny erillään 'höyryn' merkityksestä, paitsi livvissä muodolla *hauru* 'kylmä sumu'. Sen em. äänteellinen reliktiys voisi vihjata merkityksenkin suhteellisesta iästä, ellei kylmyyden komponentti selittyisi paremmin merkitysvaikutuksena s:eista *huurre* ja *huuveh* 'huurre, kuura, härmä, usva'. Muitten merkitysten tuntemattomuus saattaa suhteellisen pienellä murrealueella myös johtua aineiston suppeudesta. Merkityksenkehitys 'kylmä (pohja)tuuli' > 'kylmä sumu' > 'sumu; höyry' jää siis todistamatta.

Ei ← ba.

***HAUTA** > sm ka *hauta*, ve vi uk *haud*, va *auta*, li *ōda* s.

⇒ ***hautodak** > sm *hautoa*, ka *hautuo*, ve vi *haududa*, va *autoa*, uk *hauduq*, li *oudy* v.

hauta **A** maakuoppa, erit. ruuankypsennykseen, juuresten säilytykseen, tervan, sysien t. tiilien polttamiseen, vainajan loppusijoitukseen t. ansaksi riistalle; syväne; **B** hauduttamalla (maakuopassa t. joskus padassa) valmistettu nauris-tms. ruoka; **C** kuorineen keitetyt perunat; **D** tulisija; **E** a. hupa, helposti sulava (lumi)t. kuluva (ruoka)

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
AB	ABe	A	A	Abe	Abe	AB	AB	AB	AB	AB
S	L	K	I	R	A	ink				
A	A	A	AD	A	A					
A		A	A	A	va					
li		M	T	V						

vsm vvi vuk **A**

hautoa F antaa lämmön hitaasti kasvattaa (poikasta munassa), kypsentää, pehmentää, notkistaa t. parantaa; **G** piestä, hakata; kartasta puuttuvat kuvaannolliset merkitykset sekä v:iin eri ims tahoilla jälkitävän labiaalivokaalien langetessa yhteen liittynyt intr 'hautua'.

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
F	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F
S	L	K	I	R	F	ink				
F	F	Fg	Fg	FG	F					
F		F	F	F	va					
li		M	T	V						

vsm **F**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šawta

← baP *šautan < kba *šaut|an (?t. -as) > lt šaūtas 1 lehtivihanneskeitto; 2 kosteuden t. hien haju; 3 keltainen väri; lv sàuts (= saute) keväinen nokkosruoka; yrttikaali; nurmesta lehmille haudutettu juoma; ruokalaji pikkukaloista, mieluiten kuoreista;

⇒ lv sàutē|t: -: -ja 1 hauduttaa ruokaa; 2 piestä;

⇒ lv sàutīgs painostava, kostea ja lämmin

← kba *šut- > lt šūsti, ^HUTTU

Kalima 1936a: 97–8 ehdottaa ba alkuperää v:lle *hautoa*, koska lv v:n *sautēt* perusmerkitys on sama, vaikka ba taholta puuttuukin merkitys 'hautoa munia'. Koivulehto 1997a: 18 kuitenkin huomauttaa, ettei ba sanueella ole myöskään 'maakuopassa valmistetun ruuan' merkitystä.

Muu selitys

Viimeistään Lönnrotista 1874 s.v. *hautoa* lähtien on v:ä pidetty johdoksena s:sta *hauta*. Kiparsky 1936c: 473 huomauttaa, että sm *hautoa* ja *hauta* voivat olla keskenään erillään samoin kuin latinan *fovea* 'kuoppa' ja *fovere* 'lämmittää, hautoa'. Koivulehto 1997a: 18 kannattaa johdosetymologiaa, koska katsoo s:n *hauta* alkumerkitykseksi 'ruuankypsennyskuoppa' sen kge

lähtömuodon **saupa* > meng *sēap* 'kuoppa, hauta, kaivo, lähde, vesikuoppa' perusteella. Kge s. ← **seub-a/e-* 'keittää'.

Päätelmät

V:n **hautodak* metaforinen merkityksenkehitys **G** < **F** on vi murteissa ja lätissä rinnakkainen. **hautodak* ← **HAUTA* on yleistä johdostyyppiä, **HAUTA* taas on Hä Sa Kk ink 'ruuankypsennyskuoppa' (**A₂**) ja laajalti imsP:ssa **B** 'maakuopassa hauduttamalla valmistettu ruoka'. Sa Kk **C** 'kuorineen keitetyt perunat' ja Hä (Vihti) **E** 'hupa' ovat merkityksen **B** edelleenkehittyviä.

S:n **HAUTA* **A** alkumerkitys on 'maakuoppa' (**A₁**), ja sen ge alkuperä on ongelmaton. Merkitys **D** 'tulisija' on kehittynyt merkityksestä 'terva-, syysi-, tiilihauta' (**A₃**).

V:n **hautodak* lähtömuodoksi ei merkityksiltään yhtenevä, vaikkakin suppeampi lv *sautēt* 'hauduttaa ruokaa' sovi toisen tavun vokaalinsa puolesta. Se on johdos s:sta *sauts*, jota muodoltaan vastaa lt *šautas*. Tällä s:lla lienee ainakin johdoksen syntyä aikana ollut yleinen merkitys 'haudutettu ruoka' samoin kuin s:lla **HAUTA* imsP:ssa. Niinpä **HAUTA* **B** voi olla erillistä ba lähtöä ja **hautodak* sen johdos, jolloin ei tarvitse olettaa johdossarjaa **HAUTA* **A₁** > **A₂** ⇒ **hautodak* ⇒ **HAUTA* **B**.

hautodak* ← **HAUTA* **B ← ba **šauta-*; **HAUTA* **A** ← ge.

***HELDEH** > sm *helle*, ka *helleh*, va *elle*, vi S `elle, L *elle*: `elde (yks. gen. > vi *helde* → uk *helde*), li *eldy*, uk Se *helleh* a./s.

A kuuma aurinkoinen sää; tulen lämpö; **B** kuuma olo; **C** kiire, hoppu; **D** a. kuuma; **E** ystävällinen, lempeä; myöntäväinen; antelias, armelias; rakas; hellä; **F** kerkeä, karkäs, sukkela; **G** hölmö; **H** s. hiutale; kale; hiiloksen valkea nokikerros

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	Ac	Ac	A	Abe	Ah		ad	D		
S	L	K	I	R						ink
E	Eg	Ef	Ef	Ef	E					
E		E	E	E		va				
li		M	T	V						

vsm **AbD**, vvi vuk **E**

⇒ ink *heltiä* a. **E**; ~ (L) S (M) *elles* **H**; li *eldi* (? < **heltehininen*) kunniallinen

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šelteš*

← baP **šelti-* < kba **šiltia-* > lt *šiltis* 1 lämmin sää; lämmin kausi; lämpö; lämmin (sisä)ilma; 2 lämpötila; 3 tuli; 4 tulipalo; 5 valo, valonlähde, lamppu; 6 heikkous, heikotus; sydämellisyys

t. ← (tämän kantasana) baP *šeltas < kba *šiltas > lt šiltas, -à₂ 1–3 lämmin;
 lv silts lämmin
 ⇐ kba (EDBIL) *šil- (pr. *šil^hsta-) > lt šilti₁: šýla ~ šilsta ~ šilna ~ šýlna ~ šinla: šýlo 1 lämmitä; 2 lämmitellä; 3 lämmittää; 4 hikoilla, hiota; 5 sulaa; 6 (kielt. yhteyksissä) pysyä, viipyä, säilyä; lv šilt₁: šilsta: sila lämmitä
 ⇐ kie *kl- ⇒ mia šrtáħ kiehunut, keitetty; lat calēre olla lämmin, lämmittää;
 ? ~ lt šilti₂: šilia ~ šila ~ šela: šýlė 1 antaa, maksaa; 2 (refl.) huolehtia jstak; 3 hoitaa, toimittaa

Ojansuu 1921: 6–7 esittää sm sanalle ba alkuperää. Lt -il-yhtymän hän katsoo edustuvan -el-nä kuten lt -ir- edustuu -er-nä lainassa *HERNEH ~ lt žirnis. Kalima 1936a: 80 lisää, että muista -ija-vartaloisista ba sanoista ksm *-eš-päätteisinä ovat lainautuneet *HERNEH ja *TOGĖH. Ritter 1998: 115 täsmentää, että ksm *-i- > -e-muutos on tapahtunut h-n ja k-n jäljessä -l-n ja -r-n edellä.

Päätelmät

Ba etymologia on äänteellisesti mahdollinen ja merkitysten ABCD osalta ongelmaton. Sen perusteella ksm sanan alkumerkitys on ollut joko 'lämpö, kuuminus' A t. 'lämmin, kuuma' D. Edellisessä tapauksessa lähtömuotoa edustaa lt šiltis, jalkimmäisessä lt šiltas. Muodon puolesta kumpikin sopii.

Kk helle H ja (L) S (M) elles H ovat deskriptiivisiä äännevariantteja lähes yleisims (≠ va li T) sille *helbeh 'röyhy; kale; hede; ruumen; pieni lehti; neulainen; helta t. pilli; irtonainen puunkuori; repale, lastu, suikale; lumihiuatale'.

A:a *HELDEH EFG pidetään yleensä (^EES s.v. helde) johdoksena a:sta *HELLÄ, mutta -t- (: -d-) jää tällöin selittämättä. Tukea se ei saa translatiivisista -tU-verbijohdoksista *heltüdäk ja *heldittäk (^HELLÄ), sillä ne ovat pohjoisen levikkinsä perusteella erillinen ilmiö ja osin (L 'lauhtua; lämmitä; sulaa') ehkä myös ⇐ *HELDEH. V:n *heltüdäk partisiipeilta näyttävät M `eldin 'pilaantunut' (? < 'lämmennyt') ja Lei eldinu 'leppynyt, heltynyt' lienevät a:n *HELDEH johdoksia. Myös Sa heltää 'paahtaa, porottaa; päästellä, jatkaa herkeämättä' on ⇐ *HELDEH.

A:n *HELLÄ laajasta merkityksestä C ovat oletettuun johdokseen voineet siirtyä luonteenpiirteisiin liittyvät merkitykset EF. Ne kuitenkin selittyvät myös metaforisina laajentumina 'kuumasta' *HELDEH D 'kärkkääseen' F sekä 'lämpimästä' yhtäältä 'lempeään' E ja toisaalta 'hölmöön' G. Tällöin vaikutus < *HELLÄ C on voinut käynnistää merkityssiirtymän. Toisaalta liettuassa on myös alkuperältään tuntematon šilti₂, jonka vastineesta on ba lainojen lähtökieli voinut johtaa 'anteliasta' ja 'hellää, huolehtivaista' merkinneen adjektiivin (^HELLÄ), joka yhdessä a:n baP *šeltas 'lämmin' kanssa (mahdollisesti tähän sulautuneena) on voinut antaa a:lle *HELDEH lähtömerkityksiksi niin 'kuuman' D:n kuin 'lempeän' E:n.

Joko EFG < D < A (> BC) ← ba s. *šelti- t. ABCEFG < D ← ba a. *šeltas.

***HELLÄ** > sm ka *hellä*, va *ellä*, vi uk *hell* a.

⇒ ***hel-tü-däk** > sm *heltyä*, ka *heltyö*, ve *heldüda*, vi (*heldida* ellei < **heldittäk*) v., josta edelleen

⇒ ***held-üt-täk**: ***helt-idä-** ~ ***helt-edä-** ~ ***helt-ene-** > sm ka *hellitä*, vi *heldida*, ainakin partis. Mus `ellind v.

***hellä** **A** arka (kosketukselle tms.); **B** höllä, löyhä, löysä, väljä, harva; **C** herkkä, altis; hermostunut; lempeä, hyväsydäminen; murheellinen; **D** leuto; **E** helppo; halpa; **F** kaunis, korea

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
C	aBCdE	aC	AbCf	Acde	AbCef	AC	ACd	ACD		
S	L	K	I	R	A	ink				
A	AC	AbC	Ac	AbC	Ac	va				
li		Ac	Ac	AbC						
		M	T	V						

vsm **AbC**

> M *eld*: *ellä*; ~ Lo–Kk *höllä* **B**; ve *heled* 'A; paise'; Sa Kk *helkkä* **CE**

***heltüdäk** **G** kipeytyä, tulla araksi; (ihosta) hautua, tulehtua; **H** mennä pilalle [[^]HELDEH]; **J** löystyä, höltyä; kulua löysemmäksi; haurastua; irrota; **K** (ruuasta) hautua, pehmetä; **L** lauhtua; **M** leppyä, suostua, herkistyä [[^]HELDEH]

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
m	Gjm	G	Gjkl	Gjm	Gkm	GM	Gjlm	glm	g	g
S	L	K	I	R		ink				
				jm		va				
li		(h)		(m)						
		M	T	V						

vsm **GKI**

***heldittäk** **G** kipeytyä, tulla araksi; (ihosta) hautua; **H** käydä nirsoksi; **J** löystyä, höltyä; haurastua; irrota; **L** lauhtua; lämmetä; sulaa; **N** hidastua, vähetä; **O** helliä, pitää hyvänä; **P** tehdä mieli

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
K	gKln	k	gkl	kln	kLn	o	kop	g		
S	L	K	I	R		ink				
h						va				
li										
		M	T	V						

vsm **K**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šellä

← ba, vrt. lt *švelnas*, -à 1 pehmeä, ei karhea (kangas); 2 leppoisaa; 3 lämmin (sää t. tuuli); 4 hyvä, lempeä; 5 kiltti, sydämellinen; 6 juhlallinen, juhlava;

~ lt *švelnūs*, -i 1 pehmeä; sileä; lihava; 2 pehmeä, miellyttävä (ääni, haju); kivuton; 3 pehmeä, sujuva (liike); 4 hillitty, murrettu, ei räikeä (väri); 5– = *švelnas* 3–6

(uutena etymologiana) ? ⇐ lt *šilti*₂, ^HELDEH

Liukkonen 1999: 42–3 esittää lähtömuodoksi ba adjektiivin neutria **švelna* t. feminiiniä **švelnā*. Etymologiassa on aiemmin tuntematon äännevastaavuus ba *šv- ~ kksm *š-, jonka Liukkonen selittää joko substituutiona t. lähtökielen (epäsäännöllisenä) äännekehityksenä šv- > š-. Vastaavanlainen äännesuhde on niitten kba s:ien välillä, joihin palautuvat ksl **swár^hkā^h* ja lt *šárka* 'harakka' (^HARAGA); samoin lt *šeši* '6' ja *šėšuras* 'appi' palautuvat šv-alkuisiin muotoihin. Nikkilä 2001a: 401 ja Nilsson 2001: 183 pitävät äännesuhdetta kuitenkin mahdottomana.

Päätelmät

Translatiivisten -tU-verbijohdosten **heltūdāk* ja **heldittāk* merkityksistä **G** ⇐ **A**, **HJKN** ⇐ **B**, **MO(?P)** ⇐ **C** ja **L** ⇐ **D**; äännesuhteesta ^KÜLLÄ ⇒ sm *kyiltyä*.

Ba etymologia sopii erinomaisesti merkityksen **C** selittämiseen. **AB** ovat kuitenkin levikin perusteella yhtä vanhoja ja konkreettisempina todennäköisesti ensisijaisia. **D** selittyy merkitysvaikutuksena a:sta *HELDEH ja **E** merkityksen **B** edelleenkehittymänä. **F** on saatu a:lta **heledā* > sm *heleä*, jonka vepsän vastine *heled* on puolestaan saanut a:lta *HELLÄ merkityksen **A**.

Äänteelliseltä kannalta voi ensinnäkin olettaa substituutiota šv- → š-, jolle rinnakkaista substituutiota kge sv- → ksm š- LägLoS s.v. *huoata* pitää mahdollisena. Toisaalta lt *švelnas* saattaa selittyä johdoksena v:stä *šilti*₂, jolloin ba lainojen lähtökieleen voisi rekonstruoida a:n **šelnas*. Koska *HELLÄ **AB** ei selity ba etymologian kautta, on kuitenkin houkuttelevinta tulkita myös **C**:n siirtyneen siihen a:sta *HELDEH, joka ba lainana liittyy sekä v:iin *šilti*, että *šilti*₂. Yleisesti oletettu *HELDEH **EFG** ⇐ *HELLÄ **C** on kumottavissa, ^HELDEH.

AB ei ← ba; **C** tuskin lainana ← ba, vaan merkitysvaikutuksena < *HELDEH.

***HEREDÄ** > sm *hereä*, ka *herie*, ve *hered*, vi *ere*, uk *herre* a.

⇒ ***her|kkä** > sm ka *herkkä*, ve *herk*, va *herkka*, vi li *erk*; ⇒ uk *herk*: *hergo*;

~ ***HĒRĒDA** > vi *hōre*

***heredä** **A** vuolas, runsaana virtaava t. satava (myös itku); makea (nauru); **B** herkästi juokseva (neste); herkästi irtoava, liikkuva; herkkä syttymään, hyvin palava; herkkä (itkemään, nauramaan, nukahtamaan ym.); **C** herkkä-, helpopolypsyyinen (lehmä); herkkämaitoinen (rinta); **D** kepeästi ajettava (ajokki, ajoneuvo); luistava, helppokulkuinen (keli); helposti niitettävä; **E** nopea, ketterä;

nokkela; **F** antelias; **G** lempeä, herkkä, tunteellinen; **H** runsas; **J** heleä, kirkas, terävä, räikeä (väri, valo); **K** heleä, kova (ääni); **L** (hehkuvan) kuuma; **M** kovakuoriseksi paistunut (leipä); **P** pahansisäinen, äksy; **R** pelokas, säikky; **S** makea (uni, unettaminen); **U** harva, aukkoinen, hatara

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
ABcDh		CD		abghs	bfgs	Cd	C	edf	E	
S	L	K	I	R	ink					
JLmPr	JkLPsu	jPu	j	j	va					
jU		j	j	va						
li	M		T	V						

> S *äre*; ⇒ vsm *herevä* **B**, Sa Kk *herevä* **AJS**, I M *erev* **EJLN**;
 ~ (*HĒRĒDA >) R-S T V *hōre* **U**

***herkkä** **A** vuolas; **B** altis vaikutuksille t. toimimaan, helposti reagoiva; helposti vahingoittuva, hauras; **C** helppolypsyinen; **D** helppo, kevyt (työstää, käyttää, ajaa jne.); luistava (keli); helposti nitettävä; **E** nopea, ketterä; reipas, vireä; **G** lempeä, tunneherkkä, tunteellinen; **J** heleä, kirkas, terävä, räikeä (väri, valo); **L** (hehkuvan) kuuma; **N** tarkka, tarkka-aistinen; valpas; **O** helposti heräävä, herkkäuninen; **R** pelokas, säikky; **T** terävä (terä, maku, pakkanen)

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
abeg	BeDgn	gn	bgn	aBCDgn	Bdgo	beg	BeDgNo	BeDGN0	bdn	enO
S	L	K	I	R	eO	ink				
BEJLnoRT	EnjIRt	ENo	ej	bNj	BGN	vain *herkko				
en	bEnr		enr	or	va	*herkk ä ~ -o				
li	M		T	V	vain *herkk ä ¹⁰					

vsm **BeG**

> Lo *herkka*, **herkedä*; Pp *herkkeä*; R-S *erk*: *ergu*, M-V *herk*: *hergo*;
 M *erk*: *ergi* (? ← li); ⇒ Sa *herakka* **AB**; Lo *herkas* **B**, R-K T V *ergas* **EJNO**;
 Lo-Au ink *herkku* (? →) R-K *erk*, va *erkku* 'maukas ruoka t. juoma; nautinto;
 koriste'; L *örk* 'himo, toive'; V *hörkulō* 'harvaan'

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šeretā* → ksa **šaretē* > P (*levikki*?) *šearrat* kirkas (väri, valo), valovoimainen; selkeä

¹⁰ Liivin muodosta on vaikea päätellä, jatkaako se ksm -o- vai -ä-päätteistä asua. Ylipitkän tavun jälkeinen mksm -A on liK:ssa usein kadonnut. SSA:n aineistossa katotapauksia ovat *köp* 'kauppa', *kūok* 'koukku' (= sm *kuokka*), *mjlk* 'miekka', *nisk* 'niiska, maiti', *pisk* 'pisara', *rist* 'kapine', *tilp* 'tylppä', *veršt* 'virsta', *voik* 'hoikka' sekä progressiivisesti liudentuneet *pūl* 'paininpuu, piitta' ja *rič* 'rivi, pino'. Toisaalta säilymätapauksia on enemmän: *aita* 'aitta', *kārpa* 'syylä', *kōsta* 'kausta', *kūrna* 'pyykkikaukalo', *kārpa* 'hilleri', *lāipa* 'laippa', *lāiska* 'laiska', *lōka* 'sipuli', *nārka* 'nurkka', *pāika* 'paikka', *pālka* 'palkka', *pilpa* 'pilppa', *pūlka* 'kapula', *tilka* 'pisara', *tūrška* 'turska', *tjlpā* 'tolppa', *ūrta* 'vinttikoirä'; (-a > -ä) *jyugy* 'hiekkä' (= sm *hiukka*) *rjšky* 'happamaton'. Myös mksm pitkän tavun jäljessä -A on voinut kadota, ^HAAVA, alaviite.

← *e*-asteinen baP **žer-* < kba **žer-* > lt *žer̃ti*: *žeria*: *žer̃e* 1 koota yhteen paikkaan, kerätä, haravoida; 2 iskeä tulta t. kipinöitä, kipinöidä; 3 sytyttää tuli; 4 viskellä, ripotella, kylvää, kaataa; 5 saada t. ottaa, kääriä (rahaa); 6 säteillä, levittää valoa; 7 loistaa kirkkaasti, häikäistä; 8 niittää, leikata viljaa kiireesti; 9 kulkea t. matkustaa nopeasti; 10 lyödä, iskeä; 11 työntää, iskeä, kaataa voimalla; 12 ampua tiheästi, tulittaa; 13 sanoa suoraan, tönkeästi; 14 ladella, lasketella (puhetta); 15 ryöstää; *žerin|ti*: -a: -o kuumentaa hehkuvaksi; *žerija* = *žarija*

~ *e*-asteinen kba **žer-* > lt *žera* = *žarija* 1 kekäle, hiili; *žeras* hehkuvat hiilet, hiillos; *žerėti*: *žer̃i* ~ -ia ~ -a ~ -ėja: -ėjo 1 kyteä, hehkua; 2 valaista voimakkaasti, loistaa, levittää valoa; 3 välkkyä, kimallella, kimmeltää; 4 päästää valoa läpi, olla reikäinen t. huokoinen, kuultaa läpi; 5 (silmistä, kasvoista) hehkua, heijastaa jtk tunnetta; *žer|uoti*: -uoja: -āvo 1–3 = *žerėti*: 1–3; 4 (silmistä, kasvoista) hehkua, säteillä jtk mielialaa; *su|žer|ti*: -sta; -o alkaa säihkyä t. säkenöidä, tuikkia, kimaltaa

~ *o*-asteinen kba **žar-* ⇒ lt *žarà* ym., ^HAARA; *žarija* 1 kekäle, hiili; 2 kipinä; 3 puna-ailakki, Melandrium silvestre; 4 kiivailija, kuumapää; *žarėti*: *žāra*: *žarėjo* valaista, loistaa, säkenöidä; *žarin|ti*, -a, -o (= *žaryti*) 1 paistaa (uunissa t. pannulla); 2 polttaa; lämmittää, kuumentaa; 3 hehkua voimakkaasti, paahtaa, porottaa

~ katoasteinen kba **žir-* ⇒ lt *žirti*: *žyra* (~ *žirsta* ~ *žirna* ~ *žinra*): *žiro* 1 pölytä, sirota, karista; virrata, valua; 2 kipinöidä; kyteä, hehkua; 3 siristää; 4 vuotaa, levitä; ksl **žir̃t̃ej* > mksl *žp|žmu*: -um̃ nähdä, katsoa ym. sl < kie **g^her(H)-* ? (Junttila 2020) **g^{wh}or*-juuren ekspressiivisenä varianttina

Junttila 2015a: 477 ja 2015c: 186, 220 liittää ims 'kirkas'-adjektiivin ba verbivartaloon **žer-* ~ **žer-*, josta jo Sammallahti 2001: 401 on selittänyt saa v:n **šearā-je-* > P *šear'rat* 'loistaa, paistaa (kirkkaana)'. Suoran ba lainan oletaminen saameen on epätodennäköistä, joten Junttila ehdottaa saa viä johdokseksi a:sta **šaretē*, jota ims:ssa vastaa *HEREDÄ. Tällöin tulisi olettaa ksm adjektiivi lainaksi ba verbivartalosta.

Päätelmät

Ims a:n laajaan merkityskirjoon kuuluu sekä konkreettisia että abstrakteja, luonteenpiirteitten ja kykyjen sekä toimintojen, kuten naurun, itkun ja unen ominaisuuksia. Semantiikan ja levikin perusteella konkretian abstrahoituminen lienee tapahtunut kehityksinä **A** > **S**, **B** > **G**, **C** > **F** ja **L** > **P**. Harvinaisehko **H** on varmaankin < **A** ja EMS:n aivan yksittäinen (Khk) **M** < **L**. 'Kirkkaat' **J** ja **K** taas liittyvät toisiinsa synesteettisen metaforan kautta, jonka todennäköinen suunta on levikin takia **J** > **K**. 'Terävä' **T** voi olla syntynyt joko 'kirkkaasta' **J**, 'kuumasta' **L** t. 'tarkasta' **N**.

Ksm **herkkä* **ENOR** ja ve *hered* **E** eroavat muusta *HEREDÄ-sanueesta (etenkin **O S**:n suorana vastakohtana!) ilmeisinä johdoskorrelaattina v:lle **herättä|däk* 'herättää' (sm *herättää*, vi *aratada*, uk *herätäg*), mutta tarkkaa rajaa niitten ja muun sanueen välille ei voi vetää: esim. **E** 'nopea, ketterä' voi palautua myös 'tuliseen'. Lt v:n *žer̃ti* nopeaan toimintaan viittaavat merkitykset 8 ja 9 ovat tuskin suorassa yhteydessä ksm sanueen merkityksiin **DE**, vaan

palautunevat (liekkien) 'lyömiseen' (10): hyvin samanlaisia merkityksiä on äänteisesti läheisellä v:llä *šerti: šeria: šéré*, mutta niihinkään ei liity 'heräämistä' t. 'valppautta'. Sen sijaan **herättä|däk* on ajateltavissa a:n **heredä* johdoksena, jolloin merkityksen 'herättää' taustalla voi olla 'häikäistä kirkkaudellaan (hereille)'. Adjektiivikantaisuutta tukee se, että kausatiivijohdoksen muodollinen kantaverbi, sm *herätä* on paljon suppeampilevikkinen ja sille rinnakkaisen johdoksen R I *ergata*, R-S, M-T *ärgata* ym. 'herätä' kantana on *-kk*-n perusteella a. **herkkä*; merkityksen 'herätä' ims ilmaisimet on kartoittanut IMSK II 296–301.

Lt verbien *žerti*, *žarėti* ja *žirti* pohjalta on ksm sanueen lähtömuodoksi rekonstruoitavissa kba **žer*-kantainen adjektiivijohdos, jonka äännesuhde kantaverbiinsä on sama kuin lt a:lla *gēras* 'hyvä' joko verbiin *girti* 'ylistää' (ALEW) t. ie juureen **g^{wh}er-* 'lämmin' (SEJL). Koko ba sanueen pohjalta sille voidaan rekonstruoida merkitykset J 'kirkas' ja L 'kuuma'. Muodoilla **heredä* ja **herkkä* ne eivät ovat säilyneet Suomenlahden pohjoispuolella, mutta johdoksella *herevä* on Muolaasta (Kk) kirjattu käyttöyhteys *Äske paisto* (aurinko) *nii herevästi* (SMS). Lt sanueeseen kuuluu a. *žairūs* 'kuuma', jonka balttilainen (ei kie) *ai*-aste osoittaa suhteellisen myöhäiseksi (SEJL s.v. *žerėti*).

Lt v:n *žirti* merkitys on voinut laajentua sekä 'kipinöimisestä' 'siroamisen' kautta 'vuotamiseen' että valon ja lämmön 'virtaamisesta' nesteen 'virtaamiseen'. Jos nämä kehitykset ovat tapahtuneet jo kantabalttissa, voi **žer*-adjektiiville rekonstruoida myös merkitykset U 'hajanainen, harva' (← 'sirota') ja A 'vuolas' (← 'virrata, vuotaa'). Tällöin muutkin merkitykset ovat selitettävissä balttilaislainan kautta, sillä A:sta on voinut kantasuomessa kehittyä B ja pohjoismurteessa C, B:stä ja C:stä edelleen D.

Selityksessä on pari ongelmaa. Ensinnäkin merkitystä A on tavattu vain suomesta; siitä kehittynyt merkitys on kuitenkin saattanut säilyä Karksin (M) esiintymässä *mea keedä* 'seantse ergu (vedelavöitu) pudru' (EMS).

Toiseksi A:lla ja sen johdannaisilla on ilmeinen yhteys **hëra*-sanueeseen, johon kuuluvat s:ien sm ka *hera* 'hera', li *yrä* 'kuola' ja vi uk *hōrasilm* 'herasilmä' (? ~ ve *here* 'lanta') ohella verbipari sm *herua*, ka *heruo* ~ sm *herahtaa*, ka *herahtuo* (? ⇒ ve *herata* ~ *herauta* 'naida kutaista'; uk *Se hōrutōdas*), va (SSA) *ōrahtaa* ja johdoss. sm *herukka*, uk *hōrak* 'viinimarja' (~ liL *yrä|māra* id., vrt. I *irā|māra*).

Koko **HEREDÄ*-sanueesta voi **hëra*-lähtöisiksi siis selittää peräti kaikki **ABCDEFGHI**-merkityskirjoon kuuluvat muodot. Näillä odotuksenmukaista on takavokaalisuus, jota kuitenkin osoittavat vain Lo *herkka* **ABCG** ja *herkas* **B**, Sa *herakka* **AB** sekä mahdollisesti suoraan s:sta **hëra* johdettu Lo–Au ink *herkku* 'maukas ruoka jne.' (? = L *ōrk* 'himo, toive'). Muotojen **hëredä* ja **hërkka* etuvokaalistuminen alun perin erilähtöisten sanojen **heredä* ja **herkkä* vaikutuksesta (ja yhtyminen niihin tämän seurauksena) on ymmärrettävää, semminkin kun myös merkitykset ovat osin sekaantuneet ja vaivoin täysin erotettavissa. Samalla tapaa lienee etuvokaalistunut myös **hërkku* > R–K *erk*, va *erkku* 'maukas ruoka' (elleivät ? ← sm).

Kantamuodon **hëra* on Koivulehto 1976: 248 yhdistänyt lat s:iin *serum* 'hera', mutta lainanlähteeksi tulee tällöin olettaa ilman jatkajia kadonnut kge

vastine, joten selitys on epävarma. Yhtä hyvin voisi olettaa kba *žer-kantaista substantiivina, jonka lähtökohtana on *žir-verbin merkitys 'valua', mutta selityksen heikkoutena on sen perustuminen vain liettuasta tavattuun verbin merkityksenmuutokseen. Toinen äänteellisesti mahdollinen ba lähtömuoto olisi lt šēras, šāras 'rehu' (← šērti 'ruokkia'), mutta lt sanueella ei ole tunnettuja ie vastineita eikä merkitysvastaavuus ole riittävä.

Vi-uk alueelle rajoittuvaan merkitykseen U 'hajanainen, harva' liittyy erillinen ongelma. Merkitys ei voi palautua siin *hēra, mutta suurin osa siihen liittyvistä muodoista on takavokaalisia: vi hōre, uk hōrrō U, V hōrgulō 'harvaan'. Mulkissa, pohjoisempana Viljantimaalla ja Häädemeestessä on kuitenkin ere. Muuten *HEREDÄ-sanueeseen kuuluu vain etuvokaalisia muotoja. *Hērēda U on siis joko erotettava näistä tai sen takavokaalisuus on selitettävä jostain ulkopuolisesta vaikutuksesta lähteneeksi ja (K L) M ere säilymäksi.

*heredā JKL(T) ← ba a. *žer- 'kirkas'; *heredā ENOR(T) ~ *herättä|dāk ? ← *heredā JKL; *hērēda BCDFGHS < A ← *hēra ?? ← ba s. *žer- 'hera' t. ?? ← kge; *hērēda U ?? joko < *heredā ← ba a. *žer- 'kirkas; harva' t. erillisenä lainana ← ba a. *žer- 'harva'.

*HERHILÄINEN > sm herhiläinen, ka herheläine, vi herilane;
> va öröläine, uk hūūrlāne s.

A iso ampiainen; puupistiäinen; muu isokokoinen, aggressiivisen oloinen lentävä hyönteinen

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
a	a	a	A	A	a	A				
S	L	K	I	R	A	ink				
A	A	A	A	A	A					
		A	A	A	va					
li		M	T	V						

vsm A

> Hä-Vie ink va R S hörhi-, hörhy-, hörhöläinen, hör(r)i(l)äinen ym.;
T V (h)ūūrlāne; V ūrlāne

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šerši-lä-

← baP *šeršiljas < kba *šir^hs(i)lias > lt širšl̥ys 1 herhiläinen, Vespa crabro; 2 ampiainen, Vespa vulgaris; 2 herhiläispesä; pr širsilis herhiläinen

t. ← baP *šerši- < kba *šir^hsias > lt širš̥ys = širšl̥ys; lv širsis 1 herhiläinen, iso ampiainen; vihainen ihminen; 2 iso musta piikikäs kuoriainen

t. ← baP *šerši- < kba *šir^hšia^h > lt širšė = širšl̥ys;

t. ← baP *šeršen- < kba *šir^hšen- > lt širšuō ~ širšinas = širšl̥ys; lv širsenis ~ širsenis ~ širsenis ~ širsins ~ širsans ~ širsnis² = širsis; ven-ksl

c(m)pʒuɐnɐ, tšek *sršeň*; kesl *sʀšljén*; pl *szerszeń*, ven *uepʉenɐ* ym. sl. herhiläinen

(EDBIL, AIEW) \leftarrow kba **sír^hs-* < kie **kʀh₂s-* pää (SEJL, AIEW) \Rightarrow **kʀh₂s-r-ön* > lat *crābrō* herhiläinen; \Rightarrow **kʀh₂s-n-* > mysa *hornuz*, eng *hornet* id.

Thomsen 1890: 108, 224 esittää, että balttilaisperäiseen kantaan on liittynyt hyönteisten ja kasvien nimissä tavallinen johdin *-Ainen* t. *-LAinen* (^VAPSA, ^TAKIA). Ims varianttien *-ö-* ja *-ō-* johtuvat äänteellisestä läheisyydestä onom. verbeihin sm *hōristä* ja vi *hōrisema*. Mikkola 1906 tuo paralleeliksi vielä s:n *KIILI. Kalima 1936a: 100 tarkentaa, että ims *-l-* voi kuulua joko kantasanaan tai johtimeen, koska ba muodoista päästään yhtä hyvin sekä ksm asuun **šerši-* että **šeršil-*.

Päätelmät

Etymologia on muodon ja merkityksen puolesta moitteeton. Ba-sl sanueeseen kuuluu sanan affektisuudesta johtuen useita eripäätteisiä johdosvariantteja ja varhaisinta johdosta on mahdotonta rekonstruoida täysin varmasti (Kirjallisuudesta ^EDBIL). Todennäköisesti alkuperäiseen 'herhiläistä' merkinneeseen kie s:n **kʀh₂s-* 'pää' johdokseen on kuitenkin kuulunut *-n-* johdinelementti, joka useitten ba-sl varianttien ohella esiintyy myös lat ja ge vastineissa. Ba-sl kielissä myös sen tilalla t. ohella esiintyvällä *-l-*elementillä on laaja levikki (lt *širšlys*, pr *sirsilis*, kesl *sʀšljén*). Lähtöasuna on siis voinut olla ba vartalo **šeršila-* (< kba **sír^hšila-*), mutta myös baI kielistä tavattu **širši(j)-* (< kba **sír^hšia-*) sopii, jolloin *-LA-* selittyy ksm johtimeksi.

\leftarrow ba.

***HERNEH** > sm *herne*, ka ve uk *herneh*, va *erne*, vi *hernes*, li *jėrnaz* s.

A Pisum-suvun viljelykasvi; **B** isorokko

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
a	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
S	L	K	I	R	A	ink				
A	A	A	A	A	A					
A		A	A	AB	va					
li		M	T	V						

vsm **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šerneš*

\leftarrow baP **žerni-* < kba **žir^hnia-* > lt *žirnis* 1 herne; 2 hernemaa; 3 anat. ranteen luu; 4 viikatteen terän tylppä puoli; 5 ampuma-aseen tähtäimen lovi; lv *žirnis* 1 herne; mon. *žirni* 2 isorokko; 3 myhkyrät langassa tms.; 4 pupillit

~ pr *syne* jyvä; ksl **z'ir^hna* > mksl *зрѣно* ym. sl id.

< kie **grh₂-nom* > lat *grānum*, miir *grán*, go *kaurn*, msk ru *korn* ym. ie jyvä

Ba etymologiaa esittää Thomsen 1869: 48, 80; pääte-edustusta perusteleo Kalima 1936a: 198. Langin 2016: 17 mukaan sana on lainautunut Baltiassa eikä idempänä Volgan varrella, sillä Liettuan itäosassa hernetä viljeltiin viimeistään pronssi- ja rautakauden taitteessa.

Päätelmät

Etymologia on kaikin puolin esimerkillinen. Merkitys **B** 'isorokko' selitty vōrossa käännöslainana latviasta.

← ba.

***HEÜHEN** > sm *höyhen*, ka *heyhen*; > ve *heun|ez: -he-*; va *eve*; ~

***HEÜHEIN** > Lo *höyhen*; > vi *ehmes: ehme* s.

A untuva, pieni sulka; **B** haituva, höytyvä, pieni karva, kuitu

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
S	L	K	I	R	A	ink				
A	a	ab			a					
					va					
li		M	T	V						

vartalossa -m-
vartalossa -m- t. -n-
vartalossa -n-

vsm **A**

> Lo *hyähen, häähen*; Hä *höyhenä, höyhänä, höyhönä*; Lo Hä Pp *höyheme-, höyhöme-*; Lo Hä *höyhäme-, höyhämä*; Ek-ly *höyhtene-*; Vie *höyhteme-*; ve *heunez: heunhe-*; ink *höüne-*; L *ehem(es): ehme*; S *ehe: -me*; L S *ehmes: ehtme*;

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šewšmen* → ksa 1098 **ševšem* > In (-T) *soovsá: soksam* karva

← baP **šeušmēn* < kba **šeu^hš|mēn* n (t. **-mōn m?*): -men-

← **šeu^hš-* (t. **šeu^hš-?*) > lt *šiauš|ti: -ia: -é* 1 nostaa, kohottaa (hiukset, karvat, höyhenet) pystyyn, pörhöttää; saada vedenpinta väreilemään t. aaltoilemaan; riepottaa; nyhtää rikki; vanuttaa, huovuttaa; 2 suututtaa, ajaa karvat pystyyn; 3 nostattaa, yllyttää; 4 nousta vastaan, tehdä vastarintaa; 5 pullistella, ylpeillä; 6 kiiruhtaa, juosta; oikaista; 7 väristä; lv *šauš* (~ *šaušt*): *šauš: šauta* piiskata, ruoskia; refl. -*iēs* nostaa karvansa pystyyn

⇒ lv *šaušmas* kauhu, pelko; (LEW) ksl *susmat* pörröinen, rypistynyt

EES s.v. *ehmes* julkaisee Vaban etymologian, jota ei toistaiseksi ole perusteltu.

Muut selitykset

1. Em. rinnastuksen saameen on esittänyt E. Itkonen 1959b: 306.
2. Hahmo 1994a: 67 pitää mahdollisena *-t*-listen varianttien ensisijaisuutta ja sanueen yhteyttä verbeihin va *ehittää* 'koristella, pukea kauniiksi' ja vi *ehtida* 'koristella, ehottaa', jotka näin tulisi erottaa sm v:n *ehtia* 'ennättää' yhteydestä. Myös M V *õhm*: *-a* 'kalvo, ohut kerros' liittyy Hahmon mukaan s:iin *HEÜHEN.
3. EES mainitsee myös onomatopoeettisen alkuperän mahdollisena.

Päätelmät

Onomatopoeettinen alkuperä on äärimmäisen epätodennäköinen, sillä höyhen ei tuota juuri minkääläistä ääntä.

Sanaan kuuluvat kantasuomesta lähtien sekä *h*-alkuisuus että *-eü*-diftongi niin ims kuin saamenkin vastineitten perusteella. Niinpä sen johtaminen 'koristelemista' merkitsevästä va ja vi verbeistä vaatisi rekonstruoimaan näitten mksm asuksi **heühtV-* (? ← *ba*, ^*lt šiausti*). Hä Sa *höyhtyä* 'tulla reheväksi, lihoa, menestyä' tulee merkitykseltään tätä lähelle, mutta on kuitenkin laajalevikkisemmän *höystyä*-verbin variantti. Mahdollista on myös selittää L S *ehtme*-vartalon *-t*- äännevaikutukseksi v:stä *ehtida* ja olettaa Ek-ly *höyhtene-*, Vie *höyhteme-* sille rinnakkaisiksi toissijaisen vahvan asteen esiintymiksi.

Ink *höüne-* on säilymämuodon *höyhene-* sporadisesti lyhentynyt rinnakkaisvartalo. Ve *heunhe-* taas on syntynyt epäsäännöllisestä metateesistä < **heuhne-* (Hahmo 1994a: 67). Va *eve* on alkuosaltaan säännöllinen vastine, sillä ksm *-eüh-* > va *-ev-* (^Kettunen 1930: 85), mutta vartalonsa sana on vaihtanut tavallisempaan (odottaisi muotoa ***evee*).

L S *ehmes* voisi periaatteessa selittyä säännöllisen metateesin tuottamasta muodosta **ehves* < **heühes*, mutta rinnakkaiset S *ehe*: *-me* ja L *ehem(es)* osoittavat *-m*-n alkuperäiseksi ja diftongin *-eü-* jälkikomponentin kadonneeksi.

Kantasuomeen rekonstruoidut kolmitavuiset *-me*-vartalot ovat kaikki *-ime*-johdoksia (poikkeuksena **südämme-*), joihin diftonginloppuisen *-i*-n kadottua on virossa ja lounaismurteissa liittynyt paljon alun perin muunvartaloisia substantiiveja. Näihin voisi kuulua myös muualla ims:ssa yleinen (^kartta) *-ne*-vartaloinen *HEÜHEN, mutta saamen vastineet näyttävät tukevan jonkinlaisen *-me*-aineksen aiemmuutta. Muotopaljouden voisi selittää olettamalla kanta-asun **ševšmene-*, jonka raskas sisäkonsonantisto on yksinkertaistuessaan tuottanut yhtäällä vartalon **heühe(i)me-* ja toisaalla **heühene-*. Viron *-ü*-n kadon taustalla voi olla peräti mksm **heühmen*, jossa *-m-* on estänyt metateesin *-üh-* > *-hv-*.

Ba alkuperä edellyttää johdosta **šeuš-men-* (< kba **šeu^hš|men-*), jonka kantaverbin levikki ulottuu vain itäbalttiin. Jos kesl *susmat* on johdos sen kadonneesta vastineesta, sanueen voi osoittaa riittävän vanhaksi lainaetymologian kannalta.

Liettuassa deverbaalisia *men*-johdoksia esiintyy niin teon, sen tuloksen t. kohteen kuin tekimen ja tekopaikankin niminä. Tuloksen- ja kohteenimillä Ambražas 1993: 88 mainitsee mm. s:t *armuo* 'viljelykelpoinen pintamaa; maaperä' ← *arti* 'kyntää, aurata', *augmuo* 'kasvi; hedelmä; verso, jälkeläinen' ← *augti* 'kasvaa', *lenkmuo* 'taive; nivel' ← *lenkti* 'taivuttaa', *sémuo* (^SEEMEN)

ja *želmuo* ([^]HALMĚH), tekimennimenä s. 186 s:n *juosmuo* 'vyötärö; vaateen vyötäröosa' (= lv *josmenis* 'vyö') ← *juosti* 'vyöttää'. Slaavilaisella taholla *men-* johdoksia on sekä maskuliineja että neutreja (Matasović 2014: 25–8), kuten 'kantamista' merkinneestä ie verbistä johdettu mksl *брема* 'kuorma, taakka'.

Syntaktissemanttisesti näihin verrattava, verbin ja sen prototyypin objektin välinen johtosuhde on ajateltavissa v:n **šeuš-* 'nostaa hiukset, karvat t. höyhenet pystyyn, pörhöttää, pörhistellä' ja sen ilmeisesti affektiivisen johdoksen **šeuš|men-* 'karva t. höyhen' välille. Koska oletetulla johdoksella ei ole säilyneitä vastineita, jää sen lainautuminen ksm:een kuitenkin epävarmaksi.

? ← ba.

***HIHNA** > sm *hihna*, ka *hihna*, ve *hihn*, va *ihna*, vi, uk Lei *ihn*; > li *nī'ņ* s.

A (nahkainen) vyö; nauha, remmi; viileke; nuora, lanka

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
S	L	K	I	R		ink				
A			a		A					
A		a		a	va					
li		M	T	V						

vsm A

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šišna* ~ ers *куна*, mkš *šna* hihna; ma *uįjumō* nahka; hihna, remmi
 ← kba **šiks-na^h* > lt *šikšnā* 1 valjaisiin ja jalkineisiin käytettävä parkitseminen nahka; 2 kapea nahkanauha t. -suikale; 3 nahkavyö t. -hihna; varstan sidos, ies; 4 nahkaruoska; 5 nahkainen säkki eläinten ruokkimiseen; 6 sauri, itarus; lv *siksn|a* ~ -s ~ -e hihna

Ba alkuperää ims ja md s:eille esittää Donner 1884: 266, Thomsen 1890: 153, 223 myös ma s:lle, sillä ma -*št-* edustaa aiempaa -*šn-*ää. Paasonen 1902: 188 ja Korhonen 1981a: 179 osoittavat myös saamesta vanhoja näihin yhdistettäviä, mutta vokaalin perusteella ilmeisesti erikseen ksm:sta lainattuja muotoja: P *sisti* 'poron parkkinahka', Lu *sas'ne* 'säämiskä', Et *säsnie* 'nahka, josta karva on poistettu liottamalla'. Kalima 1936a: 101 rekonstruoi ba lähtömuodon merkitykseksi 'nahka', johon edelleenlainat saameen viittaavat.

Setälä 1916: 499 palauttaa sanueen suorastaan itämerensuomen, saamen, mordvan ja marin yhteiseen kantakieleen, johon se olisi ba taholta saatu. Näin myös Linde 2007: 31–3. Kalima 1936a: 101 sitä vastoin pitää md ja ma sanoja rinnakkaislainoina, samoin Grünthal 2012b: 318, jonka mukaan ims, md ja ma muotoja ei vokaalin puolesta voi palauttaa yhteiseen kantamuotoon. Mägiste

1959: 171, 176 vastustaa koko laina oletusta mariin saakka ulottuvan levikin takia.

Kalima 1934: 4 huomauttaa, ettei ba lähtömuodolla ole varmaa etymologiaa.

Päätelmät

Saameen lainautuneitten sanojen perusteella ims alkumerkitys näyttää olleen sekä 'nahkainen vyö t. remmi' että 'vöihin ja remmeihin käytettävä nahka'. Tämä sopii hyvin yhteen ba sanueen merkitysten kanssa. Myös ksm äänneasu on ba alkuperän kannalta ongelmaton. Epätodennäköiseksi sen tekevät kuitenkin lt–lv sanueen etymologiattomuus sekä ims sanan oletetut vastineet marissa asti.

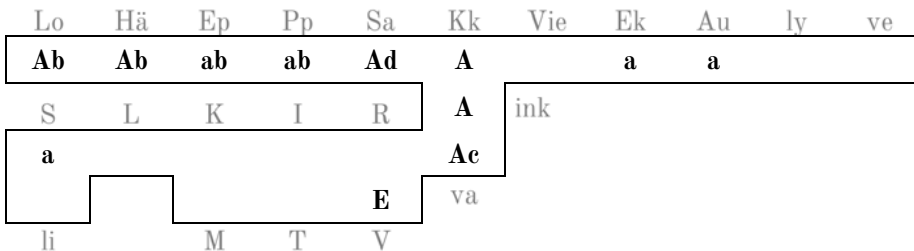
Sanalle on rekonstruoitavissa länsiuralilainen kantamuoto, johon palautuvat ims ja md sanat sekä mahdollisesti saEt *säsnie* ja Lu *sas'ne*. Md muodoista on ensitavun vokaali heittynyt, mikä *k*:n jäljessä suhusibilantin *š* t. -affrikaatan *č* edellä on ei-väljille etuvokaaleille *i* ja *e* tyypillistä, vaikkakaan ei poikkeuksetonta. Vokaalin kato ei siis ole rekonstruktion esimd **šikšna* esteenä, vaikka myös **šikšnä*, **šekšnä* ja **šükšnä* ovat yhtä mahdollisia. Periaatteessa voidaan siis olettaa urL **šikšna*, joka on lainattu itäbalttiin. Varjoja kantasuomalaisia tai sitä vanhempia ur lainoja ba kielissä ei kuitenkaan ole (^HÄHKÄ).

Marin -*ü*- tukee rekonstruktiota **šükšnä*, joten ksm ja kma muodot eivät ole yhteensovitettavissa, vaikka kantamordvaan voi rekonstruoida kumman tahansa kanssa yhteensopivan asun. Myös sananalkuinen *š*- ja sanansisäinen - (*k*)*šn*- puhuvat s:n **ŠIŠNA* kantaauralilaisuutta vastaan. Todennäköisin selitys lienee ba, urL (> saa, ims, md) ja ma sanojen rinnakkainen lainautuminen jostain Koillis-Euroopassa laajalti puhutusta, mutta sittemmin kadonneesta kielestä (^SALO).

Ei ksm ← ba, vaan tuntematonta yhteistä lähtöä.

***HIIVA** > sm (→) ka *hiiva*, va *iiva*, vi uk *hiiv* s.

A käyte- ja nostatusaine; kaljan pintaan nouseva vaahto t. pohjasakka; **B** humalat juomassa; **C** leivän juuri; **D** tuhka, pöly, höyde; **E** puru



vsm **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šiiwa

← kba *š^hwas > lt šjvas a. 1 kimo; vaaleaverikkö; 2 harmaa; harmaahapsinen; pr sywan harmaa; ksl *s^hwu a. > pl siwy harmaahapsinen; harmaa; sln šiv, kesl šiv harmaa; ven cue (hevosesta) harmaa; ym. sl

< kie (katoasteinen) *kih₁-wo-

~ kie (e-asteinen) *kieh₁-wo- > mia šyāvāḥ tumma, tummanruskea; (ALEW) meng hēwen sininen

Koivulehdon etymologian on julkaissut Plöger 1982: 93, joka mainitsee lähtömuodon vastineina liettuasta paitsi a:n šjvas, myös s:n šjvas 'mehu, kotikalja'. Häkkinen NES s.v. hiiva esittää merkitysyhteytenä, että hiiva on harmaata sienimassaa, joka kasvaessaan aiheuttaa nesteiden käymisen ja taikinan nousemisen. Linde 2007: 35–7 tuo lisäksi merkitysparalleelin ven кѡac 'kalja' ~ pl kwas 'happo'. Hänen mukaansa ba sanan lähtömerkitys lienee ollut 'home' ja hiiva muistuttaa toiminnaltaan hometta.

Muu selitys

= ers цов, mkš šov 'vaahto'; ma цов 'vaahto, kuohu'

Anderson esittää 1879: 114 mordvan ja 1893: 30, 198, 226 marin vastineita s:ille *HIIVA ja v:ille hiveltää. Paasonen 1896: 10–1 perustelee oletettua vokaalinpidentymää paralleeleilla sm tytyä ~ tyytyä ja ivata ~ iivata. Samaan yhteyteen hän liitti v:t hioa, hivellä ja hiivata sekä s:n hiva 'hiiskahdus, tuulenhenkäys'. Paasonen kuitenkin pitää md sanaa mahdollisena sm s:n hyy 'jäähohjo' vastineena.

E. Itkonen 1946: 303 pitää rinnastuksia merkityssyistä epävarmana, mutta esittää vokaalisuhteen ims i_a = md o paralleeleina sm nila = ers цола 'mehu; mahla; neste', sm hiha = ers ожа id., sm hinta = ers цонда 'raha' ja sm hioa = ers цоаме 'teroitaa, hioa; raastaa'. LägLoS s.v. hiiva katsoo, että myös ims, md ja ma merkitykset sopivat yhteen.

UEW 621 pitää vokaalisuhdetta ims i ~ ma o perintösanassa mahdottomana. Linde 2007: 35–7 pyrkii kumoamaan myös Itkosen esittämät ims–md vokaalisuhdeparalleelit.

Päätelmät

Merkitykset **BC** ovat johdettavissa merkityksestä **A**. Merkitysten **DE** toissijaisuus **A**:han nähden ei ole yhtä ilmeinen mutta levikin perusteella todennäköinen.

Md -o- on ims -i-n odotuksenmukainen vastine takavokaalin edellä, vrt. myös sm iho = ers ёшо 'pinta' ja sm kiro = ers кор 'luonne, luonto'. Sen sijaan ma цов on äännesyistä erotettava kummastakin, vrt. sm kiro = ma цур|ыктылаи 'piestä kieltään, soittaa suutaan' (UED). Ims vokaalinpidennys on luultavasti h-n vaikutusta, ^HAARA. Myös semantiikan kannalta yhteys md sanueeseen on uskottava, sillä merkitystä 'oluen vaahto' tavataan ims sanalla kaikkialla merkityksen 'hiiva' yhteydessä (**A**).

Paasosen sm *hiivaan* ja sen mahdollisiin md vastineisiin rinnastamat sanat taas on merkityssyistä erotettava. Myös merkitysten 'hiiva' ja 'harmaa' välinen yhteys on epäilyttävä, merkitystä 'home' taas ei edes tavata ie taholta.

Lt *šjvas* 'mehu, kotikalja' on s:n *syvas* id. toissijainen variantti ja siten etymologisesti erilähtöinen kuin a. *šjvas*, jonka vaikutus on toki voinut aiheuttaa sen alkukonsonantin vaihtumisen, mutta tämä tuskin kuitenkaan on tapahtunut rinnakkaisesti myös kantasuomen balttilaislainojen lähtökielessä.

Ei ← ba, vaan = md.

***HINTA** > sm ka *hinta*, ve vi uk *hind*, va *inta*, li *inda* s.

A maksuksi vaadittu t saatu määrä; **B** palkka;

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	AB	A	AB	A
S	L	K	I	R	A	ink				
AB	AB	AB	AB	AB	AB	va				
A		AB	AB	AB						
li		M	T	V						

vsm **AB**; **C** maksuväline, raha; vvi **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šimta* = ers *чонда* hinta, arvo; raha

← baP **šimta* < kba **šimta* > lt *šĩntas* 1 sata; 2 sadas; lv *simts* sata; ~ (ensitavun vokaaliltansa epäsäännöllinen) ksl **suta* > mksl *czmo* ym. sl id.

< kie (SEJL) **h₁k₁m₁tóm* t. (EDBIL) **dk₁m₁tóm* t. > mia *šatam*, kr *ἐκατόν*, lat *centum*, miir *céd*, go *hund*, tok **A** *kánt*, **B** *kante* ym. ie id.

Etymologiaa ehdottaa Uotila 1990a: 137–9. Hänen mukaansa ksm alkumerkitys lienee 'suuri määrä pieniä turkisinahkoja', lähinnä helposti isoiksi nipuiksi koottavia oravannahkoja, jotka ovat pohjoisilla alueilla olleet yleisin vaihtoväline: esim. ma, pe ja tat kielissä 'orava'-sanaan liittyy merkitys 'kopeekka'. Myös sm *raha* palautuu 'nahkaa' merkitsevään ge sanaan, ja on Koivulehdon 1996a: 425 mukaan alun perin viitannut turkisten lukuun. Ers *чонда* voi Uotilan mukaan olla joko ← ba t. (Dobrodomov) ← turk.

Helimskin 1997b: 237 mukaan semanttinen yhteys on kuitenkin epäuskottava, ja Venekuté 2002: 175–6 huomauttaa, että lainatun lukusanan abstrahoituminen on epätavallista.

Muut selitykset

1. Setälästä 1896a: 37 alkaen on ims sanaa verrattu ers siin *чандо* 'ostos tms.', mutta rinnastuksen virheellisyydestä huomauttaa jo Bubrih 1937: 91, ja äännesuhteeseen vedoten sen kumoa Aikio 2015a: 4.

2. Soosaar 2005a: 139 rinnastaa = ma *шыдаг* 'vehnä'; hntI *länt, jänt*, E *tänt* 'vilja, ohra', P *länt* 'jauhot'. Hän rekonstruoi ma ja hnt sanoille kantamuodon *šääntä ~ *šäntä, joka tulee lähelle Katzin 2003: 227 ims-vo rekonstruktiota *šänta. Maanviljelyksen levitessä voitiin viljaa käyttää morsiamen lunnaina tai jopa rahan tavoin kuten Egyptissä, sillä sitä oli helppo mitata ja sen arvo oli korkea, koska sadot olivat nykyiseen verrattuna pieniä.

Päätelmät

Merkitykset **AB** voivat levikistä päätellen olla kummatkin alkuperäisiä; **C** vaikuttaa oppitekoiselta.

Aikion (UED) mukaan em. hnt sanat ovat johdoksia ur verbistä *sewi- (> sm *syöä*) 'syödä' eikä ma *шыдаг* kuulu äännesyistä niitten yhteyteen. Ur -nt- edustuu marissa -nd-nä, joten se ei voi olla myöskään s:n *HINTA vastine.

Uotilan etymologia on äänteellisesti moitteeton ja semanttisesti mahdollinen, mutta jää merkityseron takia epävarmaksi.

? ← ba.

*HIRCI > sm ka *hirsi*, va *irsi*, vi *hirs*, uk *hirs* s.

A puunrungosta valmistettu pitkä rakennuspalkki; **B** hirttoväline; **C** riuku, salko, tanko, orsi

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
AB	AB	AB	AB	AB	AB	Ab	Ab			
S	L	K	I	R	Ab	ink				
C	C		ac	e	AB					
		c	C	Ac	va					
li		M	T	V						

vsm **AB**; **D** tukkipuu?

Balttilaislainaetymologia

< kksm *širti

← kba *šir^hdi- t. *šir^hdia- t. *šir^hdia^h

~ lt *žar̃dis* (~ *žard̃ys* ~ *žar̃dis*) 1 riuku, tolppa; 2 orsi; 3 aitaus, haka; 4 riukuaita; 5 paratiisin puutarha; 6 tarhurille t. viljelijälle kuuluva maa-alue; pr *sardis* aita; hevosaitaus;

~ kba (SEJL) *žardas t. mieluummin (EDBIL, AlEW) *žar^hdas > lt *žardas* 1 riuku; 2 korkea riukurakennelma, johon ripustetaan kuivumaan pellavaa ja herneitä; nikkaroitu teline; 3 aitaus, haka; 4 riuku- t. orsiteline; 5 nuotio; lv *zārds* jalusta t. teline herneiden, pellavansiementen yms. kuivattamiseen; mon. *zārdi* viljankuivatusteline; ven *зо́родъ* auma, suova; aidattu alue ym. sl

Ensinnä sanaa ehdottaa balttilaisperäiseksi Būga 1908: 29, 189. Lainaetymologian ba vastineineen esittää Nieminen kahdessa balttilaisperäisiä rakennus- ja työvälinepuitten nimiä kartoittavassa artikkelissa (1945b, 1963c). Odotuksenmukaisen *-i*-n sijaan ba sanoissa on *-a-*, jota Nieminen perustelee ba vaihtelulla *-ir-* ~ *-ar-*: edellinen esiintyy mpr:ssa joissakin sanoissa joissa itäbaltissa on jälkimmäinen. Koivulehto 1979c: 135 tuo vielä lisäperusteeksi, että kaikki ims *-rte*-vartaloiset sanat ovat lainoja samalta aikakaudelta.

Salo 1997a: 59, 60, 112 täsmentää sanan merkityshistoriaa. Hänen mukaansa merkitys 'rakennuspalkki' on toissijainen ja sana tarkoittanut alun perin ohuempaa (veistettyä?) puuta, kenties oksapunosseinän pystypuuta.

Balttilaislaina oletusta vastustaa Kallio 2006a: 159 ja 2012: 233, sillä ba kielistä ei ole tavattu oletettua katoasteista (*-ir-*) muotoa. Junttilan 2015: 244–5 mukaan mksl katoasteista muotoa *жърдъ* (< kba **girdis*) on kuitenkin mahdollista pitää epäsuorana vihjeenä siitä, että myös kannan satemisoituneesta muodosta on aiemmin esiintynyt katoaste **žirdis*. Kyseessä on yksi baltoslaavilaisista sanueista, joihin kuuluu *satem-* että *kentum*-muotoja: edellisiä ovat lt *žardas*, *žardis* ja ven *зород*, jälkimmäisiä ven *жърдъ* 'salko, riuku' ja *зород* 'kaupunki'.

Muu selitys

Slaavilaista lainaa ← ksl **girdi* > mksl *жърдъ*, pl *żerdź*, sln *žrd*, ven *жърдъ* (ym. sl) 'salko, riuku' pitää tietyin ehdoin mahdollisena Setälä 1891: 304: "Jos *hirsi* tunnustetaan slaavilaiseksi lainaksi, niin samalla on tunnustettava hyvinkin varhaista slaavilaista vaikutusta suomalaisissa kielissä, sillä paitsi *ž*:n edustusta *h*:lla tavataan tässä sanassa toinenkin vanhaa ikää osottava tuntomerkki, dentaaliklusiilin muuttuminen *s*:ksi *i*:n edellä". Tämä edellyttäisi slaavilaiskontaktien samanaikaisuutta balttilaiskontaktien kanssa, minkä vuoksi Mikkola 1938a: 84 vastustaa Setälän oletusta.

Slaavilaisetymologian nostaa esiin Koivulehto 1990b: 151–3 paralleeliksi toiselle ksm *š* > *h* -muutosta edeltäväksi katsomalleen sl lainalle **HAUKI*. Lainautumisen on kuitenkin täytynyt tapahtua slaavilaiskielten ns. ensimmäisen palatalisaation [tässä kba *gi-* > ksl *gi-* > *d'ži-* > *ži-*] päätyttyä vasta 500 jKr. paikkeilla, mutta Kallio 1998a: 212 ajoittaa ksm *š* > *h* -muutoksen noin vuosituhatta varhaisemmaksi ja pitää slaavilaisperäisyyttä siksi mahdottomana. Hän ehdottaa lähtökieleksi varhaista ba-sl murretta, jossa vastaava kehitys olisi tapahtunut jo vähintään tuhat vuotta aiemmin.

Nyttemmin kantasuomen kronologiaa on myöhennetty ja Kallio 2006a: 159 sekä kannattaa sl laina oletusta että esittää muitakin samaan kerrostumaan liittyviä etymologioita; samoin Koivulehto 2006b: 180–2 ja 2008: 313, 318. Oletettuja varhaisia slaavilaislainoja ovat kritisoineet Gliwa 2009: 193–7 sekä Saarikivi 2009b: 115–6, jonka mukaan niitten slaavilaisuus määritellään leksikaalisen levikkikriteerin nojalla, ts. niitä ei ole tavattu balttilaiskielistä, joista ne ovat kuitenkin voineet lainautumisen jälkeen hävitä.

Saarikivi lisää, että ksl ja ksm oletettujen puhuma-alueitten välillä on ilmeisesti ollut leveä kielellisesti ba vyöhyke. Kallio 2012: 233 vastaa, että

sanat ovat voineet levitä roomalaisella rautakaudella Venäjän jokia pitkin käydyin kaupan mukana.

Junttila 2015: 244-5 huomauttaa, että *HAUKI ja *HIRCI ovat toistaiseksi ainoat $\check{s} > h$ -muutosta edeltäviksi ehdotetut sl lainat, ja kokonaista lainasanakerrostumaa ei luotettavasti voi olettaa kahden mahdollisen etymologian perusteella. Junttila 2016c on esittänyt ba lainaetymologian useimmille muillekin varhaisina slaavilaislainoina pidetyille sanoille.

Päätelmät

Levikin perusteella merkitys **A** vaikuttaa vanhimmalta ja **B** siitä johdetulta. Myös **C** on selitettävissä **A**:sta syntyneeksi yhtä hyvin kuin **A C**:stä; levikki tukee edellistä, mutta lainaselitykset jälkimmäistä mahdollisuutta. Semanttisesti molemmat etymologiat ovat yhtä hyviä.

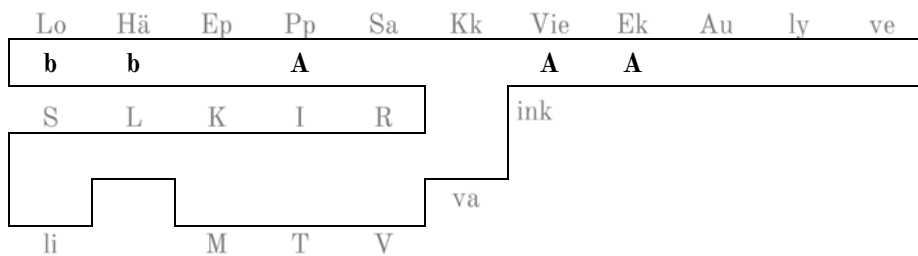
Ba alkuperä edellyttää katoasteisen lähtömuodon rekonstruoinnista dokumentoitujen *o*-asteisten muotojen rinnalle. Tätä ei tue sl sanue, sillä sen on lähinnä painotussyistä oltava eri alkuperää kuin lt *žárdas* ym. (näin EDBIL, AIEW).

Sl etymologia ei välttämättä edellytä lainautumista ennen ksm *ti > ci* -muutoksen loppua, sillä sananloppuiset, taiputukselle alttiit elementit substituotuvat usein morfologisesti eli sopeutuvat kielessä tavallisiin t. lainoille tyypillisiin vartaloaineksiin. Tällainen aines on ollut myös mksm *-ci*. Niinpä slaavilaisen lainan sopeutumisen siihen voi selittää samoin kuin myöhempien ruotsalaisten lainojen *kaali*, *tiili* ja *viini* mukautumisen vanhojen *e*-vartaloitten taiputukseen suomen murteissa. Substituutiosta ksl $\acute{g} > d'z > \check{z} \rightarrow$ ksm *h-^HAKARA*, *^HOOLI*.

Ei ← ba, vaan ← sl.

***HIRVAS** > sm ka *hirvas*

A kuohitsematon urosporo; **B** maho lehmä



vsm **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **širwas* s. → ksa 1092 **servēs* > P (ylsaa) *sarvis* täysikasvuinen urosporo

← kba **širwas* ~ mpr *sirwis*, ^HIRVI

Sanan mainitsee Thomsen 1890: 225 HIRVI-etymologiansa yhteydessä. Wiklund 1916: 170, 178 esittää sen erillisenä ba lainana.

Päätelmät

Pp Vie Ek *hirvas* **A** on varmaankin saamen antaman mallin mukaan s:sta *hirvi* muodostettu johdos. Ksaa **servēs* on \leftarrow **serve* 'hirvi'. Kaukaa poronhoitoalueen ulkopuolelta Kuusjoelta ja Askolasta merkitty *hirvas* **B** on varmaan erillinen johdos, mutta sen motivaatio jää hämäräksi. Suora balttilaislaina on suppean levikin takia paljon epätodennäköisempi selitys.

Ei suoraan \leftarrow ba, vaan \leftarrow *hirvi*.

***HIRVI** > sm ka *hirvi*, va *irvi*, vi *hirv*, li *īra*, uk *hirv*; > ve *hirvoi* s.

A Alces alces; **B** isokauris l. saksanhirvi, *Cervus elaphus*; **C** ori

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	a
S	L	K	I	R	A	ink				
B	B	B	B	B	A					
b	c	B	B	aB	va					
liK	liS	M	T	V						

> K *irves*

vsm **Ab**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **širvi* \rightarrow ksaa 1091 **serve* > P (ylsaa) *sarv(v)a* hirvi
 \leftarrow baP **širvi-* < kba **širvi(a)s* > pr *sirwis* metsäkauris, *Capreolus capreolus* (PKEŽ, EDLIOL) \leftarrow kie **k̑rh₂w-* \Rightarrow av *sruuā-* sarvi; kynsi; kr *νεῦδος* sarvekas; lat *cervus*, kymr *carw* kauris; ym. ie
 \leftarrow kie **kerh₂-* sarvi, luo

Lainaetymologian esittää Thomsen 1890: 225 lähtömuodon epävarmuuden vuoksi kysymysmerkillä varustettuna, mutta katsoo myös s:ien *KĒLA ja *PANU lähtömuotojen säilyneen vain vain muinaispreussissa. Pr sanalla on yleisesti hyväksytty ie etymologia.

Päätelmät

LiS *ira* **C** 'ori' ei välttämättä kuulu tähän. SLW vertaa sitä myös (L) M T a:iin *ira* 'kiimainen'.

Levikin perusteella merkitys **A** vaikuttaa vanhimmalta. Tämä on kuitenkin sovitettavissa ba etymologiaan, jos oletetaan hirven jossain vaiheessa hävinneen suuresta osasta Baltiaa (lähde!) ja sen nimityksen siirtymisen

suurimmassa osassa eteläistä itämerensuomea isokauriille (**B**) ja muinaispreussissa metsäkauriille. Tähän sopii myös ba lähtömuodon vastineitten puuttuminen itäbaltista, mutta vsm:een merkityksen **B** täytyisi selittää saapuneen Suomenlahden takaa. Toinen mahdollisuus on olettaa lähtömerkitys 'sarvekas riistaaeläin', joka parhaiten sopisi ie sanan alkuperään sarvea merkinneen sanan johdokseksi.

AB ← ba; **C** ? < **AB**.

***HOOLI** > sm ka *huoli*, ve *hol'*, va *ooli*, vi *hool*, li *uol*, uk *hyył* s.

A levoton tunne t. ajatus, murhe; hoidettava tehtävä; huolellisuus; **B** puun haava, halkeama t. rupi; **C** valkea läikkä kynnessä

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A bc	A c	A	A	A	A	A
S	L	K	I	R	A	ink				
A	A	A	A	A	A					
A		A	A	A	va					
li		M	T	V						

vsm vvi vuk **A**

? ⇒ *HALĒDA

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šooli (~ *šaali) < vksm *šali → ksa 1156 *sölō > P (L–Kld) *soallut* kaivaa, kaivella (hampaita)

← kba *žalja- t. *žalja^h ~ *žala^h, ^HALĒDA

Koivulehto 1987b: 196, 208 ehdottaa ba sanan lainautumista vksm:een muodossa *šola, johon ims ja saa muodot palautuisivat. Hofstra 2003: 206–7 kritisoi etymologiaa semanttisen yhteyden puutteesta ja Junttila 2011: 123 oletetun lähtömuodon etymologian epävarmuudesta. Junttila 2015: 180, 254 lopulta huomauttaa, että ksm *a_i*-sanat palautuvat uusimman käsityksen (Aikio 2015) mukaan vain aiempiin *a_i*-eivätkä *o_a*-sanoihin, joten muotoja *HOOLI ja lt *žala* ei voi yhdistää keskenään.

Muu selitys

Hofstra 2003 esittää lainaa ← kge(L) *fōl-, vrt. *fōljan- > meng *fēlan* 'koskea; aistia', mfr *fēla* 'tuntea (aistimus)', msk *gi-fōlian* 'tuntea, aistia, huomata', mysa *fuolen* 'tuntea (aistimus); hyväillä; kosia'.

Päätelmät

Merkitys **B** (josta ? > **C**) liittyy s:ihin Lo Hä *huolema*, *vuolema*, Sa Kk *huola*, Hä *huolelma*, *huolamo*, Hä Sa Kk *huolain*, *vuolain*, Sa–Ek *huohla*, Kk *huohola*,

huolha, huokla, huolama 'B; syvennys t. savuaukko uuninpesän yläpuolella; onkalo, kuoppa'; va *oolama, oolōma*, R I K *vool, voolas* B; sekä v:ihin Hä Sa Pp *huoltua*, Lo Hä Sa *huolettua, vuolettua*, Hä Sa *huolehtua*, Hä *huoleutua, huolottua* '(hampaista) kipeytyä'; Hä Sa Kk *huoltua* 'laihtua, riutua, kuihtua; (heinistä) kuivua'; Ek *huoltuo* '(puusta) rosoutua'.

Tämä sanue on varmasti ge alkuperää. Kyse voi olla s:ien Lo Hä Ep Sa Kk *holo*, Hä *holama*, Ep Pp Sa *holi* 'kolo, reikä, onkalo' (← ksk **holō* > ru *håla* 'kolo, luola, onkalo', ^HULAS) rinnakkaismuodoista, joissa *h-* on venyttänyt vokaalin (^HAARA, ^HIIVA), mutta lähteenä voi myös olla ge sanueen pitkävokaalinen johdos **hōlō* > msks *hōla* 'murtuma'. V:ien merkitys '(hampaista) kipeytyä' lienee kehittynyt kuten *kolottaa* s:sta *kolo*. Sanueen v-alkuiset muodot lienevät v:n *vuolla* vaikutuksen tulosta.

Merkitys A on näistä erillinen ja laajan levikkinsä tuella palautuu kanta-suomeen. Sille esitetty ge alkuperä on epätodennäköinen, koska oletetulle **fōl-*kantaiselle s:lle ei tunneta vastineita, sen kantaverbi on tuntematonta alkuperää (EDPG) ja sisältää pikemminkin merkityksen 'tunne, tunto, aisti' kuin 'huoli'.

Myös ba etymologia edellyttäisi lähtömuodoksi *i-*, *ia-* t. *iā-* (> *ē-*) vartaloista substantiivia, jollaista ei ba-sl kielistä tunneta. Toisena ongelmana on ensitavun vokaalisuhde, joka edellyttää lainautumista ennen (?vksm ~) kksm *a* > *aa* (> *oo*) -muutoksen alkua; rinnakkaistapauksia ei tunneta. Merkityksen puolesta ba alkuperä vaikuttaa mahdolliselta, samoin edelleenlainautuminen kantasaameen konkreettisesti '(hampaista huolehtimisen' merkityksessä.

Semanttisesti sopivin lähtömuoto olisi ksl (**gē^hli* >) **džā^hli*, josta > ven *жалъ* 'säälä', ^HALĒDA. Kantaslaavin "ensimmäisen palatalisaation" ja sitä seuranneen takaistumisen *ē* > *ā* tulisi kuitenkin olettaa tapahtuneen jo ennen kksm *aa* > *oo* ja *š* > *h* -muutoksia. Jälkimmäiselle on paralleleja (^HAKARA, ^HIRCI), mutta edellinen tekee slaavilaisesta etymologiasta hyvin epävarman.

A ?? ← ba; B ← sk.

*HOONĒH > sm *huone*, ka *huoneh*, (ve *honuz*,) va *oonō*, vi *hoone*, liS *ohne*, uk *hoonōh* s.

A talo, rakennus; B aitta (ei yl. viljalle); C seinien rajoittama sisätila

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
AC	AC	AC	Ac	aBC	aBc	Ac	A	A	A	
S	L	K	I	R	AC	ink				
AB	A	A	A	A	AC					
	A	A	A	A	va					
liK	liS	M	T	V						

vsm AbC vvi AC

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šoonēš (~ *šaanēš)

← kba *š^hnia- > lv *sānis*, yl. mon. *sāņi* sivu, kylki; lt *pa|šonis* ~ *pā|šonis* sivu, kylki; lähinaapurusto

← kba *š^hna- > lt *šonas* 1 ihmisen t. eläimen kylki, sivu; 2 puoli; reuna; esineen toinen kylki t. puoli; 3 lähellä jotakin, vieressä; keskikohdan jommalla kummalla puolella; ranta; 4 paikka ulompana, reunustalla, kauempana; 5 toinen puoli, suunta; ilmansuunta; 6 maa, paikka, alue; 7 vastustaja, jonkun toisen puolta pitäjä; puolison suku; 8 kylkiluu; 9 näkökulma; lv *sāns*, yl. mon. *sāni* sivu, kylki; ? (SEJL, EDBIL; toisin AIEW) ~ kba *š^hnis > misl mon. *canu* ym. sl reki

Koivulehto 1992b: 167–72 ehdottaa, että ksm s:n lähtömerkitys oli 'sivuhuone, sivurakennus' ja se on joko johdos ba muotoon *šōna- (= lt *šonas*, lv *sāns*) palautuvasta lainasta *šōna ~ *šōne, tai mieluummin suora ba laina joko muodosta *šōnis (= lv *sānis*) tai muodosta, jota vastaa lt *šoninė* 'kylkipala; sivuhuone'. Merkitysparalleelina Koivulehto esittää johtosuhteen *kylkeinen* 'sivuhuone' ← *kylki*.

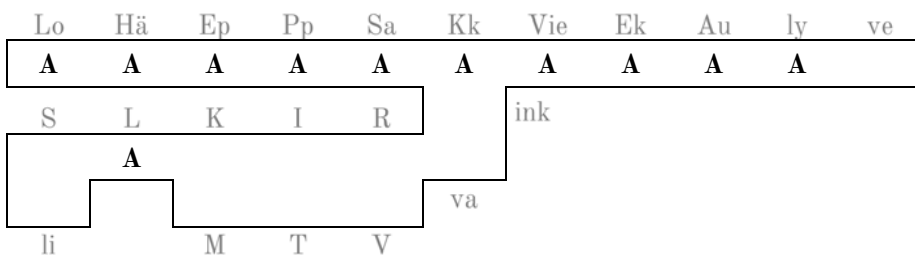
Päätelmät

Levinnein merkitys on yleisluontoinen 'talo, rakennus' **A**, josta **BC** ovat johdettavissa. Ba etymologian edellyttämä lähtömuoto 'sivurakennus' tulee kuitenkin lähemmä merkitystä **B** 'aitta', jonka on mahdollista tulkita myös säilyneen ksm:sta asti kahdella alueella (Sa-Kk, S). Ba taholla rakennuksiin viittaa vain lt johdos *šoninė*, eikä sanueella ole varmoja vastineita itäbaltin ulkopuolella, joten etymologia jää epävarmaksi. Sitä kuitenkin tukee talonrakennussanaston lukuisuus ba lainojen joukossa.

?? ← ba.

***HUKTA** > sm *huhta*, ka *huuhta*, vi *uht* s.

A kaskimaa



vsm **A**

~ Sa Kk *huuhta*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šukta = ers *uyemo*, mkš *šufta* puu

← kba *šuktas, vrt. av (upa-)šuxta sytytetty, pers sūxt: sūxta sytytetty, oss syğd, Digor suğd käryävä, kärventynyt, palanut; palo, palopaikka (EWAia II 655–6) ← kia *ćukta- < kie pf. partis. *kuk-to verbistä *kewk-e/o-palaa, hehkua

Koivulehdon balttilaislainaetymologian julkaisi ensinnä T. Itkonen 1987b: 179. Koivulehto 1990d: 129 perusteli arjalaisin vastinein lähtömuotoa, joka ei ole ba-sl kielissä säilynyt. Md merkityskehityksen 'kaski' > 'puu' hän rinnasti vi s:n kask merkityksenmuutokseen 'kaski' > 'koivu'.

Muu selitys

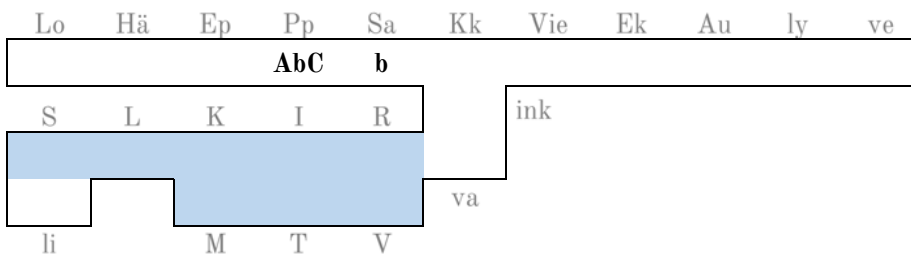
Koivulehto 1999a: 225–26, 233 korjaa itse omaa etymologiaansa: lähtömuotoa ei tarvitse rekonstruoida ba taholle, sillä sanan arjalainen alkuperä sopii äänteellisesti yhtä hyvin kuin balttilainenkin.

Päätelmät

Ei ← ba, vaan ← ar.

***HULAS** > sm *hulas*

A hirsirakennuksen nurkkasalvos t. sen ulkonevat päät; **B** nurkkasalvoksen hirren loveus; **C** seinästä tms. ulkoneva katosmainen t. räystäsmäinen osa, lakka



vsm **D** huoneen nurkka, soppi

~ Pp *fulas, vulas*; ⇒ Ep *hulahinen*, Pp *hulain* **AB**;
 ~ (Hä) Sa *hulas-*, *hula-*, *hulu-*, *hulaus-*, *hulli|vesi*, väljä, runsas vesi;
 tulvavesi; (Hä) Pp Sa Kk *hule-*, *hulve|vesi* id.; jään päälle noussut vesi

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šulas

← baP *šulas < kba *šulas > lt *šulas* 1 tukki, hirsi; tanko; 2 rakennuksen, porttien, aidan t. sillan pystyhirsi t. tolppa; ovenpieli, aidantolppa; 3 kuv. tärkeä ihminen, tukipylväs; 4 koneen t. välineen jalka; 5 tynnyrin kylkilauta; 6 pyörän t. rattaan pinna; 7 puinen kaivo; 8 elimen osa; (lt → lv *šuls* rakennuksen seinään lisärakennuksen kiinnittämiseksi pantava lovellinen tukipuu); pr *sulis* teline (LEW, EDBIL, AIEW; toisin SEJL) ← kie katoasteinen *ksul-os > kr ξύλον puu; ym. ie

~ kie *e*-asteinen **kseul-o*- > kba **ʃeul*- > ksl **ʒawl|a* ~ -*ā*^h ~ -*ia* > pl *szulo* puinen aidanseiväs; seinää kannattava pystyhirsi; sln ksl *šūlj* pölkky; ukr *уїла*, ven *уїло* aidanseiväs; ym. sl

Ba alkuperää esittää Nuutinen 1984. Hänen mukaansa ba s. on kuulunut alkuaan pystysalvostekniikkaan ja sen alkumerkitys ollut 'paalu, tukipuu'. "Pitkälle jätetyn toista rakennusta tukemaan tarkoitettun hirren merkityksestä se on siirtynyt merkitsemään toisaalta nurkkapiin pitkiä hirsii ja toisaalta kattoja räystäsrakennelman ja päädyn sivuseinien pitkiä hirsii ja niiden rajaamaa avaraa etutilaa. *Hulas* on myös kuulunut kaivojen rakennustekniikkaan alkuaan avoimen vesipaikan paaluna. Balttilaisella taholla tukipuista on kehittynyt tynnyrin kimpää. Suomessa avoimien paaluvesien *hulas* on kiintynyt avointa, väljää vettä merkitseviin sanoihin."

LägLoS pitää Nuutisen etymologiaa äänteellisesti ja semanttisesti parempana kuin ge selitystä. Junttila 2012: 286 huomauttaa, että lt *šulas* on Smoczyński (SEJL) mukaan lainaa ← pl *szulo*, mutta toisaalta Derksen (EDBIL) rekonstruoi sanan kantabalttiin (Junttila 2016a: 139).

Muu selitys

Toivonen 1944: 348–52 esittää lainaa ← ge **hula*- 'ontto' ~ **hulaz* 'loukko' > msk *holr* 'ontto', *hol* 'aukko', no *hol*, ru *hål* 'reikä, aukko; kolo, syvennys, kuoppa; pesä, luola'; mfr, meng *hol* 'ontto; luola'; mysa, kysa *hol*, sa *hohl* 'ontto'. Nuutinen 1984 kuitenkin pitää ge sanuetta semanttisesti liian kaukaisena.

Päätelmät

Merkitykset **AB** liittyvät kiinteästi toisiinsa eikä niitä ole helppo asettaa kronologiseen järjestykseen. **C** selittyyne **A**:n metaforana, motivaationaan 'seinästä ulos työntyvä osa', Nuutisella s. 182 'pitkälle ulos pistävä hirrenpää', joka tulee hyvin lähelle lv s:n merkitystä.

Semanttisesti ba selitys on siis perusteltavissa s:n ***HULAS ABC** osalta. Yhdyssanan *hulasvesi* rinnakkaismuotoineen liittäminen sen yhteyteen vaatii kuitenkin oletamaan melkoista merkityksensiirtymää 'palkein tuetun lähteen vesi' > 'väljä, runsas vesi, tulvavesi'. Varianteista levikiltään laajin ei sitä paitsi ole *hulas*-, vaan *hulevesi*. Sanueen todennäköinen lähtömuoto on ksk **hulwiō* > msk *hylr* 'lätäkkö, vetinen paikka', ru murt. *höl* 'syväne', mysa *hul(i)wa* 'lammikko, lampi' (^AnEW s.v. *hylr*).

S:n suppea levikki ei tue korkeata ikää eikä sen myötä kumpaakaan esitettyä lainaetymologiaa. Toisaalta useimmat -*As*: -*AhA*-vartalot ovat jo kantasuomeen saatuja lainoja; ^ kuitenkin *HIRVAS.

Ba-sl sanoille on ehdotettu monensuuntaisia lainautumishypoteesejä, mutta ne on kuitenkin selitettävissä saman ie kannan eri apofonia-asteitten jatkajiksi, ^Klingenschmitt 2008: 423. Lv *š*- (eikä ***s*-)alkuista muotoa on kuitenkin pidettävä lainana, merkityssyistä mieluummin liettuasta kuin venäjistä.

← ba; sm *hulas*-, *hule|vesi* ← ge.

***HUTTU** > sm ka va *huttu* s.

A (jauho)puuro; **B** sose; **C** huono, mitätön

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
c		a			Ab	Ab	A	A	A	A
S	L	K	I	R	ink					
					A					
					va					
li	M		T	V						

vsm abc

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šuttu

← baP *šut- < kba *šut- (pr. *šū-n-ta-) ⇒ lt *šūsti*: *šūnta*: *šūto* 1 höyrytä; 2. höyryttää, valmistaa ruokaa; 3 hiota, lämmitä; 4 muhia kosteudessa; 5 hautua, muhia rikki (iho); 6 pilaantua lämmössä; 7 pehmentyä, sulaa (lumi, jää); lv *sust*: *sūt*: *suta* 1 kuumeta, hautua; 2 maata, makoilla, viivyttellä

⇒ lt *šutėklis* 1 maustettu perunamuusi; 2 lämmin haude paahdetuista pellavansiemenistä, kaurasta, perunasta tms.;

⇒ lt *šutin|ti*: -a: -o 1 keittää vähässä vedessä, höyryttää, hauduttaa; 2 polttaa viinaa; 3 keittää vaatteita, kankaita t. verkkoja lipeässä; 4 pehmentää kuumassa vedessä t. höyryssä pitämällä; 5 kiehauttaa; 6 puhdistaa keittämällä; 7 parantaa pitämällä lämpimässä vedessä; 8 pitää lämpimänä

⇒ lt *šutiėnė*, *šutiėnė* keitetyt ja haudutetut perunat;

⇒ lv *sutnes* kaurajauhoista ja ryyneistä kiehautettu t. eriviljaisia jauhoja veteen t. maitoon sekoittamalla tehty ruoka

⇒ lt *šūtas* 1 kostea, seisova ilma; kostea mädän lemu; 3 höyry; häkä; 4 hiki; 5 (*iššūtimas*) hiertymä, ihon ärtymys;

⇒ lv *sutums* akanoista kuumassa vedessä valmistettu rehu

? (LEW, AIEW; toisin SEJL, EDPG) ← kie *tkeut- t. *kseut- > kge *seupan > msk *sjōđa* ru *sjuda*, sa *sieden*, meng *sēođan*, eng *seethe* ym. ge kiehua; keittää

Orrman 1993: 100 esittää lähtömuodon vastineeksi passiivin partisiipin perfektin neutria *šūsta* 'haudutettu, höyrytetty' lt v:stä *šūsti*. Vertauskohdiksi hän tuo samasta lt sanueesta myös s:t *šūtra* 'hauduttava kuumuus', *šūtas* 'höyry' ja *šūstinis* 'kaurapuuro'. Orrman edellyttää, että sana on lainautunut ennen morfeeminrajaista äännevuorosta ie -tt-/-dt-/-td-/-dd- > ba -st-/-zd-, ^HAITTA. Ims -u edustuu kuten s:ssa *HAPU.

Junttila 2015c: 183 huomauttaa, että kba -st-n ja -zd-n odotuksenmukainen edustus lainoissa on -st-, ^RASTAS, ^HAASTADAK, ^KAUSTA, ja niitä vastaa sibilantin ja klusiilin yhtymä ba-sl kielten ohella myös arjalaiskielissä ja kreikassa, joten balttilaislainoissa niiden taustalle rekonstruoitu geminaattaklusiili tuskin edustuu. Lähtömuodon vastineeksi sopii kuitenkin jokin lt v:n *šūsti* johdos, jossa vartalo *šut- edustuu sellaisenaan. Junttila 2017: 132 lisää, että ba -t- edustuu odotuksenmukainen geminaattana, ja lv *sutnes* merkitsee

jauhoppuuroa aivan kuten sm *huttu*; lainan tarkan lähtömuodon vastine ei kuitenkaan ole säilynyt ba kielissä.

Päätelmät

Levikistä päätellen ims alkumerkitys on **A**, josta > **B**. Merkityksen **C** kuuluminen tähän on epävarmaa, ja ilman sitä suppeahko levikki ei tue ba alkuperän oletusta. Laina oletus on merkityksen puolesta moitteeton, mutta odotuksenmukaisella lähtömuodolla ei ole tarkkaa (*u*-vartaloista) vastinetta ba kielissä, mikä hieman heikentää etymologiaa. Äännesuhteet (*-t + t- > -st-* ja nasaalipreesens) viittaavat sanueen korkeaan ikään, samoin *o*-asteinen nominikorrelaatti **šauta-*, josta → ksm **HAUTA*. Myös ba sanueen ge rinnastus vaikuttaa uskottavalta, vrt. AIEW s.v. *šusti*.

AB(?C) ? ← ba.

HUURU** ~ *HUTRU** > sm ka *huuru* s.

A höyry, usva; pilvi; (?uud.) kylmään pintaan tiivistynyt kosteus; (?uud.) härmä, kuura; **B** äkkipikainen, oikukas; **C** ajatus

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
a	A	A	Ab	A	A	A	a	C		
S	L	K	I	R						ink
										va
li		M	T	V						

vsm a

~ Hä Sa *huura* A

Balttilaislainaetymologiat

1. < kksm **šuuru*

← ba, vrt. lt *šiūrūs* 1 hyytävä; 2 kylmä; 3 terävä, vahva

~ lt *šiaūras*, -à = *šiaurus*, -i, ^HAURU

Etymologiaa esittää Suhonen 1992: 417. Hän pitää todennäköisimpänä lähtömuodon vastineena lt adjektiivia *šiauras* 'kylmä, pohjoinen, ankara', jolloin tarkkana lähteenä on voinut olla yks. instr. ~ lt *šiaurù*. Muitakin ba *a*-vartaloita Suhonen katsoo lainautuneen ims *u*-vartaloina.

2. < kksm **šutru*

← kba **šutra^h* > lt *šutrà*, seisova, kuuma ja kostea ilma; höyry; lv *sutra* 1 höyry, huuru, utu; 2 lantavesi; löysä paska; 3 huora, lutka

← kba **šut-* > lt *šùsti*, ^HUTTU

Lt sanan pohjalta Liukkonen 1999: 52–3 palauttaa ksm muodoksi *šutru, jolloin karjalasta on odotuksenmukainen *-dr*-muoto selitettävä hävinneeksi ja ka *huuru* suomesta lainatuksi. SMS:n mainitsemia variantteja *huuru* ja *huura* alkuperäisempänä Liukkonen pitää Lönnotin sanakirjan muotoa *huuro* ← ba *šutrō.

Muu selitys

SSA selittää sanan deskriptiivisenä kontaminaationa *huude* + *höyry*, osittain + *kuura*.

Päätelmät

Merkitykset **BC** palautunevat metaforan kautta merkitykseen **A**. Vanhin merkitys 'höyry, usva' on sama kuin sanueella *HAURU ~ *häärü ~ *höürü **AB**.

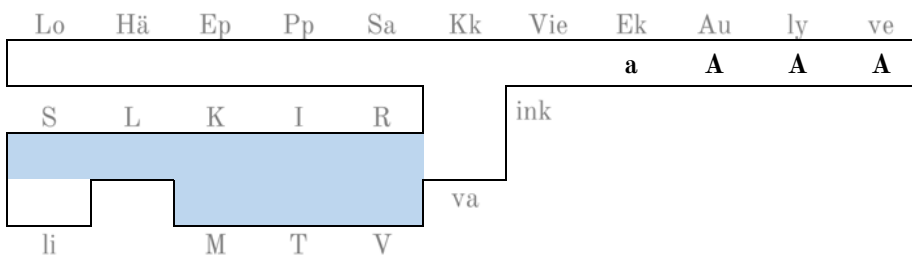
Rekonstruktioilla *hutru ei ole aineiston tukea, vaan Sa–Au muodot jatkavat muotoa *huuru. Ei Suhonen eikä Liukkonen selitä tyydyttävästi ims vartalovokaalia, sillä instrumentaalimuodosta lainautumiselle ei ole perusteita eikä Lönnotin sanakirjaa voi pitää riittävänä lähteenä. Lt *šīūrūs* taas selittyy äännerakenteensa kautta myöhäiseksi, ^AIEW s.v. *šiaurē*.

*HUURU selittyy luontevasti s:n *HAURU varianttina, johon on äänteellisesti ja semanttisesti vaikuttanut Hä Pp–ve S *huudeh 'huurre, härmä; usva'.

Ei ← ba.

***HÄHKÄ** > ka *heähkä*, ve *hähk* s.

A vesikko, Mustela lutreola



Balttilaislainaetymologia

< kksm *šāškā

← kba *šeskas > Lt *šēškas* 1 hilleri (Mustela putorius); 2 haiseva ihminen; 3 riidanhaastaja; 4 pelkuri; 5 hääseremonian osallistuja; 6 omilta varastettu esine; 8 naisen sukupuolielin; lv *šesks* 1 hilleri (Mustela putorius); 2 taskuvaras

Etymologiaa esittää Thomsen 1890: 223. Liukkosen 1999: 49 mukaan ba lähtömuoto on johdos lt verbistä *šik|ti*: *-a*: *-o* 'paskantaa' (alun perin Būga 1922: 290), Junntila 2015b: 28 lisää sille vaihtoehtoisina selityksinä ← lt *šešti*

‘vihoitella, moittia’ (Karaliūnas 1970: 209–10) ja ~ lv *sekšket* ‘likaantua’ (ME 1927–29).

Muut selitykset

1. ba ← ims = ma *uauke* ‘vesikko, tuhkuri’ (→ tšuv *uaukã*, tat *šãske* ‘vesikko’), selk *töote*, *töut*, kam *ca* ‘saukko’.

Marin vastinetta ja ba sanan mahdollista ims lähtöä esittää Wichmann 1911: 253, joka samassa yhteydessä kumoo ba sanalle tuolloin kannatetun ie selityksen. Toivonen 1933: 98 esittää mahdollisia vastineita samojedista asti. Kiparsky 1949: 66 lisää, että vesikko elää laajalti Euroopan-puoleisella Venäjällä, mutta on lännempänä hyvin harvinainen, mikä sopisi hyvin yhteen sanan uralilaisuuden kanssa.

Junntila 2015c: 238 huomauttaa Hyllestedin 2014: 203–7 perustelevan semanttisesti ma s:n *uauke* yhteyttä s:iin *ueuke* ‘käly, miniä’, joka s:n *uyžap* ‘pikkusisko’ johdoksena palautuu **sVs*-alkuiseksi eikä siis sovi s:n *HÄHKÄ vastineeksi. Ehdotettua lainasuuntaa Junntila ei pidä todennäköisenä, koska muitakaan ksm lainoja ei balttilaiskielistä ole pitkällisistä etsinnöistä huolimatta löytynyt.

2. Junntila 2015b: 28–31 ehdottaa ims ja ba sanoille yhteistä substraattilähdettä, johon voisi yhdistää myös esimerkiksi s:n *KATAGA ja siihen liitetyn ba sanueen.

Päätelmät

Sekä ma *uauke* että baI sanue sopivat täysin ims s:n merkitykseen. Samojedin sanue poikkeaa merkitykseltään niistä, eikä muilla *h*-alkuisilla ims sanoilla ole samojedissa asti vastineita, joten se on erotettava yhteydestä. Marin sanakaan ei vokaaliltaan vastaa ksm **šãškã*- tai edes **šãška*-muotoa. Niitä ei siis voi palauttaa yhteiseen kantamuotoon.

Lt v:ä *šesti* ei LKŽ tunne. Lv *sekšët* ~ *sekšket* liittyy lt v:iin *šikti* ← kba **šek*- ‘paskantaa’, mutta uskottavaa johdossuhdetta sen ja s:n *šeskas* välille ei löydy (^ALEW). Auki jää vain mahdollisuus, että kantasuomi, kantamari ja itäbaltti ovat kukin tahollaan saaneet sanan jostakin sittemmin kadonneesta kielestä.

Ei ksm ← ba, vaan tuntematonta yhteistä lähtöä.

*HÄI- ⇒ *häi-tä-däk > ka *häiteä*;
⇒ *häigä-t-täk: *häikä-dä- > va *häigätä*;
⇒ *häikä-is-täk: *häikä-ise- > sm *häikäistä*, ka *häikäissä*;
⇒ *häigä-stä-däk: *häigä-stä- > sm *heijastaa*

A kuvastaa, kuvastua; **B** häämöttää, kajastaa; **C** häikäistä; **D** häilyä; huimata;
E estää, hillitä; hälventää; häiritä; ajaa pois, karkottaa, torjua, hätistää¹¹
*häitä- > Sa Vie Ek Au *häitää*, *häiteä* **BC**; ink *häittää* **C**; (Au *häittää* **E**)

¹¹ Karttaskeemat on laadittava arkistotietojen pohjalta, sillä SMS ei erottele merkitysten levikkejä.

***häikä-** > ink *häjädä*: häikää, va *häigätä* **C**; (Ek Au *häikätä* **E**); Lo–Vie *häikäistä* **C**; vsm *heijäistä*, Lo (Pp Sa) vsm *heijaista*, Hä vsm *häijäistä* **C**, Kk *häiväistä* **C**; (Lo Pp Sa *häikäistä* **E**); Lo Hä Pp Sa vsm *heijastaa* **ABC**; (Sa Kk *heijastaa* **D**)

Balttilaislainaetymologia

⇐ kksm *šāj- t. *šājā-

← baP *šei- t. *šejā ~ šēja- < kba *šei^(h)- t. *šej^(h)a^h ~ sej^(h)a- > lv *seja*, murt. *seija*, *sejs* 1 kasvonpiirteet, kasvot; 2 (elävän olennon) varjo; peilikuva

~ (kba *e*-asteinen *šei^(h)- vai katoasteinen *šj^(h)-? >) ksl *šjā^htēj > mksl *cura|mu*: -αμῶ (~ *cura*-) säteillä, loistaa; näkyä ym. sl

(EDBIL) < kie *e*-asteinen *skeh₂-ih₂- (? > *skeh₂-ih₂-) vai katoasteinen *skh₂-ieh₂-? On myös oletettavissa *s*-mobileton rinnakkaisvartalo *keh₂-, jota ba-sl muodot voivat edustaa, jolloin ei tarvitse olettaa *sk₂:n säilyneen katoasteessa velaaristumatta ja yleistyneen sitten baltoslaavissa takaisin *e*-asteeseen. Kaikki ba-sl muodot selittyvät *e*-asteesta, eikä katoasteesta ole varmoja jälkiä.

Uibo 2007: 571–4 esittää v:lle ba alkuperää, jolloin **C** on helposti johdettavissa lähtömuodon kanssa yhteisestä alkumerkityksestä **AB**. Uibon mukaan tähän kuuluu myös Hä Sa Kk Vie *häikäistä* ~ ink *häjädä* va *häigätä* **C**, jonka *-k-* on jälkisyntyinen, ^ vi *vähk* 'rapu' < *VÄHJÄ. Se saattaa olla äänteellistä vaikutusta homonymisistä, *heikko*-sanueeseen liittyvästä v:stä Lo Hä Pp Sa *häikäistä* 'estää, hillitä; häiritä, ajaa pois'.

Päätelmät

Heijastaa **D** liittyy v:iin Lo Hä Pp Sa Kk Au *heijata* 'keinuttaa, keinua, heilua; huimata'. Toinen ilmeisen erillään merkitys on **E**, joka esiintyy useammalla erijohtimisella verbillä: Lo Pp Sa *häikäistä* 'estää, hillitä; häiritä, ajaa pois', Ek Au *häikätä* 'hävittää, karkottaa', Au *häittää* 'torjua, häitittää'; näitten taustalla lienee sama *häi-kanta kuin v:llä *häipyä*.

Jos sm *heijastaa* **ABC** ja vsm *heijäistä* **C** palautuvat kaksitavuiseen kksm kantaan, siihen on rekonstruoitava *-jk-, koska -jj-geminaattaa ei ollut. Ink *häjädä*: häikää, va *häigätä* **C** tukevat -j-n tulkintaa *k*:n heikon asteen vastineen hävittyä syntyneenä siirtymä-äänteenä. Diftongin -ei- voi selittää sekundaarinen yhteys em. v:iin *heijata*. Tällöin kannaksi rekonstruoituu mksm *HÄIKÄ-, josta myös sm *häikäistä* **C** selittyy, mutta kokonaan se ei voi olla balttilaista lähtöä.

On kuitenkin rekonstruoitava myös kanta *HÄI-, josta ⇒ Sa Vie–Au *häittää* **BC** ja ink *häittää* **C**. Tästä on *HÄIKÄ- ilmeisesti johdettu -k-tilkkeellä, jolla interjektioista ja fonesteemeista muodostetaan momentaaniverbejä ja kontinuaatiiviverbejä (*vil-k-aise-*, *äh-k-y-*, *äh-k-äise-*, ^Kulonen 2010: 190, 238–9).

Äänteellisesti *HÄI- vastaa täysin kba verbikantaa *šei^(h)- ja ba verbikannoista on muodostettu ikivanhalla ksm -tA-johtimella ainakin lainaverbi *PETTÄDÄK, mutta mksm Suomenlahden kantamurteessa on dentaaliobstruenttien edellä (Kallio 2018: 261) säännöllisesti *äi* > *ei*, joten *häittää* ei voi palautua kksm muotoon *häi-tä-. Ilman ksm verbinjohdinta eivät

yksitavuiset ba verbikannat lainaudu eikä *-k*-tilkkeen käytöstäkään lainaverbien morfologiseen substituutioon ole näyttöä.

Todennäköisesti *HÄI- onkin supistunut vasta *äi* > *ei*-muutoksen jälkeen muodosta < **hāj-i-*, jonka kantana on balttilaislähtöinen s. **hājā* < kksm **šājā* 'heijastus, kuvastus'.

C < AB ← **hājā* ← ba **šejā* ~ *šēja*- 'heijastus'.

*HÄICI > sm ka *heisi*; (*e* > *ō*) vi *ōis* s.

⇒ ***höütü** > sm *höyt|y* ~ *-ō* ~ *-ä*, ka *höyt|y* ~ *-öi*, uk *höüd* a./s.

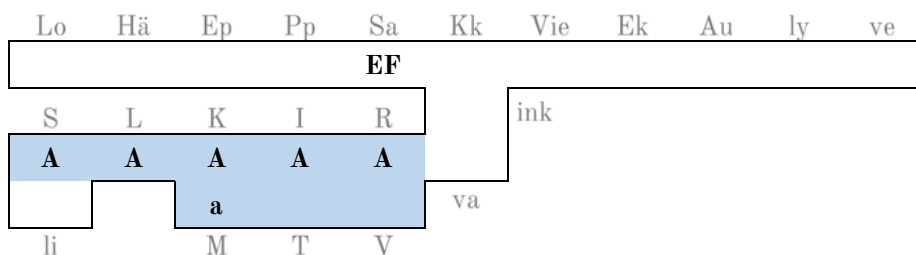
⇒ ***häideh** > Hä *heide* (> sm *hede*), vi *heie*, uk *hāi|eh* ~ *-eq*: *-de*- s.

⇒ ***häide|lmä, -rmä** > ve *heid'om*, va *ed'dölmo*, li *ēdrym*, uk *häierm, hä(i)elm*; (*ei* > *e*) sm *hedelmä* s.

⇒ ***häidiece-** > ve *heid'ita*, va *ed'dittsäü*, vi *ōitseda*, uk *häidsedäq* v.

⇒ sm (*koiran*)*heisi*(*puu*), vi (*koera*)*ōis|puu* s.

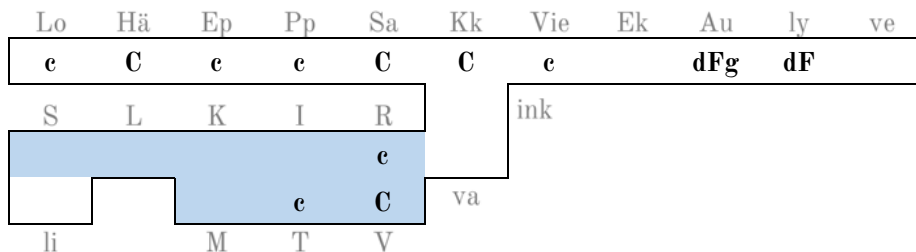
***häici** **A** kukka, kukinto; **E** rönsy; korsi; juolavehnä; riippuva rihmamainen koivunoksa; hämähäkinseitti; muu rihmamainen rakenne; **F** Cestoda, heisimato



vsm **eF** vvi **A**

⇒ MT *äidsen*, V *häidseq* **A**; ve *heiže* **FG** (hoikka, hento)

***höütü** **C** hahtuva, haituva; nöyhtä, hilse; rikka, puru; harso; kevyt lumi; a. hahtuva- t. harsomainen; **D** *Viburnum opulus*, koiranheisi; **F** Cestoda, heisimato; **G** a. pitkä, laiha, hontelo



vsm **c**

~ Hä *höysi: höyde-*, V *höüs: ?* **C**; Kk *höis* **D**; Lo *höysy* **F**; Kk–Au *höi* **F**

***häideh** **B** heinän t. viljan hede t. kukinto ja sen siitepöly; **E** säie; lanka, nyöri; kuitu

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
B										
S	L	K	I	R						
E	E	E	abE		ink					
		E	E	va						
li		M	T	V						

> vsm *hede* **B**

***häide**|**lmä** ~ **-rmä** **A** kukka, kukinto; **B** heinän t. viljan hede t. kukinto ja sen siitepöly

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
b	B	B	B	B	b					b
S	L	K	I	R	ab	ink				
					b					
A		A			va					
li		M	T	V						

vsm **b**; **K** hedelmä

> Pp *heelmä*, Sa *heilmä*, Sa *helmi*, Sa Kk *hielima*, ink *hielmas*, V *häherm*

***häidice**- **H** kukkia; **J** heilimöidä, kukkia (ruis, pellava, tuomi)

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
J										
S	L	K	I	R						
H	H	H	H	H	J	ink				
		H	H	H	va					
li		M	T	V						

vvi (*hõitseda*) **H**

> R *ie(s)tada*, *eitseda*; R-K *õileda*;

I (K) *õilitseda*, *elitseda*; K *õlmitseda*, *elmitseda*; M-V *äitsnedäg*

~ Hä *heitää* **J**, *heitiä* **J**; rispaantua, olla repaleinen'

(*koiran*)*heisi*|*puu* **D** *Viburnum opulus* (myös *Sambucus racemosa*, terttuselja)

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
d	D	D	d	D	D		D	d		
S	L	K	I	R		ink				
D	D	D	d	d						heisipuu
			d		va					heisipuu ~ koiranheisi(puu)
li		M	T	V						koiranheisi(puu)

vsm d

> Lo Hä Sa Kk Ek *höys(i)-*; Sa Kk Ek *höi(s)-*, Lo Hä *höysti-*; Hä *höyty-*, *höys(s)y(tys)-*, *höys(s)ö-*, *höyssi-*, *höystö-*; Ep *höytö-*; Sa Kk *hel(i)s-*, *hies-*; Kk *heliäs-*, *hers(i)-*, *herski-*, *höls-*, *hö(y)rs-*, *hörs(k)y-*; Ek *helsto-* (?); I K *öilis-*; S *öits|puu*; L *öisk(as)*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **säjtī*

← baP **zeid-* < kba **zei^hdas* > lt *žiedas*₁ 1 kukinto; 2 kukka; 3 kukkiminen; 4 väri; 5 valiojoukko, eliitti; 6 mon. kuukautiset; 7 home; 8 kynnen valkoinen osa; 9 epiteetti, jolla kuvataan kaunista neitoa tai nuorukaista; lv *ziēds*₁ 1 kukka; 2 kukinta, kukoistusaika; 3 esikoinen, ensi hedelmä; 4 lahja, anti, lahjoitus; myötäjäiset; omastaan pois antaminen vailla varmuutta vastaanottajasta; uhri; maksu, vero; 5 pieni osa, hitunen; mon. *ziedi* 6 home; 7 tietynlainen ihottuma; 8 kuukautiset; 9 demin. mon. *ziedīni*, maitoon murennettu rahka; 10 (väri)tahra; 11 värilliset, kuvioidut käsineet; 12 pyssyn tähtäin

⇐ kba **zei^hd-ē-* > lt *žiedė|ti*: *-ja* (~ *žiedi* ~ *žiesti*): *-jo* kovettua, saada kova kuori (esim. ruoho, silli, leipä, lumi); lv *ziédēt* 1 kukkia; 2 olla kirjava, hohtaa värikkäänä; 3 homehtua; 4 koittaa, sarastaa; ⇒ lv *ziēde*₁ kukoistusaika

< kie **geiH-d^h* ← **geiH-* avautua (silmu), itää (kasvi) ⇒ go *keinan* itää; arm *cil* nappu, itu

~ (katoasteinen) **giH-d^h* > kba **zi^hd-* (pr. **-^hsta-*) > lt *žyšti*: *žyšta*: *žydo* 1 puhjeta kukkaan, avautua; 2 kukoistaa, olla kaunis

⇒ lt *žydė|ti*: *’-i*: *-ėjo* 1 intr. kukkia; 2 olla leviämislle otollisissa olosuhteissa; 3 kukoistaa, näyttää hyvältä; 4 elää hyvin; viihtyä; 5 loistaa, välkehtiä; paistaa kasvoista; 6 kasvaa hometta; 8 (kynsistä) saada valkoisia laikkuja; 9 punetua, tulehtua, 10 olla kuukautiset

Grünthal 1910: 280 liittää vi s:n *ōis* ja sm s:t *heisipuu*, *hedelmä* ja *heilimöidä* ba lainoina lv *ziēde*-sanaan. Mägiste 1970: 352–9 ehdottaa etymologiaa uudelleen, pitäen kuitenkin diftongitonta *hete*-sanuetta (~ sm *hede hedelmä*) erillisenä deskriptiivisenä rypäänä. Mägisten mukaan lähtömuotoa vastaa lt *žiedas* = lv *ziēds*, mutta laina on mukautunut *e*-vartaloiseksi kuten *RAICI ~ lt *rietas*.

Koivulehto 1992c käsittelee sanuetta laajasti ja katsoo myös *hete*-sanojen kuuluvan siihen. Hän kuitenkin erottaa ’rihmaa’ ja ’heisimatoa’ merkitsevät muodot ja esittää niille ge alkuperää. ImsP:ssa tämän *heiden* EF vaikutus on saanut ba-peräisen sanueen merkityksen rajoittumaan heinäkasvien

rihmamaisiin kukintoihin. Vi *ōi*- diftongista Koivulehto päättelee lähtömuodossa olleen mieluummin *-ai-* kuin *-ei-* ja ksm:ssakin *-aj-*. *Koiranheisipuun* mahdollisena nimeämismotivaationa hän pitää sen komeita kukintoja; tämän tulkinnan tueksi Uibo 2008: 987 esittää lisäargumentteja, mm. selittämällä myös koiranheiden vi nimityksen *loidapuu* motivaatioksi 'kukkapuu'.

Muu selitys

Koivulehto 1992c selittää s:n *HÄICI EF ← kge **saiða-* > msk *seiðr* 'side, köysi, vyö', mysa *seito* 'köysi, nuora, paula', *seit* 'ansa, paula', *seita* 'soittimen kieli', sa *Saite* 'soittimen kieli' (ym. ge). Lähtömuodon alkumerkityksenä hän pitää 'sidettä'; *heisimatoon* vrt. sa *Saitenwurm* 'joughimato; murt. heisimato'. Koivulehto katsoo myös, että villaheiden nimeämismotivaatioksi sopisi 'rihmapuu', sillä sen sitkeät ja taipuisat oksat soveltuvat siteiksi ja pauloiksi, mutta villaheisi ei luonnonvaraisena kasva Suomessa, joten lainausajankohtana ilmasto olisi oletettava nykyistä lämpimämmäksi.

Päätelmät

*HÄICI A on laajan ja suurelta osin deskriptiivistyneen sanueen kantasana, jolla ei kuitenkaan ole säännöllistä vastinetta itsenäisenä s:na missään ims kielessä. Suurimmassa osassa kielialuetta sen on syrjäyttänyt mksm:een palautuva johdos **häide*|mä ~ *-*rmä* AB (ukalassa myös **häic*|ek ~ *-*emi*). Virosta tämä johdos puuttuu, ja kantasana esiintyy epäsäännöllisesti takavokaalistuneessa muodossa R-L (→ M) *ōis*. Takaistumisen selittää sanueen yleinen deskriptiivisyys eikä *-ōi-* siis kerro diftongin alkuperäisestä laadusta. ImsE johdosten perusteella mksm:een on rekonstruoitava *-äi-*.

Merkitysten A ja B välille ei ole mahdollista määrittää tarkkaa rajaa. Jos yleismerkitys A 'kukka' on supistunut B:ksi 'heinäkasvin kukinto t. heteet', on vi *ōis* kuitenkin säilyttänyt merkityksen A. Myöskään (*koiran*)*heisipuun* -*heisi-* ei voi olla B, joten supistuminen lienee tapahtunut vasta johdoksessa **häidelmä*. Tällöin myös s:n **höütü* merkitys C 'hahtuva' on johdettava suoraan A:sta. Höytyä ja hahtuviahan irtoaa monien puitten kukinnoista siinä missä heinäkasvienkin. Liivistä ja ukalasta puuttuva A > B on ajoitettavissa ksm:n Suomenlahden murteeseen. Samansuuntainen merkityksen supistuminen H > J on tapahtunut niin ikään kantasuomalaisessa verbijohdoksessa **häidicce-*. Se näkyy vepsässä ja vatjassa, muttei virossa, jossa *ōis* A on tukenut yleismerkityksen H säilymistä. Supistuminen tuskin johtuu erilähtöisen s:n **häici* E 'rihma, säie' tai sen johdosten merkitysvaikutuksesta, koska myös **häici* E on levikkisyydestä ajoitettava kantasuomalaiseksi.

Deskriptiivisyyttään labiaalistunut **höütü* voi olla jo kantasuomalainen, sillä sen merkitys C on säilynyt kaikissa murteissa kielialueen etelä- ja pohjoislaidalla, vaikka sana keskempää on kadonnut. Vanhoja reliktimuotoja saattavat olla samaa tarkoittavat Hä (Ruovesi) *höysi*: *höyde-* ja V (Pölvä) *höüs*: ? Kallio 2018: 256 pitää kuitenkin ksm *öü*:n rekonstruoinnista kyseenalaisena.

Heisipuu on laajalevikkisempi kuin Koivulehto esittää, kun mukaan luetaan variantit *koiranheisi* ja *koiranheisipuu*. Tarkenneosa *koiran-* lienee osa sanan alkuperäistä motivaatiota 'koirankukkapuuna', mikä varmaankin viittaa siihen,

että pensaan kukat ovat komeat mutta marjat eivät ole erityisen hyvänmakuisia (vrt. ink *koiranmarjapuu* id). Samalla lajilla on 'koiraan' viittaavia nimityksiä myös ge kielissä, joista nimi on käännöslainana voinut siirtyä jo mksm:n Suomenlahden murteeseen. Alkuperäinen yhteys *heiteen* **A** on siis kiistaton.

Muuten Koivulehdon päätelmät ovat vakuuttavia. **Häici* **E** 'rihma, säie' sopii äänteellisesti ja semanttisesti ge lähtömuotoonsa. Sa *heisi* **F** lienee *heisimadon* **F** elliptinen variantti samoin kuin Au *heiž|i: -i-* **F**. *Heisimato* elliptisine ja deskriptiivisine variantteineen (Kk–Au *höi*, ly *höud'iäine*) kattaa levikiltään lähes koko imsP:n (ei ink), ja sen alkuosana on **häici* **E**. Myös Au *höüdöi* ja ve *heiže* **G** 'laiha, hoikka' palautuvat s:iin **häici* **E**.

BCD < **A** ← ba; **FG** < **E** ← ge.

***HÄRKÄ** > sm ka *härkä*, ve vi uk *härg*, va *ärtšä*, li *ärğa* s.

A sonni; **B** kuohittu urosnauta (työjuhtana); **C** kuohittu urosporo; **D** uroshirvi; **E** *Cottus quadricornis*, merihärkä, härkäsimppu

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
B	ABd	Ab	abC	Ad	Ade	AbC	Ad	A	A	Ad
S	L	K	I	R	ABE	ink				
B	B	B	B	B	AB					
AB		B	B	AB	va					
li		M	T	V						

vsm vvi vuk **AB**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šārkā*

← baP **žargā* < kba **žargā* > lt *žargà* 1 askel, harppaus; 2 jalat harallaan seisova

~ lt *žirgas* 1 ratsuhevonen; 4 tukipuu; 5 teline, jolle turkki t. villa ripustetaan; lv *ziŕgs* 1 hevonen; 4 valjakko; pr *sirgis* ori

← kba **žerg-* (pr. **-ia-*) > lt *žėrg|ti: -ia: -ė* 1 levittää (jalkansa); istua hajasäärin (hevosen selässä); 2 astua, ottaa askel; 3 astua, harpata jnk yli; nousta, kiivetä jhonk; 4 harppoa, kävellä pitkin askelin; 5 (viikatteesta) jättää heinää leikkaamatta, harppoa heinän yli; 6 refl. jakautua; 7 astua jtak vastaan hyökätä (sanallisesti)

Thomsen 1890: 98, 249–51 esittää lainautumista lt s:n *žirgas* vastineesta, Ba *-ir-* edustuu Thomsenin mukaan ksm *-ār-*nä kuten s:ssa **KÄRMES*, ja sana on lainautunut luultavassa ba alkumerkityksensä 'hajasäärin askeltava (veto)eläin' t. 'uroseläin'; liettuassa taas *arklys* 'hevonen' merkitsee alun perin 'kyntävää' [mistä taas Smoczyński SEJL tulkitsee, että *žirgas* on nimen omaan

vsm **A**

⇒ Ep Sa *härmi* **D**; ink *härmi*, Lo Hä (Ep Sa Kk Ek) ink va R L S *härme*, Kk *härmen* **A**; ~ Hä *härve* C

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šärmā

← baP *šermā < kba *šerma^h > lv *seřma* huurre, härmä, kuura

t. ← baP *šarmā < kba *šarma- > lt *šar̃mas*, *šarmà*, lv *sařma* ym., ^HARMĒI

Etymologiaa esittää Thomsen 1890: 92, 221. Lähtömuodoksi ei hänen mukaansa tarvitse olettaa ba -er-llistä muotoa, sillä lt a:ta vastaa sm ä myös sanassa *ÄTELÄ; samoin Koivulehto 1986a: 144. Liukkonen 1999: 38–9 tarkentaa, että ksm *šarma sai etuvokaalisen variantin *šärmā ilmeisesti kylmään sääilmiöön liitetyn affektin vaikutuksesta.

Päätelmät

Merkitykset **AB** kuuluvat selvästi yhteen, ja levikin perusteella **A** vaikuttaa vanhemmalta; tätä tukee **C**, joka on selitettävissä **A**:n metaforana. **D** lienee tarttunut *hämä-sanueesta, erityisesti sm s:sta *hämärä*. **E** on ilmeisesti myös erotettava (*selitys?*).

Ba etymologia on semanttisesti erinomainen. Ba *šarmā on mahdollinen lähtömuoto, mutta lähtökieleessä on yhtä hyvin voinut olla lv muodon *seřma* vastine *šermā, jonka olettaminen lähtömuodoksi on yksinkertaisin ratkaisu.

ABC ← ba.

*HĒLMA > sm ka *helma*, va *ōlma*, vi uk *hōlm*, li *ylma* s.

A vaatteen alareuna, lieve; kallion kieleke, nuotan, pilven ym reuna; **B** syli

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
ab	Ab	A	Ab	Ab	Ab	Ab	Ab	Ab	A	
S	L	K	I	R	A	ink				
A	A	A	A	A	A					
A		A	A	A	va					
li		M	T	V						

vsm **AB** vvi **a**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šēlma → ksa *muoto?* > P *šielbmá* kynnys

← baP *šelma t. *šelmā < kba *šelh^h|ma- t. *šelh^h|ma^h

~ kba *šelh^h|mēn: -men- > lt *šelmuō* 1 katonharja; harjanalunen; 2 katon päätykolmio; 3 katto-oljet katonharjan päällä; 4 säkä; ksl *šēl^hmēn n. > ven-ksl

слѣма hirsi; pl *szlemię* ~ *ślemię* poikkipuu; sln *sléme* kurkihirsi; katon t. vuoren harja; kesl *sljěme* id.; ven *слемя* hirsi; poikkipuu

Aikio 2012a: 107 ehdottaa sanan lainautuneen baltista kantasuomen kautta kantsaameen. Junttila 2015a lisää, että alkukonsonantin edustus on sama kuin lainaketjussa lt *šikšna* → kksm **šišna* (> mksm **HIHNA*) → saaIn *šišne*.

Muu selitys

Karsten 1906: 183 esittää ← ksk **helma-* > msk *hialmr* 'kypärä; pino; heinälato, vilja-aitta; seppele, kruunu', no *hjelm* 'kypärä; (siemen)kotelo, helve, palko, ohut kuori; heinälato, vilja-aitta; verho, suojus', mru *hiälMBER* 'kypärä; keitinpullo, kolvi', nru murt. *hjelm* 'kauranjyvän helpeet; lato'. Lähtömuodon merkitykseksi Karsten rekonstruoi 'peite, suoja' sen kantaverbin vastineitten meng, mysa *hēlan* ja sa *hehlen* 'salata, kätkeä' pohjalta.

Myös LägLoSin s.v. *helma* mukaan merkitys 'peite, suoja' yhdistää ims ja ge sanueita, sillä (äidin) vaatteen helma peittää ja suojaa lasta. Setälä 1906: 9 kuitenkin rekonstruoi sm sanan alkuperäismerkitykseksi 'reuna' eikä siis kannata ksk alkuperää; samoin Aikio 2012a: 107.

Päätelmät

Merkityksen **B** 'syli' taustalla on 'paidanelma', sillä lasta pidetään sylissä paidanelman päällä. Abstraktimpi 'suojan' merkitys on siitä myöhemmin kehittynyt, eikä ksk etymologia siksi sovi.

Lt ja sl sanoja yhdistävä merkitys 'katonharja' on lähes päinvastainen kuin ims:ssa yleinen '(vaatteen) alareuna', mutta jos saaP 'kynnys' on tätä alkuperäisempi, on sanalla ehkä jo ba lainanantajakielessä ollut merkitys 'poikkipuu, kynnyshirsi', josta sitten ksm:ssa metaforisesti > 'päärme, paksumpi kaitale vaatteen reunassa' > 'lieve'.

Ba lähtömuodoksi tulisi olettaa *a-* t. *ā-*päätteinen muoto, mutta ba-sl kielissä tavataan **šelm*-juuresta vain nasaalivartaloita.

? ← ba.

***ĒHVA** > va *ōhva*, vi *ōhv*, uk (*h*)*ōhv* s.

⇒ ***ēhvo(i)** > sm (> ka) *hieho*, Kym *ieho*, Lo–Ep *hehvo*, KarP *hiehvo*, li *y’v* s.

A vähintään vuoden vanha poikimaton naarasnauta

Lo	Hä	Ep	Pp	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	a	A	a	A	A	A	A			
S	L	K	I	R	A	ink				
A	a	a	A	A	a					
A			a	A	va					
li		M	T	V						

vsm **A**

> vsm Lo Pp Sa (*h*)*ehko*, Sa *hiehko*; ⇒ (R) I K (L S) M–V *ōhva|ke* ~ *-kōnō*;
ink *heevikke*; Lo Hä *ehkonen*; Hä Sa (*h*)*ehmonen*, Hä *ehonen* id.

Balttilaislainaetymologia

< kksm **ēšwa*

← baP **ešwā* < kba **ešwā^h* > lt *ašvā*, vanh. *eschwa* tamma;

⇒ pr *aswinan* tammanmaito

< kie **h₁ekueh₂* (EDBIL)

Thomsen 1890: 146–7 esittää yhteyden merkityssyistä epäuskottavana. Ojansuu 1908b puolustaa sitä samansuuntaisella merkityssuhteella lt *žirgas* 'hevonen' → ***HÄRKÄ**; Liukkonen 1999: 46–7 lisää paralleelin saa *āldu* 'vaadin' = ers *алде* 'tamma'.

Ojansuu selittää *h*-n syntyneeksi *-h*-n ennakoivasta vaikutuksesta kuten sanassa *hiha* < *iha*, kun taas Ruoppila 1943: 87–8 uskoo imsP ja vōron edustusten osoittavan *h*-n alkuperäiseksi.

Päätelmät

Ba alkuperä edellyttää *h*-n jälkisyntyisyyttä. Sitä tukee *h*-ttomien muotojen esiintyminen sekä ukalassa Rōugōlla kielialueen konservatiivisella etelälaidalla että Suomen sisämaassa aina Sysmässä saakka, jonne virolaisuudet eivät yleensä ulotu. Kantasuomen kaudella sukupuoli näyttää olleen isohkoilla eläimillä lajia tärkeämpi nimityskriteeri, joten sana lienee lainattu merkityksessä 'naaraspuolinen kavio- t. sorkkaeläin'.

← ba.

KIRJALLISUUS

Kielenaineslähteet (pääosin etymologiattomat sanakirjat)

- EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat
EMS = Eesti murrete sõnaraamat
ErSS = Ersäläis-suomalainen sanakirja
EVS = Eesti-võro sõnaraamat
InSS = Inarinsaame-suomi-sanakirja
KKS = Karjalan kielen sanakirja
KoSS = Koltansaame-suomi-sanakirja
KS = Kielitoimiston sanakirja
LELS = Līvõkiel-ēstikiel-leṭkiel sōnārōntōz
LKŽ = Lietuvių kalbos žodynas
LW = Kettunen, Lauri: *Livisches Wörterbuch*
MaSS = Marilais-suomalainen sanakirja
ME 1923–32 = Endzelīns, Jānis: *K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns*. I–IV sējumi. Izglītības ministrija, Rīga.
MndW 1875–81 = Schiller, Karl – Lübben, August: *Mittelniederdeutsches Wörterbuch* 1–6. Kühnemann, Bremen.
MoSS = Mokšalais-suomalainen sanakirja
NS = Nykysuomen sanakirja
SMS = Suomen murteiden sanakirja.
Vepsän verkkosanasto
SSSS = Sammallahti, Pekka 1993: *Sámi-suoma-sámi sátnegirji. Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja*. Girjegiešá Oy, Ohcejohka.
VES = Võro-eesti synaraamat
VMS = Väike murdesõnastik.
VTŠS = Vaddaa tšeelee sõna-tširja
СВЯ = Словарь вепского языка
CCC = Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова (toim.) 1994: *Старославянский словарь (по рукописям X-XI вв.)*. М., Рус. яз.

Tutkimuskirjallisuus

- Ahlqvist, August 1871: De vestfinska språkens kulturord. Ett lingvistiskt bidrag till Finnarnes äldsta kulturhistoria. SKS, Helsingfors.
Aikio, Ante 2012a = Luobbal Sámmol Sámmol Ante: An essay on Saami ethnolinguistic prehistory – Riho Grünthal, Petri Kallio (toim.): A linguistic map of prehistoric Northern Europe. SUST 266, s. 63–118. Helsinki.
— 2015a = Luobbal Sámmol Sámmol Ante: Studies in Uralic etymology IV: Ob-Ugric etymologies – *Linguistica Uralica* LI, s. 1–20.
ALEW 2015 = Wolfgang Hock (päätoim.): *Altlitauisches etymologisches Wörterbuch* 1–3. Baar-Verlag, Hamburg.
Alvre, Paul 2000c: Kari Liukkonen, Baltisches im Finnischen, Helsinki 1999 – *Linguistica Uralica* XXXVI, s. 223–26.
Ambrazas, Saulius 1993: Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmažodiniai vediniai. Lietuvių kalbos institutas, Vilnius.
Anderson, Nikolai 1879: Studien zur Vergleichung der ugrofinnischen und indogermanischen Sprachen. Auf Verfügung der gelehrten estnischen Gesellschaft, Dorpat.
— 1893: Wandlungen der anlautenden dentalen Spirans im Ostjakischen. Ein Beitrag zur ugrofinnischen Lautlehre. Der Akademie vorgelegt am 18. April 1889. Mémoires de l'Académie Impériale des Sciences de St-Petersbourg, VIIe Série. Tome XL, No 2 et dernier. St-Petersbourg.
AnEW = Vries, Jan De 1961: *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. E. Brill, Leiden.

- Anttila, Raimo 2000: *Greek and Indo-European etymology in action. Proto-Indo-European *aǵ-*. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. Series IV. Current issues in linguistic theory. Volume 200. John Benjamins publishing company, Amsterdam – Philadelphia.
- Ariste, Paul 1965: *Moo ja mõis – Emakeele Seltsi aastaraamat* 11, s. 105–11.
- 1971b: Die ältesten Substrate in den ostseefinnischen Sprachen – Советское финно-угроведение VII, s. 251–8.
- Blokland, Rogier 2005: *The Russian Loanwords in Literary Estonian*. Proefschrift. Groningen.
- Bubrih, Dmitri 1937 = Бубрих Д. В.: Из истории мордовского вокализма – Советское языкознание III, s. 69–76.
- Budenz, József 1875: *Magyar-ugor összehasonlító szótár. II füzet*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Būga, Kazimieras 1908a: Aistiški studijai. Tyrinėjimai lygintijo prūsų, latvijų ir lietuvių kalbomoksljo srityje: I-oji dalis. Imperatoriškosjos Mokslo Akademijos Spaustuve. Peterburgas.
- Būga, Kazimieras 1922a: Kalba ir senovė. I dalis. Švietimo Ministerijos leidyklis, Kaunas.
- Būga, Kazimieras 1922d: Marios ir jūrės – Švietimo Darbas III 3–6, s. 285–95. Kaunas.
- Donner, Otto 1876: *Vergleichendes Wörterbuch der Finnisch-Ugrischen Sprachen II*. Frenckell & Sons bokhandel, Helsingfors.
- 1884: Über den Einfluss des Litauischen auf die finnischen Sprachen – *Techmers Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft*, I, s. 257–71.
- EDBIL = Derksen, Rick 2015: *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*. Leiden Indo-European etymological dictionary series volume 13. Brill, Leiden – Boston.
- EDLIOL = De Vaan, Michiel 2008: *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series Volume 7. Brill, Leiden – Boston.
- EDPC = Matasović, Ranko 2009: *Etymological dictionary of Proto-Celtic*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series Volume 9. Brill, Leiden – Boston.
- EDPG = Kroonen, Guus 2013: *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series Volume 11. Brill, Leiden – Boston.
- EDSIL = Derksen, Rick 2008: *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series Volume 4. Brill, Leiden – Boston.
- EES 2012 = Iris Metsmägi, Meeli Sedrik & Sven-Erik Soosaar (toim.): *Eesti etimoloogiasõnaraamat. Eesti Keele Sihtasutus*, Tallinn.
- EEW 1982–83 = Mägiste, Julius: *Estnisches etymologisches Wörterbuch I–XII*. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- EVE = Suomen vanhimman sanaston etymologinen verkkosanakirja**
- EW Aia = Mayrhofer, Manfred 1992–2001: *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen I–III*. Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.
- Fries, Sigurd 1962: *Öländskt och uppsvenskt. En ord- och ortnamnsgeografisk studie över uppsvenska drag på Öland och längs Götalands östkust*. Uppsala Universitet, Uppsala.
- Gliwa, Bernd 2009: Zu einigen baltisch-ostseefinnischen Kontakten – *Studia Etymologica Cracoviensia* 14, s. 177–202.
- Grünthal, Villem 1910 = W. Grünthal: Aruanne murde uurimiste üle Saaremaal. – *Eesti Kirjandus* V, s. 277–88. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu.
- Grünthal, Riho 1997: *Livvistä liiviin. Itämerensuomalaiset etnonymit*. Castrenianumin toimitteita 51. Helsinki.
- 2012b: Baltic loanwords in Mordvin – Riho Grünthal, Petri Kallio (toim.): *A linguistic map of prehistoric Northern Europe*. SUST 266, s. 297–343. Helsinki.
- Hahmo, Sirkka-Liisa 1990: Itämerensuomen *-n- *-ne- -vartaloiset nominin – *Congressus Septimus Internationalis Fenno-Ugristarum. Debrecen 27. VIII.–2. IX. 1990*. 3 B. Sessiones sectionum. Dissertationes. Linguistica, s. 209–14. Debrecen.
- 1994a: *Grundlexem oder Ableitung? Die finnischen Nomina der Typen kämmen und pähkinä und ihre Geschichte*. *Studia Fennica Linguistica* 5. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hakulinen, Lauri 1933: Über die semasiologische Entwicklung einiger meteorologisch-affektivischen Wortfamilien in den ostseefinnischen Sprachen. *Studia Fennica* 1:2. Helsinki.

- 1938: Sanat on kaikki sarvipäitä. – *Hyvä Tuomas. Kansankulttuurina*, s. 134–60. K. Gummerus Osakeyhtiö, Jyväskylä.
- 1966a: Polysemiasta. – *Sananjalka* 8, s. 1–16.
- 1974: *Haluta ja halata – Sampo ei sanoja puutu. Matti Kuusen juhlaKirja*. Kalevalaseuran vuosikirja 54, s. 102–11. WSOY, Porvoo – Helsinki.
- Hanusz, Jan 1886: O dobre litewsko-słowiańskiej w stosunku do prajęzyka indoeuropejskiego – *Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego Akademii Umiejętności*. Tom XI, S. 249–71. Kraków, Nakładem Akademii Umiejętności.
- Harvilahti, Lauri 1990: Jumalat, tammets ja laulut. Piirteitä balttien kansankulttuurista – Urpo Vento (toim.): *Dainojen henki. Latvian ja Liettuan kirjallisuudesta ja kulttuurista*. Tietolipas 120, s. 55–91. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Heikkilä, Mikko 2012b: *Kaleva and his sons from Kalanti – on the etymology of certain names in Finnic mythology – SKY Journal of Linguistics* 25: 93–123.
- 2014: *Bidrag till Fennoskandiens språkliga förhistoria i tid och rum*. Akademisk avhandling. Helsingfors universitet, Helsingfors.
- Helinski, Eugene 1997b = ХЕЛИМСКИЙ, Е. А.: Балто-славянские языки и проблема урало-индоевропейских связей – *Балто-славянские исследования 1988–1996. Сборник научных трудов*, s. 224–49. Издательство „Индрик“, Москва.
- 2008: Lihkkun lehkos! Beiträge zur Finnougristik aus Anlaß des sechzigsten Geburtstages von Hans-Hermann Bartens. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen*. Band 30/31, s. 179–88.
- Hofirková, Lucie & Blažek, Václav 2011: Baltic loanwords in Saami – *Acta Linguistica Lithuanica* LXIV–LXV, s. 51–64
- Hofstra, Tette 2003: Zu anlautendem h- in germanischen Lehnwörtern des Ostseefinnischen – *Ünnepi kötet Honti László tiszteletére*, s. 204–09 Budapest
- Holopainen, Sampsa – Kuokkala, Juha – Junttila, Santeri 2017: Indoeurópai jövevényiszavak és a második szótagi labiális magánhangzók fejlődése az uráli nyelvekben – *A nyelvörtörténeti kutatások újabb eredményei* IX, s. 109–36. Szeged.
- Hyllested, Adam 2014: Word exchange at the gates of Europe. Five millennia of language contact. PhD thesis, University of Copenhagen.
- IMSK I = Tuomi, Tuomo (päätoim.) 2004: *Atlas Linguarum Fennicarum. Itämerensuomalainen kielikartasto* 1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- IMSK II = Tuomi, Tuomo (päätoim.) 2007: *Atlas Linguarum Fennicarum. Itämerensuomalainen kielikartasto* 1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- IMSK III = Tuomi, Tuomo (päätoim.) 2010: *Atlas Linguarum Fennicarum. Itämerensuomalainen kielikartasto* 1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Itkonen, Erkki 1946: Zur Frage nach der Entwicklung des Vokalismus der ersten Silbe in den finnisch-ugrischen Sprachen, insbesondere in Mordwinischen. – FUF XXIX, s. 222–337.
- 1953–54: Zur Geschichte des Vokalismus der ersten Silbe im Tscherernissischen und in den permischen Sprachen. – FUF XXXI, s. 149–345.
- 1959b: Suomen *höyhen* sanasta ja sen lappalaisesta vastineesta – *Virittäjä* 63, s. 306–12.
- Itkonen, Terho 1974: Astevaihtelun tempauksia. k vartalokonsonanttina v:n sijalla – *Virittäjä* 78, s. 17–34.
- 1987b: Erään vokaalivyhyden selvittelyä. Pitkän vokaalin lyhenemistä vai lyhyen pitenemistä h-loppuisessa ensi tavussa? – *Virittäjä* 91, s. 164–208.
- Jacobsohn, Hermann 1922: *Arier und Ugrofinnen*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Junttila, Santeri 2011: Collection of forgotten etymologies. Revisiting the most improbable Baltic loanwords in Finnic – Cornelius Hasselblatt, Peter Houtzagers, Remco van Pareren (toim.): *Language Contact in Times of Globalization*. Studies in Slavic and General Linguistics 38, s. 77–132.
- 2012: The prehistoric context of the oldest contacts between Baltic and Finnic languages – Riho Grünthal, Petri Kallio (toim.): *A linguistic map of prehistoric Northern Europe*. SUST 266, s. 261–96.
- 2014b: Die alten baltischen Lehnwörter im neuen estnischen etymologischen Wörterbuch – *Baltu filologija* 23, s. 126–35.

- 2015a: Revisiting the ‘separate Proto-Balto-Slavic borrowings’ of Saami – *Congressus Duodecimus Internationalis Fenno-Ugristarum, Oulu 2015. Book of Abstracts*, s. 476–8. Oulun yliopisto, Oulu.
 - 2015b: Proto-Finnic loanwords in the Baltic languages? An old hypothesis revisited. – Santeri Junttila (toim.): *Contacts between the Baltic and Finnic languages*. Uralica Helsingiensia 7, s. 12–37.
 - 2015c: Tiedon kumuloituminen ja trendit lainasanatutkimuksessa. Kantasuomen balttilaislainojen tutkimushistoria. Väitöskirja, Helsingin yliopisto, Helsinki.
 - 2016a: Hiljaa hyvä tulee lainasanatutkimuksessakin – *Virittäjä* 120, s. 135–42.
 - 2016b: Balttilaislainojen hillitty charmi – *Virittäjä* 120, s. 467–72.
 - 2016c: Die baltisch-slawische Frage im Lichte der alten baltischen Lehnwörter des Ostseefinnischen – *Baltistica* LI, s. 217–38.
 - 2017: Lähtökielen sanansisäisten soinnittomien klusiilien edustus kantasuomen balttilaislainoissa. Osa I. Edustus kohdekielen lyhyen vokaalin jäljessä. – *SUSA* 96, s. 127–48.
 - 2019a: Haastavaa etymologiaa. – Santeri Junttila, Juha Kuokkala (toim.): *Petri Kallio Rocks. Liber semisaecularis*, s. 100–9. Kallion etymologiseura, Helsinki.
 - 2019b: Lähtökielen sanansisäisten soinnittomien klusiilien edustus kantasuomen balttilaislainoissa. Osa II. Edustus kohdekielen pitkän tavuaineksen jäljessä. – *SUSA* 97, s. 35–73.
- Kalima 1909, ks. Koivulehto 1977a
- Kalima, Jalo 1934: Neue ansichten über die finnisch-baltischen berührungen. – *FUFA* 22, s. 1–6.
- 1936a: Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat. SKST XV. Helsinki.
- Kallio, Petri 1998a: Vanhojen balttilaisten lainasanojen ajoittamisesta – *Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii*. SUST 228, s. 209–17. Helsinki.
- 2006a: On the earliest Slavic loanwords in Finnic – Juhani Nuorluoto (toim.): *The Slavization of the Russian North. Mechanisms and Chronology*. Slavica Helsingiensia 27, s. 154–66. Helsinki.
- 2008: On the ‘Early Baltic’ Loanwords in Common Finnic. – *Evidence and counter-evidence: Essays in honour of Frederik Kortlandt 1*. Balto-Slavic and Indo-European linguistics. Studies in Slavic and General Linguistics 32, s. 265–77. Amsterdam – New York.
- 2012: The Prehistoric Germanic Loanword Strata in Finnic – Riho Grünthal, Petri Kallio (toim.): *A linguistic map of prehistoric Northern Europe*. SUST 266, s. 225–38. Helsinki.
- 2015a: The Baltic and Finnic names of the river Gauja – Santeri Junttila (toim.): *Contacts between the Baltic and Finnic languages*. Uralica Helsingiensia 7, s. 38–48.
- 2018: Ensitätävän diftongit kantasuomessa. – *Περί ὀρθότητος ἐτύμων. Uusiutuva uralilainen etymologia*. Uralica Helsingiensia 11, s. 251–68.
- Karaliūnas, Simas 1970: Lietuvių-latvių etimologijos. – *Baltistica* VI: 203–12.
- Karsten, Torsten Evert 1906: Nordiska ord belysta av finska. Smärre språkhistoriska bidrag – *Arkiv för nordisk filologi* 22, s. 175–205.
- 1915: *Germanisch-finnische Lehnwortstudien. Ein Beitrag zu der ältesten Sprach- und Kulturgeschichte der Germanen*. Acta Societatis scientiarum Fennicae XLV, 2. Druckerei der Finnischen Litteraturgesellschaft, Helsingfors.
- 1922a: *Fragen aus dem Gebiete der germanisch-finnischen Berührungen*. Översikt av Finska Vetenskaps-Societetens Förhandlingar LXIV. Afd. B. N:o 3. Helsingfors.
- 1934a: Beröringar mellan svenskt och finskt folkspråk i Finland med särskild hänsyn till Österbotten – *Folkmålsstudier* II, s. 1–133.
- 1943: Finnar och germaner. Folk- och kulturberöringar från tre årtusenden. – *Folkmålsstudier* IX, s. I–VIII + 1–260.
- Katz, Hartmut 2003: *Studien zu den älteren indoiranischen Lehnwörter in den uralischen Sprachen* aus dem Nachlaß herausgeben von Paul Widmer, Anna Widmer und Gerson Klumpp. Universitätsverlag C. Winter, Heidelberg.
- Kettunen, Lauri 1930: *Vatjan kielen äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kettunen, Lauri 1949a: Karjalan ”hakupakina”. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 29, s. 51–55. Porvoo – Helsinki.

- Kim, Jeongdo 2015: Onomatopoeettisuuttako vain? Uusia lainaetymologioita suomen onomatopoeettisille sanoille. – *Sananjalka* 57, s. 129–50.
- Kiparsky, Valentin 1936c: Yleiskatsaus balttilaisiin lainasanoihimme. – *Virittäjä* 40, s. 470–74.
- 1949: *Tuhkuri* ’vesikko (mustela lutreola)’ ym. – *Virittäjä* 53, s. 58–68.
- 1968b: Ajatuksia balttilais-suomalaisista kielikosketuksista – *Virittäjä* 72, s. 311–13.
- Klingenschmitt, Gert 2008: Lit. *uošvis*. – *Baltistica* XLIII, s. 405–30.
- Koivulehto, Jorma 1970: Suomen *laiva*-sanasta – *Virittäjä* 74, s. 178–83.
- 1971b: Germanisch-finnische Lehnbeziehungen I – *Neuphilologische Mitteilungen* 72, s. 577–607.
- 1973a: Germanisch-finnische Lehnbeziehungen III – *Neuphilologische Mitteilungen* 74, s. 561–609.
- 1976: Vanhimmista germaanista lainakosketuksista ja niiden ikäämisestä – *Virittäjä* 80, s. 33–47 ja 247–90.
- 1977a: Germanisch-finnische Lehnbeziehungen: drei Wörter mit fi. *-aav-* ~ ugrerm. *-aww-* > urn. *-aggw-* – *FUF* XLII, s. 132–47.
- 1979c: Baltisches und Germanisches im Finnischen: die finn. Stämme auf *-rte* und die finn. Sequenz *VrtV* – *Explanations et tractationes Fenno-Ugricae in honorem Hans Fromm*, s. 129–64. Wilhelm Fink Verlag, München.
- 1983c: Suomalaisten maahanmuutto indoeurooppalaisten lainasanojen valossa – *SUSA* 78, s. 107–32.
- 1986a: Zur *ALE*-Karte “Belette”: Die Etymologie von Harm und Hermelin – *Aspects of language. Studies in honour of Mario Alinei*. Volume I. Geolinguistics, s. 133–47. Rodopi, Amsterdam.
- 1987b: Zu den frühen Kontakten zwischen Indogermanisch und Finnisch-Ugrisch – *Parallelismus und Etymologie. Studien zu Ehren von Wolfgang Steinitz anlässlich seines 80. Geburtstags am 28. Februar 1985*. Linguistische Studien. Reihe A. Arbeitsberichte 161/II, s. 195–218. Akademie der Wissenschaften der DDR. Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, Berlin.
- 1990a: Entlehnung und Lautgesetz – *Congressus Septimus Internationalis Fenno-Ugristarum. Debrecen 27. VIII.–2. IX. 1990*. 1 A. Sessiones plenares. Dissertationes, s. 7–26. Debrecen
- 1990b: Zu den ältesten Kontakten zwischen Ostseefinnisch und Balto-Slavisch. Kommentar zum Vortrag von Tiit-Rein Viitso – Itämerensuomalaiset kielikontaktit. Itämerensuomalainen symposium 7. kansainvälisessä fenno-ugristikongressissa Debrecenissä 27.8. – 1.9.1990, s. 148–53. Valtion Painatuskeskus, Helsinki.
- 1990d: Alte Lehnwörter meteorologischen Inhalts: lappisch *ár’ve* ‘Regen’ – *Nyelvtudományi Közlemények* 91, s. 127–31. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- 1992b: Der Typus *palje* ‘(Blase)balg’, *turve* ‘Torf’ unter den Lehnwörtern des Ostseefinnischen. – *SUSA* 84, s. 163–90.
- 1992c: Hieman *heidestä* – *Virittäjä* 96, s. 185–211.
- 1994b: Indo-European laryngeals in Uralic – a reply – *Linguistica Uralica* XXX, s. 1–8.
- 1996a: Früher Pelzhandel: Finn. *kihtelys* ‘40 Stück Felle’ – *North-Western European Language Evolution*, Vol. 28/29, s. 413–30. Odense University Press, Odense.
- 1997a: Die Datierung der germanisch-finnischen Kontakte, revidiert – Sirikka-Liisa Hahmo & Tette Hofstra & László Honti & Paul van Linde & Osmo Nikkilä (toim.): *Finnisch-ugrische Sprachen in Kontakt. Vorträge des Symposiums aus Anlaß des 30-jährigen Bestehens der Finnougristik an der Rijksuniversiteit Groningen 21. – 23. November 1996*, s. 11–33. Shaker, Maastricht.
- 1998a: Kiire ’päälaki’ ja muuta etymologista rajankäyntiä – Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii. *SUST* 228, s. 235–46. Helsinki.
- 1999a: Varhaiset indoeurooppalaiskontaktit: aika ja paikka lainasanojen valossa – Fogelberg, Paul (toim.): *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153, s. 207–36. Helsinki.
- 2001a: The earliest contacts between Indo-European and Uralic speakers in the light of lexical loans – Christian Carpelan, Asko Pärpola, Petteri Koskikallio (toim.): *Early contacts between Uralic and Indo-European. Linguistic and archaeological considerations*. Papers presented at

- an international symposium held at the Tvärminne Research Station of the University of Helsinki 8–10 January, 1999. SUST 242, s. 235–63. Helsinki.
- 2001b: Etymologie und Lehnwortforschung: ein Überblick um 2000 – *FUF* 56, s. 42–78.
- 2001c: Merkillistä sananselitystä – *Tieteessä tapahtuu* 1/2001, s. 50–55.
- 2006b: Wie alt sind die Kontakte zwischen Finnisch-Ugrisch und Balto-Slavisch? – Juhani Nuorluoto (toim.): *The Slavicization of the Russian North. Mechanisms and Chronology*. Slavica Helsingiensia 27, s. 179–96. Helsinki.
- 2006c: Finnische Namen germanischer Herkunft für Weidenarten – Ulrich Breuer & Irma Hyvärinen (toim.): *Wörter – Verbindungen: Festschrift für Jarmo Korhonen zum 60. Geburtstag*, s. 423–30. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- 2007a: Saamen ja suomen `poro` – Jussi Ylikoski, Ante Aikio (toim.): *Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmočála Pekka Sammallahtiä miessemánu 21. beaivve 2007*. SUST 253, s. 251–58. Helsinki.
- 2008: Frühe slavisch-finnische Kontakte – *Evidence and counter-evidence: Essays in honour of Frederik Kortlandt* 1. Balto-Slavic and Indo-European linguistics. Studies in Slavic and General Linguistics 32, s. 309–21. Amsterdam – New York.
- Koponen, Eino 1998a: Eteläviroon murteen sanaston alkuperä. Itämerensuomalaista etymologiaa. SUST 230. Helsinki.
- 1999: Itämerensuomalaisten kielten meteorologisen sanaston etymologiaa Lauri Hakulisen väitöskirjan aineiston valossa – *Virittäjä* 103, s. 506–30.
- Korhonen, Mikko 1981a: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Koski, Mauno 1983: *Värien nimitykset suomessa ja lähisukukielissä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 391. SKS, Helsinki.
- Kulonen, Ulla-Maija 2000b: Balttilaisia lisiä suomen lainasanastossa – *Sananjalka* 42, s. 246–52.
- 2010: Fonesteemit ja sananmuodostus. Suomen kontinuaatiivisten u-verbijohdosten historiaa. Suomi 197. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lang, Valter 2016: Early Finnic–Baltic contacts as evidenced by archaeological and linguistic data – Valts Ernštreits & Karl Pajusalu (toim.): *Studies on Livonian* II. ESUKA 7, s. 11–38
- LEW = Fraenkel, Ernst 1955–65: *Litauisches etymologisches Wörterbuch* 1–2. Göttingen.
- Lidén, Evald 1906: *Armenische Studien*. Göteborgs Högskolas Årsskrift Band XII. Göteborg.
- Linde, Paul van 1994: Zur Etymologie von *hanka*, *hanko* – *Linguistica Uralica* XXX, s. 255–8.
- 2007: *The Finnic vocabulary against the background of interference*. Proefschrift ter verkrijging van het doctoraat in de Letteren aan de Rijksuniversiteit Groningen op gezag van de Rector Magnificus, dr. F. Zwarts, in het openbaar te verdedigen op donderdag 25 oktober 2007 om 14.45 uur. Groningen.
- Liukkonen, Kari 1994b: Baltų dalyviai suomių kalboje – *Baltistica* IV priedas, s. 90–91.
- 1999: *Baltisches im Finnischen*. SUST 235. Helsinki.
- LägLoS I–III = A. D. Kylstra, Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra, Osmo Nikkilä 1991–2012: *Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen* 1–3. Rodopi, Amsterdam – Atlanta.
- Lönnrot, Elias 1874: *Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja*. Edellinen osa A–M. SKS, Helsingissä.
- Matasović, Ranko 2014: Slavic nominal word-formation. Proto-Indo-European origins and historical development. Universitätsverlag Winter, Heidelberg.
- Matikainen, Hanna 1962: Suomen *kyttö*-sanan alkuperä – *Virittäjä* 66, s. 37–47.
- Mikkola, Jooseppi Julius 1894: Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen. I. Slavische Lehnwörter in den westfinnischen Sprachen. SUST VIII. Helsingfors.
- 1906: Eräs balttilainen lainasana – *Virittäjä* 10, s. 78.
- 1938a: Die älteren Berührungen zwischen Ostseefinnisch und Russisch. SUST LXXV. Helsinki.
- Munkácsi, Bernhard 1903: Verschiedenheit in den arischen Lehnwörter der finnisch-magyarischen Sprachen – *Keleti Szemle* IV, s. 374–84.
- Mägiste, Julius 1928: oi-, ei-*deminutiivid läänemeresoome keelis. Läänemeresoome nominaaltuletus* I. Tartu. Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Toimetused B XII 2.

- 1936a: Jalo Kalima, Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat. – *Eesti Keel* XV, s. 182–86.
- 1941a: Eesti (kuhja)sova ja mari šue? – *Eesti Keel* ja Kirjandus 301–03.
- 1953b: Eräistä suomen ja viron sanoista – *Virittäjä* 57, s. 360–78.
- 1959: Gibt es im Tscheremissischen baltische Lehnwörter? – *Ural-Altäische Jahrbücher* XXXI, s. 169–76. Wiesbaden.
- 1970: Estn. (h)öis 'Blüte' und seine Sippe – ein balt. Lehnwort? – *Donum Balticum*. To Professor Christian S. Stang on the occasion of his seventieth birthday 15 March 1970, s. 352–9. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- 1977: Estn. (h)öis 'Blüte' und seine Sippe – ein balt. Lehnwort? – *Donum Balticum*. To Professor Christian S. Stang on the occasion of his seventieth birthday 15 March 1970, s. 352–9. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- NES = Häkkinen, Kaisa 2004b: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. WSOY, Juva.
- Nieminen, Eino 1934: Der stammauslaut der ins urfinnische entlehnten baltischen ā-feminina und die herkunftsfrage. – *FUF* 22, s. 5–66. Helsinki.
- 1940: Itämerensuomalaisten ja balttilaisten kielten välisten kosketusten tutkimuksesta. – *Virittäjä* 44, s. 376–84.
- 1945b: Orsi, aarto ja hirsi. – *Virittäjä* 49, s. 524–33.
- 1956c: Itämerensuomalaisten kielten vanhimmista balttilaisperäisistä lainasanoista kuvastuvia balttilaisen lähdekielen ominaisuuksia. – *Suomalainen Tiedekatemia. Esitelmät ja pöytäkirjat* 1956, s. 190–209. Helsinki.
- 1963c: Ausdrücke für Bau-, Arbeits- und Nutzhölzer fremden Ursprungs im Finnischen – *Zeitschrift für slavische Philologie* XXXI, s. s. 233–41. Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.
- Nikkilä, Osmo 1982: Wörter für 'Körper' germanischen Ursprungs im Ostseefinnischen – *Советское филоло-гическое* XVIII, s. 251–60.
- 2001a: Fragwürdige Lehnwortforschung – *FUF* 56, s. 394–403. H
- Nilsson, Torbjörn 2001: A new treatise on Baltic loanwords in Finnish – *Linguistica Baltica* 9, s. 177–94.
- Nuutinen, Olli 1984: *Hulas ja hulasvesi* – *Virittäjä* 88, s. 176–90.
- 1987a: Balttilaisten lainojen substituutiotaapauksia – *Virittäjä* 91, s. 52–63.
- Närhi, Eeva Maria 1960: Tienviittaa merkitsevistä sanoista *rasti*, *tikka* ja *osviitta*. – *Sananjalka* 2, s. 62–77.
- Ojansuu, Heikki 1908b: Hehko, hehvo, hieho. – *Virittäjä* 12, s. 33–35.
- 1921a: *Lisiä suomalais-balttilaisiin kosketuksiin*. Vähäisiä kirjelmiä XLIX. SKS, Helsinki.
- 1922b: Suomen *veräjä* sana ja sen vastineet eri Itämeren-suomalaisissa kielissä. – *Virittäjä* 26, s. 90–96.
- Orrman, Jaakko 1993: Mahdollisia balttilaisia etymologioita: *haitta*, *hulttu*, *rovio* – *Virittäjä* 97, s. 99–101.
- Paasonen, Heikki 1896: Kielellisiä lisiä suomalaisten sivistyshistoriaan. – *Suomi*, III jakso, 13. osa, 4. SKS, Helsinki.
- 1902: Etymologische streifzüge. – *FUF* 2, s. 184–91.
- 1918: Die finnisch-ugrische s-laute. SUST XLI. Helsinki.
- Pareren, Remco van 2006a: Baltische leenwoorden in het Mordwiens. MA scriptie.
- 2008: Die direkten baltischen Lehnwörter im Mordwinischen – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen*. Band 30/31, s. 69–147. Helmut Buske Verlag, Hamburg.
- Peltola, Reino 1955: Kantasuomalaisten purjeen ja sen nimen alkuperästä – *Virittäjä* 59, s. 360–81.
- PKEŽ = Mažiulis, Vytautas 1988–97: *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1–4. Mokslo ir enciklopedijų leidykla, Vilnius.
- Plöger, Angela 1973: Die russischen Lehnwörter der finnischen Schriftsprache. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- 1982: Über die Entstehung des finnischen Stammtyps C⁻VC(C)a/ä – *FUF* XLIV, s. 66–98.
- Posti, Lauri 1974: *Vainun ja vainon jäljillä* – *Sampo ei sanoja puutu. Matti Kuusen juhla-kirja*. Kalevalaseuran vuosikirja 54, s. 304–12.
- Pukki, Hannes 1941: Kaleva ja verka. – *Virittäjä* 45, s. 61–75.

- Pystynen, Juho 2018: *Itämerensuomen pitkien vokaalien alkuperä*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- 2019: Kantasuomen keskivokaalit: vahvempia ja heikompia tuloksia. – Santeri Junttila, Juha Kuokkala (toim.): *Petri Kallio Rocks. Liber semisacularis*, s. 41–7. Kallion etymologiseura, Helsinki.
- Rédei, Károly 2000: Kari Liukkonen, Baltisches im Finnischen, Helsinki 1999 – *Linguistica Uralica* XXXVI, s. 226–29.
- REW = Vasmer, Max 1953–58: *Russisches etymologisches Wörterbuch* 1–3. Heidelberg
- Ritter, Ralf-Peter 1993a: *Studien zu den ältesten germanischen Entlehnungen im Ostseefinnischen*. Opuscula Fenno-ugrica Gottingensia V. Peter Lang, Frankfurt Am Main.
- 1998d: Zu den Reflexen der baltischen Liquiddiphthonge im Ostseefinnischen – *Res Balticae* 4, s. 113–16.
- Ruoppila, Veikko 1943: Kotieläinten nimitykset suomen murteissa 1. Helsinki.
- Rätsep, Huno 1985: Läänemeresoome värvimaailm – *Keel ja Kirjandus* 28, s. 58–9. Periodika, Tallinn.
- Saareste, Albert 1922a: Etümoloolised märkused I–II. – *Eesti Keel* I, s. 15–24 ja 140–50.
- 1924a: *Leksikaalseist vahekoradest eesti murretes* I. Analüüs 60 kaardi ja 1 skeemiga. Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Toimetused B VI 1. Tartu.
- Saarikivi, Janne 2009b: Itämerensuomalais-slaavilaisten kontaktien tutkimuksen nykytilasta – *The Quasquicentennial of the Finno-Ugrian Society*. SUST 258, s. 109–160. Helsinki.
- Salo, Unto 1997a: *Ihmisen jäljet Satakunnan maisemassa. Kulttuurimaiseman vuosituhannet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 677. SKS, Helsinki.
- Sammallahti, Pekka 2001: The Indo-European loanwords in Saami – Christian Carpelan, Asko Parpola, Petteri Koskikallio (toim.): *Early contacts between Uralic and Indo-European. Linguistic and archaeological considerations*. Papers presented at an international symposium held at the Tvärminne Research Station of the University of Helsinki 8–10 January, 1999. SUST 242, s. 397–415. Helsinki.
- SAOB
- Saxén, Ralf 1896: Lisiä suomalais-germaani-laisten kosketusten valaisemiseksi – *Tampereen reaalityseo. Kertomus lukuvuodesta 1896–1897*. Tampereen kirjapaino-osakeyhtiö, Tampere.
- Schalin, Johan 2016: Östskandinavisk utveckling av den urnordiska ai-diftongen och palatalt r i ljuset av finska ljudsubstitutioner – Daniel Andersson, Lars-Erik Edlund, Susanne Haugen, Asbjørg Westum (toim.): *Historia och språkhistoria*. Studier i svensk språkhistoria 13, s. 241–62. Institutionen för språkstudier, Umeå universitet & Kungl. Skytteanska Samfundet, Umeå.
- SEJL = Smoczyński, Wojciech 2007: *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Uniwersytet Wileński, Wydział Filologiczny, Wilno
- SES = Snój, Marko 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Modrijan, Ljubljana.
- Setälä, Emil Nestor 1891a: *Yhteissuomalainen äännehistoria*. SKS, Helsinki.
- 1893: Thomsen Vilmos nyomozásai a finn nyelvtörténet terén – *Nyelvtudományi Közlemények* 23, s. 198–205.
- 1896a: Über Quantitätswechsel im finnisch-ugrischen. SUSA XIV: 3.
- 1902a: Zur etymologie von Sampo. – *FUF* 2, s. 141–64. Helsingfors.
- 1906: Zur herkunft und chronologie der älteren germanischen lehnwörter in den ostseefinnischen sprachen. SUSA XXIII, 1.
- 1915a: Reunamuistutuksia. – *Virittäjä* 19, s. 78–82.
- 1916: Suomensukuisten kansojen esihistoria – *Maailmanhistoria* 2, s. 476–516. Tietosanakirja-osakeyhtiö, Helsinki.
- Siro, Paavo 1949: Puhumista merkitsevät sanat itämerensuomalaisissa kielissä. Ilmausyhteyksiin pohjautuva merkitysoppilinen tutkimuskoe. SUST XCIII. Helsinki
- SKES = *Suomen kielen etymologinen sanakirja* I – VII. 1955–79: Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Sommer, Ferdinand 1914: *Die indogermanischen iä- und io-Stämme im Baltischen*. Des XXX: Bandes der Abhandlungen der Philologisch-historischen Klasse der Königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften N:o IV. Bei B. G. Teubner, Leipzig.
- Soosaar, Sven-Erik 2005a: Mõne eesti keele kaubanduslase sõna päritolust areaalsel taustal – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 51, s. 138–47.

- Suhonen, Seppo 1980: Balttilaisten lainasanojen levikistä ja merkityspiirteistä itämerensuomalaisissa kielissä – *Virittäjä* 84, s. 189–210.
- 1989a: Baltische und slavische Etymologien – *SUSA* 82, s. 211–21.
- 1992: An der Grenze zwischen Entlehnung und Onomatopoesie – Deréky Pál, Marianne Sz. Bakró-Nagy, Timothy Riese, Péter Hajdú (toim.): *Festschrift für Károly Rédei zum 60. Geburtstag*, s. 415–19. Wien – Budapest.
- Szinyei, József 1879: Révai magyar-ugor nyelvhasználtása. – *Nyelvtudományi Közlemények* 15, s. 248–86.
- TESz 1967–84 = A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I – III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Thomsen, Wilhelm 1869: Den gotiske sprogklassen indflydelse på den finske. En sproghistorisk undersøgelse. Den Gyldendalske boghandel, København.
- 1890: Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) sprog: en sproghistorisk undersøgelse. Blanco Lunos, København.
- Toivonen, Yrjö Henrik 1917b: *Huomioita lainasanatutkimuksemme alalta*. *SUSA* XXXIV, 2.
- 1921: Heikki Ojansuu, Lisiä suomalais-balttilaisiin kosketuksiin. – *Virittäjä* 25, s. 80–82.
- 1928b: Zur geschichte der finnisch-ugrischen inlautenden affrikaten. – *FUF* 19, s. 1–270.
- 1929b: Wortgeschichtliche streifzüge. – *FUF* 20, s. 136–44.
- 1933: Wortgeschichtliche streifzüge. – *FUF* 21, s. 108–28.
- 1938c: Suomen kielen etymologisen sanakirjan näyteartikkeleita. – *Virittäjä* 42, s. 335–42.
- 1944d: Sanat puhuvat. Muutamien sanojen ja kuvitelmien historiaa. WSOY, Porvoo – Helsinki.
- UED Aikion ()
- UEW 1988 = *Uralisches etymologisches Wörterbuch*. Band I–II. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- Uibo, Udo 2007: Etümoloogilisi märkmeid (III) – *Keel ja Kirjandus* 50, s. 571–75.
- 2008: Etümoloogilisi märkmeid (VI) – *Keel ja Kirjandus* 51, s. 981–90.
- Uotila, Eeva 1990a : More Baltic Loans from Ancient Everyday Contexts: Fi. suhta and hinta – Uralo-Indogermanica. Балто-славянские языки и проблема урало-индоевропейских связей. Материалы 3-ей балто-славянской конференции, 18–22 июня 1990. г. Часть I, s. 134–40. Институт славяноведения и балканистики АН СССР, Москва.
- UsW = Klotz, Emanuel 2017: *Urslavisches Wörterbuch*. Facultas, Wien.
- VA = Bjorvand, Harald – Lindeman, Fredrik Otto 2007: *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. Revidert og utvidet utgave. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Novus forlag, Oslo.
- Vaba, Lembit 1992f: A. D. Kylstra, Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra, Osmo Nikkilä, Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen – *Linguistica Uralica* XXVIII, s. 219–23.
- 2000a: Sabalugu. Märkmeid ühe sõnapere etümoloogias ja tuletusseoseist – *Inter dialectos nominaque. Pühendusteos Mari Mustale 11. novembril 2000*. Eesti keele instituudi toimetised 7, s. 390–410. Tallinn.
- 2014a: Alternatiivseid etümoloogiasid – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 60, s. 219–31.
- 2015a: *Sõna sisse minek*. Eesti Teaduste Akadeemia, Tallinn.
- 2016b: Mis hullumeelne idee: etümologiseerida taimenimesid! – *Keel ja Kirjandus* 59, s. 939–46.
- Vasmer, Max 1922: Mõned indo-euroopa laensõnad eesti keeles. – *Eesti Keel* I, s. 11–15.
- Venckutė, Regina 2001: Kari Liukkonen, Baltisches im Finnischen. – *Baltistica* XXXVI, s. 125–30.
- 2002: E. E. Uotila, Selected Loans into Finnish and Baltic-Finnic – *Baltistica* XXXVII, s. 172–77.
- Weske, Mihkel 1890 = ВЕСКЕ, М. П.: *Славяно-Финскія культурныя отношенія по даннымъ языка*. Извѣстія Общества археологій, исторіи и этнографіи при Императорскомъ Казанскомъ Университетѣ. Томъ VIII, вып. 1. Типографія Императорскаго Университета. Казань.
- Wichmann, Yrjö 1911: Zur geschichte der finnisch-ugrischen anlautenden affrikaten, bes. im ungarischen und im finnischen. – *FUF* 11, s. 173–290.
- 1914a: Über die vertretung des urspr. fluogr. *-iŋs- ~ *-iŋdʒ- im lappischen. – *FUF* 14, s. 11–17.

- 1923: *Tscheremissische texte mit wörterverzeichnis und grammatikalischem abriß*. Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten V. SUS, Helsinki.
- Viitso, Tiit-Rein 1982: On early loanwords in Finnic – *Symposiumi 82. Suomalais-neuvostoliittolainen itämerensuomalaisen filologian symposiumi 30.8.–2.9.1982*. Esitelmien referaatit, s. 78–79. Suomen ja Neuvostoliiton välinen tieteellis-teknillinen yhteistoimintakomitea – Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- 1983: Läänemeresoome maahõive ja varaseimad kontaktid – *Symposium Saeculare Societatis Fenno-Ugricae*. SUST 185, s. 265–81. Helsinki.
- 1992a: Finnic and its prehistoric Indo-European neighbors – Finnisch-ugrische Sprachen zwischen dem germanischen und dem slavischen Sprachraum. Vorträge des Symposiums aus Anlaß des 25-jährigen Bestehens der Finnougristik an der Rijksuniversiteit Groningen 13.-15. November 1991, s. 185–96. Rodopi, Amsterdam.
- 1993a: Livonian *kõps* ‘hare’ and Finnic **korva* ‘ear’ – *Linguistica Uralica* XXIX, s. 89–94.
- Wiklund, Karl Bernhard 1896: Entwurf einer urlappischen lautlehre I. Einleitung, quantitäts-gesetze, accent, geschichte der hauptbetonten vokale. SUST X,1. Helsingfors.
- 1900: *Auhto* sanan syntyperä. – *Virittäjä* 4, s. 40-44.
- 1911: Zur kenntnis der ältesten germanischen lehnwörter im finnischen und lappischen. – *Le Monde Oriental* V, s. 217–52.
- 1916: Om de västfinska folkens urhem och deras flyttning därifrån – *Le Monde Oriental* X, s. 165–79.
- YSaS = Lehtiranta, Juhani 1989: *Yhteissaamelainen sanasto*. SUST 200. Helsinki.
- YSuS = Kallio, Petri 2019: *Yhteissuomalainen sanasto*. Tietokanta osoitteessa https://sanat.csc.fi/w/index.php?title=Luokka:Yhteissuomalainen_sanasto.
- ИЭСОЯ = Абаев, Васо 1958–95: *Историко-этимологический словарь осетинского языка I–IV*. Москва: Издательство Российской Академии наук

VIRHEELLISIKSI TODISTETUT BALTTILAISLAINAETYMOLOGIAT

Kaikkiaan balttilaisetymologioita on vuosina 1869–2017 esitetty 1044. Suuri osa niistä on hyvin heikosti perusteltuja.¹² Temaattisissa etymologisissa sanakirjoissa tavallinen käytäntö on käsitellä vääristä etymologioista ainoastaan jonkinlaista yleistä uskottavuutta saavuttaneet. Koska kannatuksetmiinkin vääriin selityksiin on silti mahdollista törmätä aiemmassa kirjallisuudessa, kritisoin niitä tämän teoksen yleisessä osassa sellaisten argumenttien yhteydessä, jotka osoittavat ne kestävämmiksi.

Jo aiemmassa kirjallisuudessa riittävin perustein kumottuja lainaselityksiä en kuitenkaan ole toistanut, vaan viittaan kootusti näihin perusteisiin tässä luvussa. Viitteet on järjestetty kumottujen etymologioitten mukaan. **Mukana ovat myös tämän teoksen yleisessä osassa kritisoidut selitykset: niihin viittaan pelkällä sivunumerolla.**

Viitteissä ei ole mainittu väärää etymologiaa eikä sen esittäjää vaan ainoastaan sana ja sen saaman balttilaislainaetymologian ensimmäinen riittävä kritiikki, eräissä tapauksissa myös myöhempi kritiikki, jos se kuvaa etymologiaan sisältyvät ongelmat täsmällisemmin tai laajemmin kuin ensimmäinen. Useamman balttilaiselityksen saaneista sanoista mainitsen tarkennuksena myös oletetun lähtömuodon tai rinnastetut balttilaiskielten sanat. Riittämättöminä tai virheellisinä pitämiäni vasta-argumentteja en ole hyväksynyt luetteloon.

Virheellisiksi todistettuja balttilaislainaetymologioita on 236:¹³

sm *ahingas* (← ba **ašningas*), Junttila 2012: 270
sm *ahmalo* 'apila, raate', Thomsen 1890: 156
sm *aika* (← jatv *ajki*), Junttila 2015c: 230
sm *aita*, Rédei 2000: 227
sm *aitta*, Junttila 2012: 285, 2019b: 60
sm *akana*, Kalima 1936a: 15
sm *ampiainen*, Junttila 2015c: 208–9
sm *arvo*, LEW 7
sm *auhto* 'kosteaa notkelma, korpi', Wiklund 1900
sm *aurinko*, Koivulehto 2001c: 54
sm *ehkä*, Nikkilä 2001a: 397
sm *ensi*, Koivulehto 2001b: 57
sm *havas*, Koivulehto 1997a: 30
sm *hermo*, Rédei 2000: 227, Nikkilä 2001a: 395
sm *hevonon* (← ba **ešvāinis*), Rédei 2000: 227, Nikkilä 2001a: 400
sm *hiili*, Rédei 2000: 227
sm *hiiva* (← lt *syvas*), Ojansuu 1921a
sm *hiki*, Kulonen 2000b: 251
sm *hilse*, Nikkilä 2001a: 397, 399

¹² Kaikkiaan 456 kannatettua etymologiaa (222 yleisesti hyväksyttyä ja 234 kiistanalaista), 532 yleisesti hylättyä ja 56 arvioimatonta etymologiaa. Näissä luvuissa ovat mukana myös erisnimille esitetyt etymologiat.

¹³ Tästä luvusta ja luettelosta puuttuvat erisnimille esitetyt etymologiat. Luku sisältää tässä luetteltujen etymologioitten lisäksi balttilaislainaselitykset sanoille *salko* ja *suka*. Nämä sanat kuuluvat kantasuomea vanhempaan esibalttilaiseen lainakerrostumaan, joten niiden balttilaisetymologiat ovat virheellisiä vain ajoituksen suhteen ja tällöinkin on oikeastaan kyse vain balttilaisuuden ajallisen alkurajan määrittelystä (vrt. Junttila 2015c: 48–53).

sm *himo*, Koivulehto 2001b: 55
 sm *hinta* (← ba **žinta-*), Koivulehto 2001b: 54–5
 sm *häntä*, Rédei 2000: 227
 sm *hääät*, Kulonen 2000b: 251, Koivulehto 2001b: 54
 sm *ies*, Nilsson 2001: 187, Kallio 2006a: 158
 sm *ihme*, Rédei 2000: 227, Koivulehto 2001b: 56
 sm *ihra*, Thomsen 180: 174
 sm *ilta*, Rédei 2000: 227
 sm *jo*, LägLoS I
 sm *juoni*, Kalima 1936a: 19
 sm *kalja*, Koivulehto 2001b: 55
 sm *kallas*, Kalima 1936a: 15
 sm *kana*, Kalima 1936a: 15
 sm *karhi* 'äes', Junttila 2011: 119
 sm *karppa*, Junttila 2015c: 255, Junttila 2019b: 51
 sm *karppi*, Junttila 2015c: 255, Junttila 2019b: 47
 ?sm *karsi*, Junttila 2015c: 200
 sm *karsta* 'noki', Junttila 2015c: 115
 sm *kartano*, Thomsen 1890: 153
 sm *karttu* 'kapula, maila; poikkipuu', Toivonen 1921: 80
 sm *karvas* (adj.), Kalima 1936a: 15
 sm *kasa*, Koivulehto 1994b: 2
 sm *kassa*, Thomsen 1890: 12
 sm *kasvaa*, Koivulehto 1994b: 3
 sm *katti*, Junttila 2011: 92
 sm *kattila*, Thomsen 1890: 183–4
 sm *kaula* (← lt *kaulas*), Junttila 2015c: 115
 sm *kaura*, Kalima 1936a: 15
 sm *kauris*, Kalima 1936a: 15
 sm *kavea* 'kuhilas', Junttila 2011: 104
 sm *kavio*, Nikkilä 2001a: 395
 sm *kehno*, Nikkilä 2001a: 396
 sm *kekri*, Thomsen 1890: 147–8
 sm *-kin*, Thomsen 1890: 172–3
 sm *kipeä*, Junttila 2015c: 219
 sm *koipi* (← lt *koja + staibis*), Nikkilä 2001a: 399
 sm *kone*, Anttila 2000: 239
 sm *korva*, Viitso 1993a: 92–3
 sm *koukka* ~ -u, Kalima 1936a: 15
 sm *kouri*, Būga 1908a: 213
 sm *kuningas*, Thomsen 1890: 112
 sm *kuokka*, Kalima 1936a: 15
 sm *kuontalo*, Setälä 1893: 203–4, Mikkola 1894: 130
 sm *kuori*, Junttila 2015c: 180
 sm *kupo* (← lt *kuopa, kupeta, kaupas*), Nieminen 1934: 27, Kalima 1936a: 122
 sm *kurva* 'huora', Thomsen 1890: 12
 sm *kyäs, kykö* 'kuhilas', Mägiste 1936a: 185, Koivulehto 1971b: 583
 sm *kärppä* ← ba, Junttila 2012: 268
 sm *lahje*, Junttila 2011: 104
 sm *lahna*, Junttila 2011: 104
 sm *laita, laide* 'reuna', Wiklund 1911: 232, Junttila 2012: 283 (kirjoitusvirhe!)
 sm *laiva* (← ba **plauja-*), Koivulehto 2001b: 56
 sm *laiva* (← lt *laivas, lv laiva*), Toivonen 1929b: 143, Koivulehto 1970
 sm *lanko* (← lt *lanka, nuolanka*), Kulonen 2000b: 251
 sm *lapsi*, Nikkilä 2001a: 399
 sm *latkia*, Junttila 2011: 104

sm *lellää* ~ *lelu*, Junttila 2011: 93
 sm *lentää*, Rédei 2000: 228
 sm *liemen*, Kalima 1936a: 24
 sm *liista*, Thomsen 1890: 12–13
 sm *lintu*, Rédei 2000: 228
 sm *lorppi*, Junttila 2016b: 469
 sm *lotakko*, Junttila 2011: 93
 sm *luode* (← lt *klotis*), Nikkilä 2001a: 395–6
 sm *luode* (← lv *lode*), Kalima 1936a: 19
 sm *luokka*, Kalima 1936a: 17–18
 sm *luoma* 'kohtalo', Kalima 1936a: 19
 sm *lyhyt*, Koivulehto 2001b: 57
 ?sm *länget*, Junttila 2012: 281
 sm *länsi*, Nikkilä 2001a: 398
 sm *maata*, Nilsson 2001: 189, Junttila 2015c: 182
 sm *mallas*, Karsten 1922a: 126, Junttila 2011: 93
 sm *mieli*, Linde 2007: 121
 sm *mieluisen*, Kalima 1936a: 18
 sm *moisio* (← lt *mietas*), Kalima 1936a: 29, Ariste 1965: 109
 sm *moisio* (← lv *muiža*), Thomsen 1890: 270
 sm *muistaa*, Junttila 2011: 105
 sm *musta* (← ba *mušta-), Koivulehto 2001c: 55, Nikkilä 2001a: 398 ja 401, Venkutė 2001: 129–30
 sm *mäyrä*, Helinski 2008: 183
 sm *nahka*, Lidén 1906: 411, Junttila 2011
 sm *naula*, Karsten 1915: 137
 sm *nietää* 'kirota', Junttila 2016b: 469
 sm *noki*, Koivulehto 2001c: 54, Nikkilä 2001a: 398
 sm *nuija*, Junttila 2011: 93
 sm *ohja* (← ba *vožja ~ *vadžja), Koivulehto 2001b: 56
 sm *ohja* (← itäba *vadžja-), Koivulehto 1997a: 28
 sm *paarma*, Junttila 2011: 105
 sm *pakana*, Thomsen 1890: 12
 sm *pakkanen*, Nilsson 2001: 189, Junttila 2015c: 182
 sm *panki*, Setälä 1915a: 78–80
 sm *pasma* 'vyyhden osa', Thomsen 1890: 93
 sm *patistaa*, Junttila 2017: 132–3
 sm *patja*, Kalima 1936a: 20
 sm *patukka*, Thomsen 1890: 93
 sm *paula*, Thomsen 1890: 13, Junttila 2012: 268
 sm *perhe*, Junttila 2011: 116
 sm *perna*, Rédei 2000: 228, Nilsson 2001: 185
 sm *peura* ? (← lt *briedis*), Koivulehto 2007a: 252
 sm *piirakka*, Thomsen 1890: 12
 sm *pika-*, Nilsson 2001: 189
 sm *piki*, Thomsen 1890: 13
 sm *piru*, Plöger 1973: 321
 sm *porkkana*, Junttila 2012: 274, 2019b: 51–2
 sm *puoli*, Junttila 2015c: 180
 sm *purje*, Sommer 1914: 181, Peltola 1955, Koivulehto 1973a: 575–83
 sm *pursi*, Ritter 1993a: 82
 sm *putero* 'lätäkkö', Junttila 2011: 116–17
 sm *puusniikka* 'yhteistilan osakas', Junttila 2012: 288, Junttila 2015c: 241
 sm *rahko*, Kulonen 2000b: 248–9, Nilsson 2001: 185
 sm *raihnas*, Nikkilä 2001: 396
 sm *raisu*, Junttila 2011: 101

sm *raivo*, Ritter 1993a: 119, LägLoS III 116
 sm *rakentaa*, Junttila 2012: 281
 ?sm *ranget*, Junttila 2012: 281
 sm *rasti* ~ *rastikka*, Närhi 1960: 62–9, Junttila 2011: 101
 sm *rata*, Nieminen 1940: 381
 sm *ratsas*, Junttila 2011: 107
 ?sm *rautio*, Kalima 1936a: 20
 sm *riihi* (≡ lt *reĵe*), Thomsen 1890: 276
 sm *riitta*, Junttila 2016a: 139, 2019b: 58–9
 sm *rovio*, Junttila 2015c: 184
 ?sm *ruis*, Thomsen 1890: 212–13, Junttila 2014b: 131
 sm *runko*, Koivulehto 1997a: 13
 ?sm *runo*, Thomsen 1890: 213
 sm *ruopas*, Junttila 2011: 102
 sm *rutja* 'märkä; likainen', Kalima 1936a: 19–20
 sm *räpylä*, Junttila 2017: 138
 sm *säiko* 'pyyntiaitus; karsina', Toivonen 1917b: 25–6, Junttila 2011: 117
 sm *salpa*, Junttila 2011: 111
 sm *sammias* (≡ lt *žambas*), Setälä 1902a: 55
 sm *sana*, Kulonen 2000b: 249, NES
 sm *sapa*, Vaba 2000a
 sm *sata*, Szinnyei 1879: 281
 sm *saverikko* 'reen jalaksen aisan kiinnitin', Kalima 1936a: 17
 sm *seitti*, Junttila 2015c: 194, Junttila 2019b: 56
 sm *seula*, Weske 1890: 92–3
 sm *sielu*, Kalima 1936a: 18
 sm *siisna*, Junttila 2011: 105
 sm *silakka*, Junttila 2011: 95
 sm *sipuli*, Thomsen 1890: 12
 sm *sirppi*, Thomsen 1890: 12
 sm *siula* (≡ lt *siūlas*), Thomsen 1890: 14
 sm *sora* (≡ lt *sora*), Junttila 2011: 125
 sm *sulhanen* (≡ lv *sulains*), Thomsen 1890: 280
 sm *suo*, Nikkilä 2001a: 398
 sm *suojus*, Junttila ASK
 sm *suopunki*, Kalima 1936a: 17–18
 sm *suova*, Mägiste 1941a: 302, Nuutinen 1987a: 57–9
 sm *suovero* 'sompä', Kalima 1936a: 17
 sm *säätä*, Hofírková & Blažek 2011: 53
 ?sm *särki*, Junttila 2012: 271
 sm *taimen*, Junttila 2012: 272
 sm *tupa*, Junttila 2011: 99, LägLoS
 sm *turku* 'tori', Thomsen 1890: 12
 sm *tuuma*, Thomsen 1890: 12
 sm *tähti*, Junttila 2015c: 121
 sm *täsmä*, Junttila 2011: 106
 sm *udar* ~ *utare*, Linde 2007: 170
 sm *uuhi* (≡ lt *ožys*), Thomsen 1890: 93, 205
 sm *vaino* ~ *vainu*, Posti 1974
 sm *vaippa*, Thomsen 1890: 242
 sm *vakahainen* (≡ lt *voka*), Junttila 2017: 138
 sm *valkea* (≡ ba **bal*-), Linde 2007: 179
 ?sm *valkea* (≡ ba **žvalg*-), Alvre 2000c: 225
 sm *valla*, Mikkola 1891: 152
 sm *vallio*, Kalima 1936a: 20
 sm *vannas*, Junttila 2016a: 139

sm *varras* (← lt *varpstis* ~ *varpstė*), Koivulehto 1979c: 158
 sm *varsi* (← lt *varpstis* ~ *varpstė*), Koivulehto 1979c: 158
 sm *vasara*, Junttila 2011: 96
 sm *vata* 'pieni nuotta', Thomsen 1890: 234
 sm *veli*, Rédei 2000: 228
 sm *verta*, Thomsen 1890: 240–1
 sm *veräjä* (← ba **divirga*), Ojansuu 1922b, Kalima 1936a: 25, Junttila 2011: 106
 sm *veräjä* (← ba **verta-*), Kalima 1936a: 26, Junttila 2011: 106
 sm *vieras*, Grünthal 1997: 203
 sm *viina*, Thomsen 1890: 13, Junttila 2011: 96
 sm *virtsa*, Kulonen 2000b: 251
 sm *väittää*, Junttila 2011: 97, 118
 sm *ääri*, Junttila 2014b: 28
 ka *niitti* 'lanka', Junttila 2011: 106, 108, Junttila 2015c: 121
 ka *tšiiitalo* 'rasvan sakka', Junttila 2012: 288, Junttila 2015c: 241
 ?va *vonka* 'aalto', Linde 2007: 179, Junttila 2015c: 182
 vi *iskuma* (olematon sana), Junttila 2015c: 121
 vi *jung* 'vinssi', Saareste 1922a: 15
 vi *kanep* 'hamppu', Junttila 2011: 97
 vi *kaugas* 'tasku', Junttila 2012: 284, Vaba 2014a: 222–6
 vi *kiut*, va *tšiuutto* 'raita, viiru', Matikainen 1962
 vi *kulit* 'tasku', Junttila 2012: 284
 vi *kull* 'karju', Vasmer 1922: 12
 vi *kurtuma* 'kuihtua', Junttila 2016b: 469, 2019b: 42–3
 vi *kärpima*, Mägiste 1977: 167–8, Nikkilä 1982: 254
 vi *lest* 'kampela' (← lt *lėkštas*, lv *leste*), Junttila 2012: 270
 vi *lest* 'kampela' (← lt *plekšnė*, lv *plekste*), Junttila 2012: 270
 vi *naarits* 'vesikko', Blokland 2005: 243
 vi *nari*, *narits* 'visvarihma; nivelreuma', Junttila 2011: 97
 vi *näägutama*, Junttila 2017: 138
 vi *rääts* '(kala)kori', Junttila 2011: 97, 106
 vi *sard* 'haasia', Junttila 2015c: 121
 vi *singas* 'itämiskohta jyvässä', Junttila 2016b: 469
 vi *sodi* 'sotku', Junttila 2011: 106, 118
 vi *tolm* 'pöly', Junttila 2016b: 469
 vi *urg* 'pesäkolo, pesäluola', Junttila 2011: 106
 vi *üşked* 'tuultamaton vilja', Junttila 2016b: 469
 vi *vend* 'veli', Junttila 2015c: 182
 vi *vöru* 'metallirengas' (← lt *varis* lv *varš*), Lang 2016: 23–7
 li *kēv* 'mära', Junttila 2012: 280, Junttila 2015b: 24
 li *maigas* 'herkkusuu', Junttila 2011: 107
 li *plaka* 'lude', Junttila 2015c: 240
 li *sēmda* 'maito', Junttila 2016b: 469
 li *sjira* 'juusto', Junttila 2012: 276
 uk *mulk* 'mulgimaalainen', Kalima 1936a: 139
 uk *myyl* 'kapio', Junttila 2016b: 469
 uk *myyl* 'poikkipuu', Junttila 2016b: 469
 uk *palask* 'tylsynyt teräse', Junttila 2012: 288